

Presidentinlinnan läntisen matalan siiven 1. kerroksen alapuoli, josta on poistettu maamassat, poikittaiset muuratut kiviseinät ja putkitunnelin betoninen itäseinä.

HELSINKI, PRESIDENTINLINNA

HISTORIALLISTEELLA KAUPUNKIALUEELLA (1640-) SIJAITSEVAN
RAKENNUKSEN PERUSKUNNOSTUKSEN ARKEOLOGINEN VALVONTA

Markku Heikkinen

2010-2012

Helsingin kaupunginmuseo

HELSENGIN
KAUPUNGIN
museo

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Nimi: Helsinki, Presidentinlinna. Historiallisella kaupunkialueella (1640-) sijaitsevan rakennuksen peruskunnostuksen arkeologinen valvonta 2010-2012.

Kunta: Helsinki

Kylä: Töölö

Kaupunginosa: Kruununhaka 01

Kortteli: 5

Tontti: 1

Kiinteistötunnus: 091-001-0005-0001

Osoite: Pohjoisesplanadi 1

Maan omistaja: Suomen valtio

Tutkimuksen laji: Arkeologinen valvonta

Kohteen ajoitus: 1640-

Peruskartta: 2043 04

Koordinaatit: ETRS-TM35FIN-tasokoordinaatit: N = 6671924
E = 386595
Z = 2.7 m

Yhtenäiskoordinaatit: p = 6674725
i = 3386718
z = 2.7 m

Helsingin koordinaatisto: p = 18250
y = 50383
z = 2.7 m

Tutkimuslaitos: Helsingin kaupunginmuseo

Tutkija: Markku Heikkinen

Kenttätyöaika: Elokuu-lokakuu 2010
Kesäkuu-syyskuu 2011
Heinäkuu-elokuu 2012

Valvonta-alueen laajuus: n. 310 m²

Valvonnan kustantaja: Tasavallan presidentin kanslia ja viranomaistyö

Tutkimuskustannukset: n. 7000 euroa ja viranomaistyö

Digitaalikuivat: HKM digi Helsinki, Presidentinlinna 2010-2011:1-235
HKM digi Helsinki, Presidentinlinna 2012:1-35

Löydöt: KM 38880:1-208, diar. 21.9.2010

Aikaisemmat tutkimukset kohteessa: Mariannan Niukkanen/Museovirasto, RHO: Helsinki, Presidentinlinna. Historiallisen ajan kaupunkikaivaus 1.-22.8. ja 29.9.-3.10.1997. **30.3.1998.**

Aikaisemmat löydöt kohteessa: KM 97093:1-1105 (esineet) ja 1106-1212 (luut)
Rahat (97093: 45, 128, 235, 492, 507, 530, 579, 631, 665, 771, 880, 881, 888, 917 ja 1049) on siirretty Kansallismuseon rahakammion kokoelmiin;
rahakammio 98015:
RHO 1216:1-7 (rakennusfragmentit)

Kaivauskertomuksen liitteet:

1	Karttaluettelo
2	Kartat
3	Digitaalikuvaluettelo
4	Kuvataulut
5	Löytöluettelo
6	Poistettujen löytöjen luettelo

Alkuperäinen raportti: Helsingin kaupunginmuseo

Kopiot (2 kpl): Tasavallan presidentin kanslia
Museovirasto, arkisto- ja tietopalvelut, arkisto ja arkeologiset kokoelmat

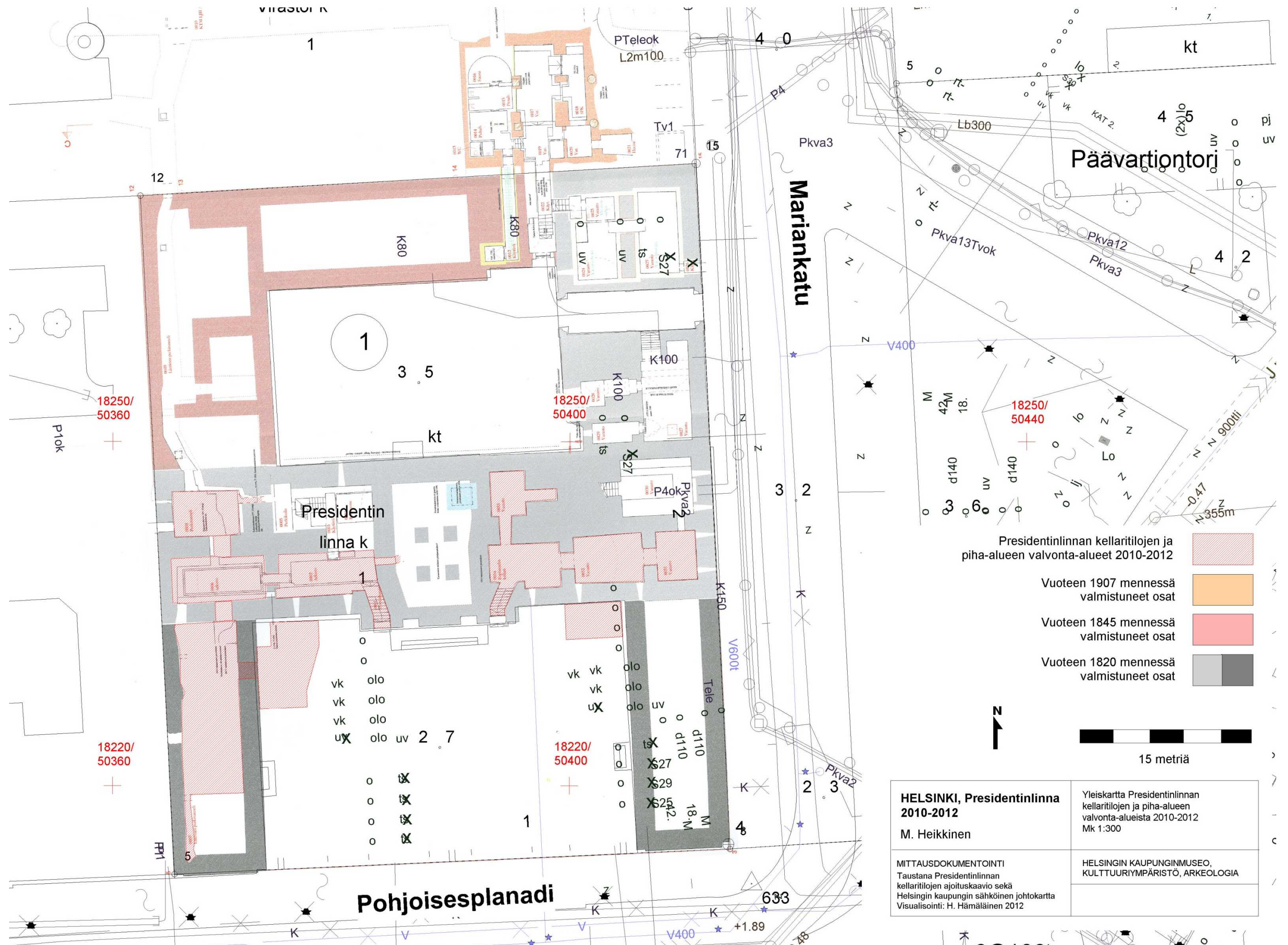
TIIVISTELMÄ:

Helsingin kaupunginmuseo suoritti arkeologisen valvonnan Helsingin vanhassa keskustassa sijaitsevan Presidentinlinnan perustusten kuntokartoituksen ja perusparannushankkeen koekorjaustöiden aikana vuosien 2010-2012 kesinä. Tasavallan presidentin kanslian, Museoviraston ja Helsingin kaupunginmuseon neuvotteluissa oli sovittu kaupunginmuseon valvovan kyseisiä rakennustöitä virkatyönä. Kevyt valvonta katsottiin tarpeelliseksi, sillä vuonna 1997 Presidentinlinnan sisäpihan korjaustöissä oli löydetty hyvin säilynyttä pihakiveystä, sen alapuolisia kulttuurikerroksia ja rakennusten jäännöksiä etupäässä 1700-luvulta.

Vuoden 2010 elo-lokakuussa valvottiin linnan etupihan luoteis- ja koilliskulmiin tehtyjen koekuoppien kaivamista. Vuoden 2011 kesä-syyskuussa valvottiin 1810-luvulla rakennetun linnan päärunon alla olevien kellareiden uudempien lisärakenteiden purkamista, niihin kertyneiden maamassojen poistamista ja tilojen syventämistä. Pihalla valvottiin etupihan luoteiskulman kuopan kaivamista ja läntisen matalan siiven alapuolisen kellarittoman tilan tyhjentämistä. Vuoden 2012 heinä-elokuussa dokumentoitiin vähäisesti päärunon länsiosan seiniin tehtyjä oviaukkoja, perustusten vahvistamisen takia esille otettujen seinien alapuolisia megapaaluja ja luoteisimman kellaritilan tyhjentämistä.

Päärungon itäosan kellaritilojen lähes kokonaan tuhoutuneiden kellarilattioiden alla oli linnan rakentamiseen liittyviä hiekkakerroksia ja luonnollisia puhtaita hiekkokerroksia. Seinien alta löytyi linnan perustusten puuarina. Suurimmassa osassa kellareita lattiat ja niiden alapuoliset kerrokset olivat tuhoutuneet linnan vuoden 1960 perustusten mega – paalutuksessa ja lattian alapuolisissa putki- ja kaapelitöissä. Päärungon länsiosan kellareissa ei ollut arkeologisesti kiinnostavia kohtia. Etupihalla vuoden 2010 koekuopissa näkyi mega – paalutuksen takia vain uusia täyttömaita ja linnan perustusten alla linnan puuarina ja megapaaluja. Vuonna 2011 kaivetusta kuopasta, josta tehtiin läntisen matalan siiven perustukseen aukko 1. kerroksen alapuolisten maiden tyhjentämistä varten, löydettiin yhden tai mahdollisesti kahden kevyen rakenteen muuraamatonta kivijalkaa. Edellä mainitusta kuopasta ja itse siivestä löytyi noin yhden metrin verran vanhoja kulttuurikerroksia ja noin 50 cm uudempia rakennusjätekerroksia tai täyttömaita niiden päältä. Pihakiveyksiä, kaivoja tai muita kiinteitä kivi- tai puurakenteita (paitsi yksi vähäinen) ei tavattu siiven vanhoissa kulttuurikerroksissa. Siiven poikittaiset seinien kiviperustukset ja läntinen putkitunneli pienensivät säilyneitä alueita paljon.

- Presidentinlinnan kellaritilojen ja pihalueen valvonta-alueet 2010-2012
- Vuoteen 1907 mennessä valmistuneet osat
  - Vuoteen 1845 mennessä valmistuneet osat
  - Vuoteen 1820 mennessä valmistuneet osat

<p>HELSINKI, Presidentinlinna 2010-2012</p> <p>M. Heikkinen</p>	<p>Yleiskartta Presidentinlinnan kellaritilojen ja pihalueen valvonta-alueista 2010-2012 Mk 1:300</p>
<p>MITTAUSDOKUMENTOINTI Taustana Presidentinlinnan kellaritilojen ajoituskaavio sekä Helsingin kaupungin sähköinen johtokartta Visualisointi: H. Hämäläinen 2012</p>	<p>HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO, KULTTUURIYMPÄRISTÖ, ARKEOLOGIA</p>

SISÄLLYSLUETTELO

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT	1
TIIVISTELMÄ.....	3
PERUSKARTTAOTE.....	4
JOHDANTOKARTTA.....	5
SISÄLLYSLUETTELO	6
1. JOHDANTO.....	7
2. VALVONTA-ALUEEN SIJANTI JA TOPOGRAFIA	8
3. VALVONTA-ALUEEN HISTORIA	9
3. AIEMMAT ARKEOLOGISET HAVAINNOT KOHTEESSA.....	53
5. ARKEOLOGISET HAVAINNOT.....	56
5.1 Yleiskatsaus kellareihin 0031-0034	56
5.2 Kellari 0033	56
5.3 Kellari 0034	58
5.4 Kellari 0032	59
5.5 Kellari 0031	60
5.6 Kellarit 0002 ja 0006.....	61
5.7 Etupiha	62
5.8 Kellari 0007	66
5.9 Sisäpiha	73
5.10 Vuoden 2012 valvonta.....	74
6. TUTKIMUKSEN TULOKSET	75
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	79

LIITE 1	Karttaluettelo
LIITE 2	Kartat
LIITE 3	Digitaalikuvaluettelo
LIITE 4	Kuvataulut
LIITE 5	Löytöluettelo
LIITE 6	Löytöluettelo (perinteinen löytöluettelo)

1. JOHDANTO

Vuonna 2010 Tasavallan presidentin kanslia, Museovirasto ja Helsingin kaupunginmuseo sopivat, että kaupunginmuseo valvoo linnan peruskorjaukseen suunnitteluun liittyvien linnan perustusten kuntotutkimuksesta aiheutuvien kahden koekuopan kaivamiset linnan etupihalla. Varsinaisia arkeologisia kaivauksia ei nähty tarpeellisiksi, sillä seinien vierustat olivat olleet auki vuonna 1960 linnan perustusten mega-paalutuksen takia.

Elo - lokakuussa 2010 kaupunginmuseon tutkijat Markku Heikkinen ja Heini Hämäläinen kävivät kaksin tai yksin tarkistamassa etupihan koillis- ja luoteisnurkkiin Geounion Oy:n toimesta kaivettuja koekuoppia vanhojen kulttuurikerrosten varalta ja samalla ottivat tietoja ylös linnan perustuksien rakenteista.

Vuonna 1911 alkoi linnan perusparannushankkeen koekorjaustyö. Tasavallan presidentin kanslian, Museoviraston ja kaupunginmuseon kesken sovittiin jälleen että kaupunginmuseo valvoo rakennustöitä tarvittaessa virkatyönä ja urakoitsija Rakennus Oy Wareco, kutsuu eri työvaiheissa tutkijat paikalle. Valvonta päätettiin suorittaa kevyesti ja ilman etukäteistutkimuksia. Tutkijoille varattiin tarvittava aika dokumentointiin. Yhteistyö vastaavan mestarin Ari-Pekka Lanun ja työmiesten kanssa oli erinomaista.

Kesä-lokakuussa 2011 museon edellä mainitut tutkijat kävivät yksin tai kaksin säännöllisesti rakennustyömaalla. Myös työmaalta oltiin yhteydessä kun arkeologiaa koskettava työvaihe oli alkamassa. Linnan päärunon kellaritilojen uudempien osien purkamisia, tyhjentämisiä ja syventämistä seurattiin. Päärungon kellaritilojen tyhjentäminen tapahtui urakoitsijan toimesta käsivoimin. Päärungon itäosan kellareissa dokumentoitiin useita lattioiden alaisia profiileita puhtaaseen hiekkaan saakka ja linnan perustusten puurakenteita kuvaamalla, piirtämällä ja tekemällä muistiinpanoja. Päärungon länsiosan kellareissa ei ollut arkeologisesti mielenkiintoisia kohtia. Linnan läntisen matalan siiven koneellista tyhjentämistä ja sinne etupihalta tehdyn työaikaisen reitin tekoa seurattiin tarkemmin. Kyseisessä siivessä ei ollut kellareita, joten siellä oli säilynyt siiven alkuperäisten poikittaisten seinien kiviperustuksien välissä koskemattomia kulttuurikerroksia. Tiloissa ei tehty tasokaivauksia vaan tilan tyhjentämisen yhteydessä syntyviä maaleikkauksia dokumentoitiin. Etupihalla siiven alle johtavan työmaa-aukon kuopan kohdalla dokumentoitiin yhden tai kahden kevyen muuraamattoman kivijalan jäännökset, mutta siiven alla ei ollut kiinteitä rakenteita (paitsi pieni katkelma).

Vuonna 2012 heinä-elokuussa valvottiin päärunon länsipään viimeisen luoteisimman kellaritilan tyhjentämistä ja oviaukkojen tekoa länsi- ja keskiosan tilojen välille. Vuosina 2010-2012 valvotuiden alueiden koko oli yhteensä noin 310 m².

Valvojina, kaivajina ja piirtäjinä olivat kaupunginmuseon työntekijät Markku Heikkinen ja Heini Hämäläinen. Korkeusluvut otettiin etupihan luoteisnurkassa olleesta kiintopisteestä. Kellareiden sisään tuodut korkeudet sidottiin kellareiden kattoihin ym säilyviin rakenteisiin. Mittakaavaan 1:20 piirretyt dokumentointikohdat sidottiin paikoillensa kellariseinien mukaan.

Linnan rakennustöiden valvonta oli tehty virkatyönä. Tasavallan presidentin kanslia myönsi 14.2.2011 kahdeksi kuukaudeksi rahoituksen raportin tekoa varten. Kartat digitoi MapInfo -ohjelmalla Heini Hämäläinen, joka myös luetteloi löydöt Museoviraston KM-numeroilla varustettuina kaupunginmuseon Siru -tietokantaan. Allekirjoittanut käsitteli digitaalikuvat, luetteloi ne ja laati valvontaraportin.

2. VALVONTA-ALUEEN SIJAINTI JA TOPOGRAFIA

Valvonta-alue sijaitsi Helsingin kantakaupungissa historiallisella kaupunkialueella nykyisen Presidentinlinnan alueella Pohjoisesplanadin itäpään pohjoispuolella (ks. kartat s. 4-5). Valvonta-alue käsitti linnan päärunгон useimmat kellaritilat, koekuopat linnan etupihan koillis- ja kaakkoisnurkissa ja läntisen matalan siiven 1. kerroksen alapuoliset rakentamattomat alueet.

Helsingin asemakaava pysyi noin 180 vuotta samana kaupungin Vantaanjoen suulta vuonna 1640 tapahtuneesta siirrosta lähtien kaikista tulipaloista ja sodista huolimatta. Kaupungin uusi vuoden 1812 asemakaava sen sijaan muutti kortteleiden ja katujen linjauksia ja topografiaa merkittävästi.

Valvonta-alueella asemakaava muuttui melko paljon. Nykyisen Presidentinlinnan tontin läpi meni ennen itä-länsi -suuntainen katu, Merikatu/Eteläinen Rantakatu, linnan päärunгон pohjoisosan kohdalla. Kadun itäpäästä, kadun molempien puolien tonteista ja merestä vallatulle alueelle muodostettiin uusi iso tontti. Korttelin länsi-, pohjois- ja itärajat pysyivät samoina ja osittain pohjoisosan tontitkin, mutta korttelin eteläraja siirtyi kauaksi entiselle merialueelle.

Alueen topografia on melko tasaista. Maanpinta viettää etelään päin. Presidentinlinnan sisäpiha on korkeudella 3.5 m mpy ja idässä Mariankatu on vastaavalla kohdalla samalla korkeudella. Etupihan keskimääräinen korkeus oli pihan pohjoisosassa korkeudella 3.0 m mpy ja keskellä 2.7 m mpy ja eteläosassa 2.3 m mpy. Pohjoisesplanadi oli jo 1.9 m mpy:n korkeudella.

Tutkimusalueen topografiaa on muuttunut paljon Ruotsin vallan lopusta. Meri sijaitsi 1800-luvun alkuun saakka linnan läntisen matalan siiven eteläpään ja itäisen matalan siiven pohjoispään välisen linjan kohdalla. Tämän linjan pohjoispuolella linnan sisäpihalla oli vuoden 1997 arkeologisen kaivauksen mukaan 80-100 cm täytemaata ennen 1800-luvun alun pihakiveystä, jonka alla oli enimmäkseen yhden metrin verran vanhoja kulttuurikerroksia ennen puhdasta hiekkaa. Kivetty pihataso laskee 50 cm itään päin. Etupihan pohjoisosassa on arkeologisten havaintojen mukaan noin 50 cm täytemaata ja yhden metrin verran kulttuurikerroksia. Kulttuurikerrosten alla oli kellertävää hiekkaa, joka muuttui saveksi syvemmällä. Kalliota ei tullut esiin mistään.

Linjan eteläpuolelta maat on vallattu merta täyttämällä 1800-luvun alussa. Linnan etupihan eteläosassa ja matalan itäisen siiven keski- ja eteläosan kohdalla täytyy olla siis vähintään lähemmäs kolme metriä täytemaata. Maaperän huonon rakennettavuuden takia linnan päärunko sijoitettiin pois Pohjoisesplanadin pohjoisreunasta.

3. VALVONTA-ALUEEN HISTORIA

Uusi Helsinki 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa

Alun perin Vantaanjoen suulle vuonna 1550 perustettu Helsinki siirrettiin 1640 nykyiselle paikalleen Vironniemelle. Uutta Helsinkiä kohtasi 5.8.1654 raivoisa tulipalo, joka tuhosi kolme neljännestä kaupungista. Julkiset rakennukset kivistä Kristiinan kirkkoa myöten tuhoutuivat, ja kaupungin rakentaminen piti aloittaa alusta.¹ Tutkimusalueen tonttien rakennuksista kuin niiden omistajistakaan ei ole tietoja ennen vuotta 1696/1707.

Vanhin säilynyt tarkka kaupunkimittaus Helsingistä on Lars Forssellin kartta vuodelta 1696, jonka Niels Avander uudisti vuonna 1707.² Karttaan on piirretty kaupunginosien, tonttien, tonttinumeroiden, katujen ja torien lisäksi julkiset rakennukset. Yksityisten omistamia rakennuksia karttaan ei ole merkitty kuten ei muihinkaan Ruotsin ajan yleiskarttoihin. Karttaan liittyy vuoteen 1707 ajoittuva tonttiluettelo, josta selviävät tonttien omistajat ja koot.³

Helsinki oli jaettu tori keskipisteenä neljään kortteliin eli kaupunginosaan, joiden nimet olivat Suo, Kluuvi, Läntinen tulli ja Kalastajamäki. Kaupungissa oli 284 asuintonttia, joista kymmenkunta oli autiona ja muutama viljelyskäytössä. Asukkaita oli 1300–1700.⁴ Myöhemmin, 1700-luvulla, kaupunginosien rajat ja nimet muuttuivat. Helsinki jaettiin silloin Pohjoiseen, Itäiseen, Eteläiseen ja Läntiseen kortteliin, jotka yhtyivät päätorilla kuten aiemminkin.

Nykyisen Aleksanterinkadun kohdalla oli satamasta kaupungin päätorille Suurtorille johtava pääkatu, Suurkatu. Myös mm. Kuninkaankatuna tunnettu katu oli nykyisen Aleksanterinkadun keski- ja eteläosan kohdalla. Suurtori sijaitsi nykyisen Senaatintorin itäisimmässä osassa ja Valtioneuvostonlinnan länsisiiven kohdalla. Torin pohjoislaidassa kohosi puinen kaksikerroksinen raatihuone. Torin äärellä tai lähistöllä olivat koulu ja vauraimpien kauppiaiden talot: Korttelin päässä torin länsipuolella oli puinen Pyhän Hengen kirkko hautausmaineen ja puinen kellotapuli vielä 1600-luvun lopulla.

Suurkadun itäpäässä sijaitsi Laivasilta eli kaupungin sataman päälaituri ja sen pohjoispuolella aukio. Kyseessä oli Laivasatama eli Kaupunginsatama nykyisessä Pohjoissatamassa Meritullintorin kohdalla. Aukion kohdalla on nykyisin Vanha tulli- ja pakkahuone. Aukion pohjoispuolella korkeammalla kalliolla kohosi vuoden 1654 tulipalon jälkeen rakennettu maaherran residenssi useine rakennuksineen. Laivasatamassa ja Kaupunginlahdessa eli Eteläisessä kaupunginsatamassa

¹ Suolahti 1959: 321.

² *Geometrisk Grundritning Öfver Stapel Staden Hellsingfors i Nyhland och alle des tillhörige åkrar afmätte ANNO 1696 af Sahl Lars Forsell renoverat och beskrfwen ANNO 1707.* Signum: Lantmät. Lev. 1892. Nr 27 (Kartavd. m. format), RVA.

³ *Beskrifning till Helsingfors Stadz Tompter och åkrar, såssom dhe A:o 696 äre refwadhe och Characterade.* Riksarkivet. Lantmäteristyrelsens leveranser 1892/61. Kartavd., kartbok stående. Alkuperäinen Riksarkivet, Stockholm; Kopio: Berndt Aminoffin kokoelma, Tonttihistoriallinen kortisto, D. toimitteet, Dc 1 Jäljennökset ja otteet tonttikirjoista. Forssell-Avanderska tomföteckningar 1696–1707 (samt) åkerförteckning, HKA.

⁴ Suolahti 1950: 331, 348–349.

nykyisen Eteläsataman kohdalla oli rannassa vesialueella kalastajien ja kauppiaiden laitureita ja ranta-aittoja.

Kaupunki oli tiheään rakennettu, ja keskimääräinen tonttikoko oli 500–700 neliometriä. Tavallisten kaupunkilaisten talot olivat vain muutamia huoneita käsittäviä yksikerroksisia hirsirakennuksia, joiden vuoraamattomat seinät olivat maalaamattomia ja katot turve- tai malkakattoja. Rakennuksissa oli savupiipulliset uunit ja muutamia pieniruutuisia, luukuilla suojattavia lasi-ikkunoita. Savupirtit olivat edelleen yleisiä, vaikka ne olivat palovaaran takia turmiollisia.

Varakkaimmat kauppiat asuivat isoissa taloissa, mutta nekin olivat vielä yksikerroksia puurakennuksia. Suuret taloudet tarvitsivat runsaasti tilaa elintarvikkeille, tarvekaluille ja kauppatavaroille. Rakennuksilla suljetut pihapiirit täyttyivät aitoista, talleista, navetoista, pienkarjan tiloista, oluenpano- ja leivintuvista, saunoista, vaunuliitereistä ja muista ulkorakennuksista. Siten heidän tonttiansa koko ja rakennusmäärä olivat huomattavasti suurempia kuin tavallisten kaupunkilaisten. Rakennusten väliin jääneet aukot suljettiin aidoin ja portein, ja sisäänkäynnit olivat pihan puolella.⁵

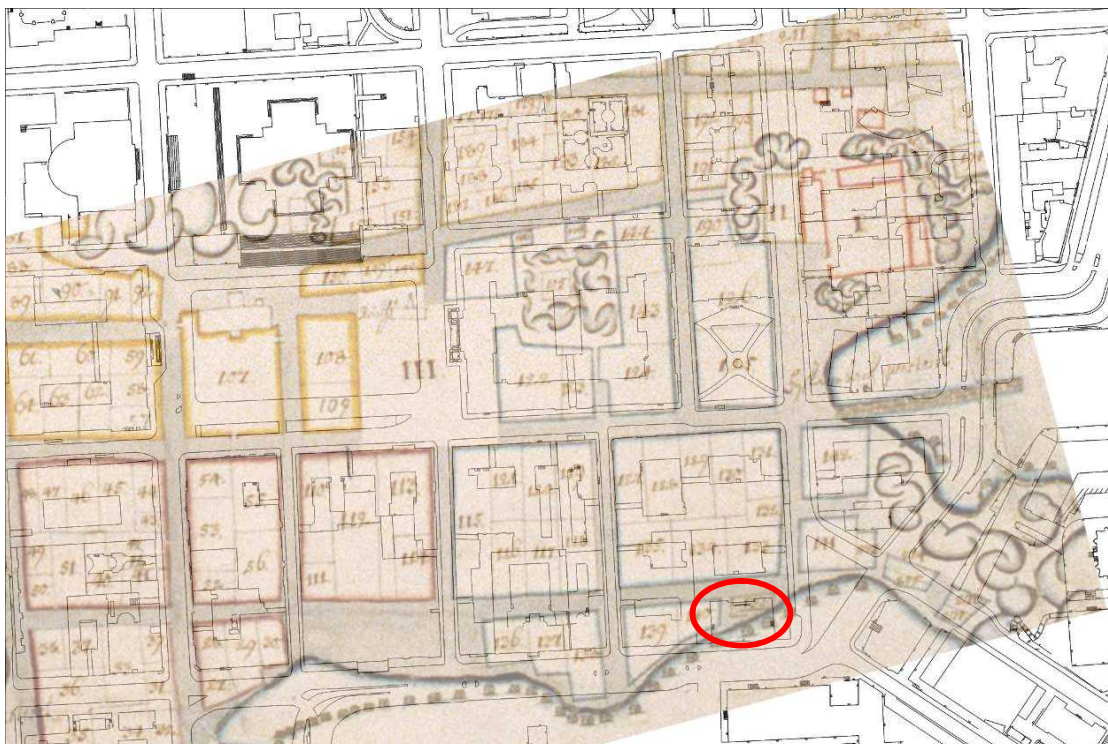

Helsinki 1696/1707. Lars Forsellin kaupunkimittauskartta vuodelta 1696, jonka Nils Avander on uudistanut vuonna 1707 (Ruotsin valtionarkisto).

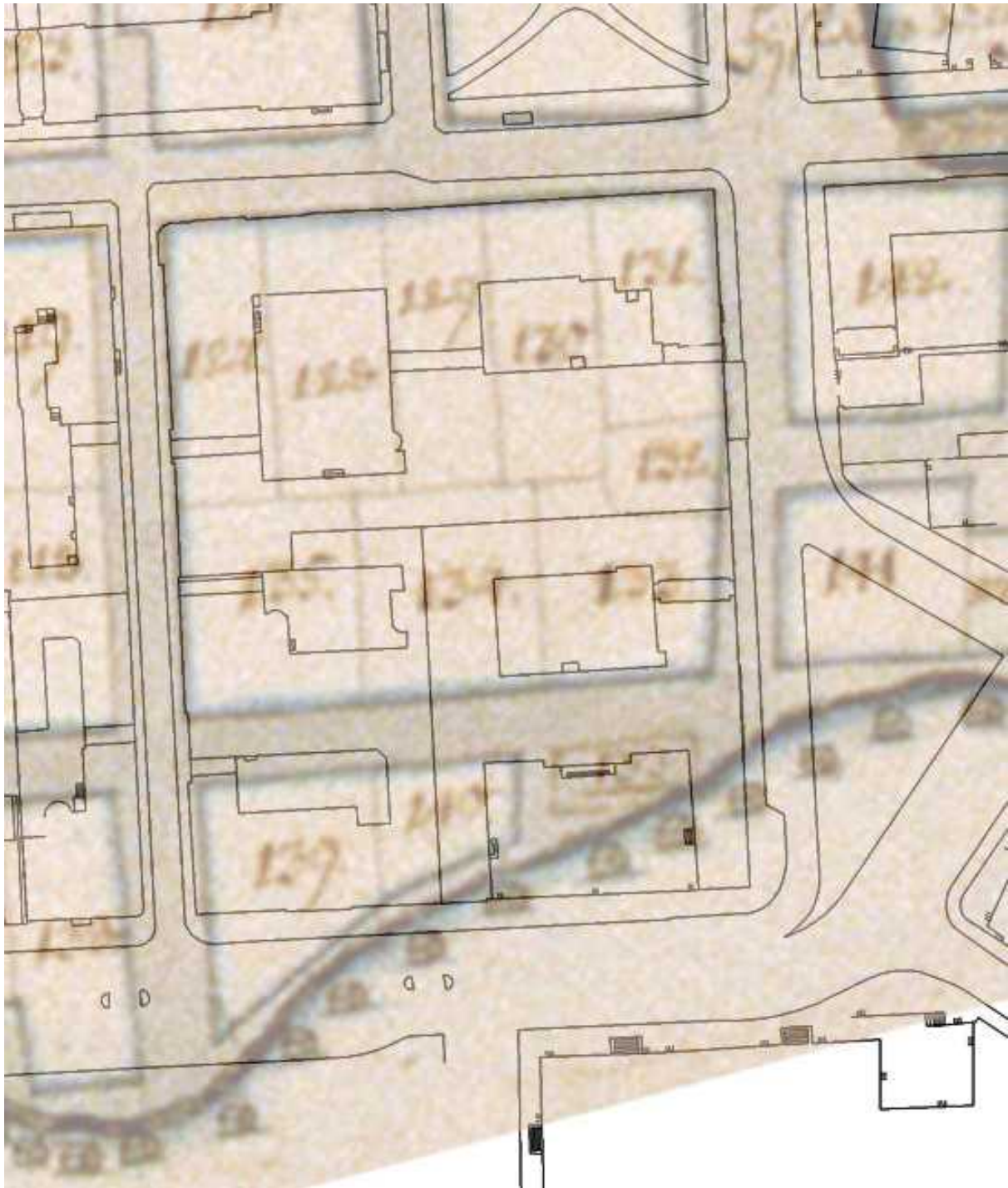
⁵ Suolahti 1950: 331; Kärki 1982: 49–62.

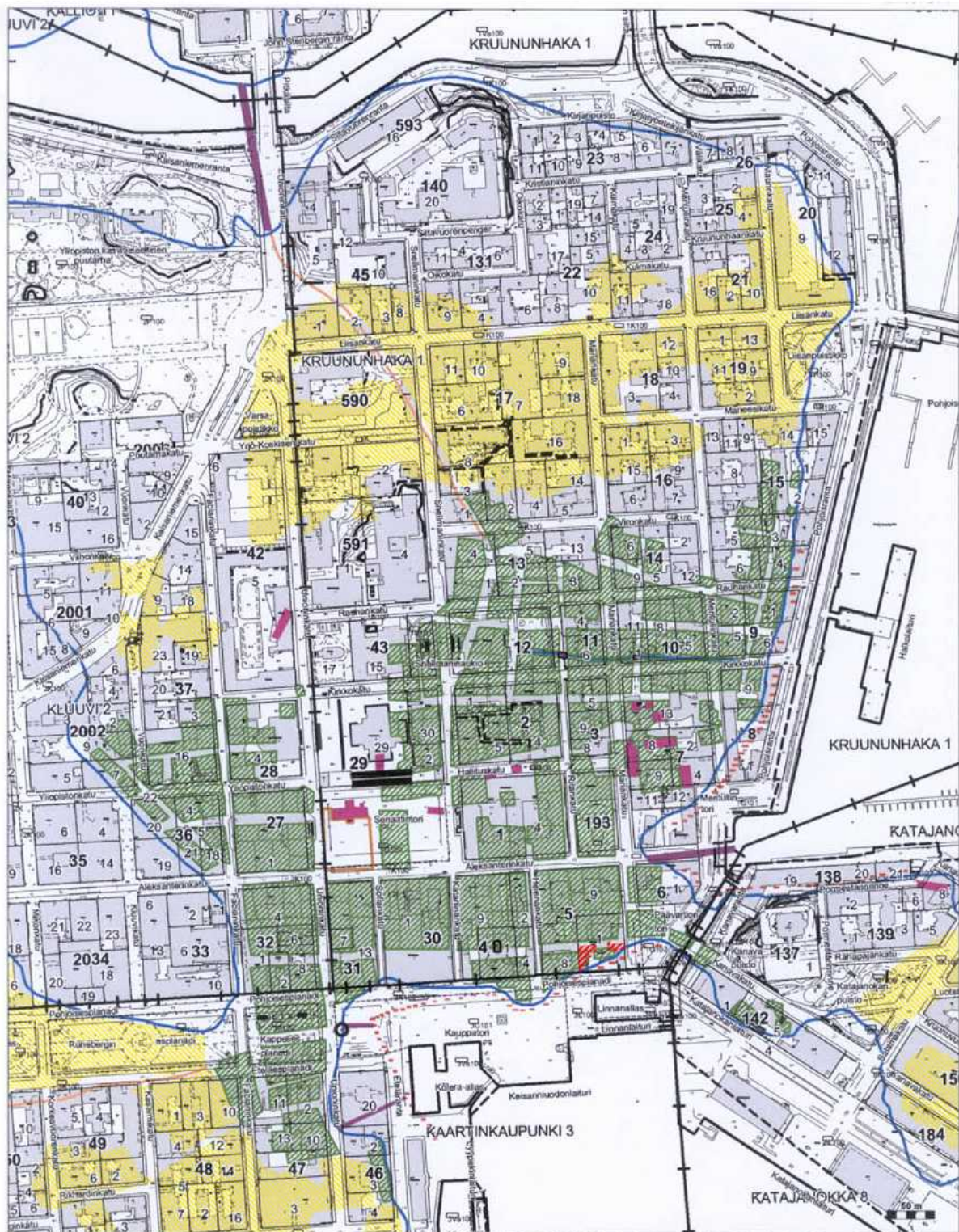
Helsingin keskusta Forssell-Avanderin kartassa vuosilta 1696/1707. Kuvan oikeassa nurkassa sijaitsee 1600-luvun maaherran residenssi (I). Sen eteläpuolella on satama laivasiltoineen. Satamasta johti Suurkatu nykyisen Aleksanterinkadun eteläpuoliskon kohdalla Suurtorille (III). Torin pohjoisosassa näkyy tornilla varustettu raatihuone. Torin länsipuolella yhden korttelin päässä on suorakaiteenmuotoinen kirkko ja sen eteläpuolella hautausmaa. Suurkadun suuntaisesti yhden korttelin verran etelämpänä on Merikatu, jonka itäpäässä on kadun eteläpuolella valvonta-alueen tontit nro 140 ja eritavalla merkitty tontti nro 133 aukiolla. Valvonta-alueen edessä rannassa on aittoja. Kaupungin korttelit eli kaupunginosat on merkitty karttaan värein. Riksarkivet, Ruotsi.

Osa Forssell-Avanderin kartasta sijoitettuna nykykarttapohjan päälle. Asemointi Markku Heikkinen/HKM. Riksarkivet, Ruotsi ja pohjakartta Helsingin kaupungin kiinteistövirasto, Kaupunkimittausosasto.

Osasuurennus edellisestä kartasta. Tontti nro 140 sijaitsee Presidentinlinnan läntisen matalan siiven keski- ja pohjoiskohdilla ja etupihan pohjoisosan länsiosassa. Tontti nro 133 (eteläinen osuus) on etupäässä etupihan pohjoisosan keski- ja itäosassa ja Presidentinlinnan etelämuurin kohdalla. Merikatu on linnan päärungon kohdalla.

Kantakartta © Helsingin kaupungin kiinteistövirasto, Maanmittausosasto

HELSINKI 1696

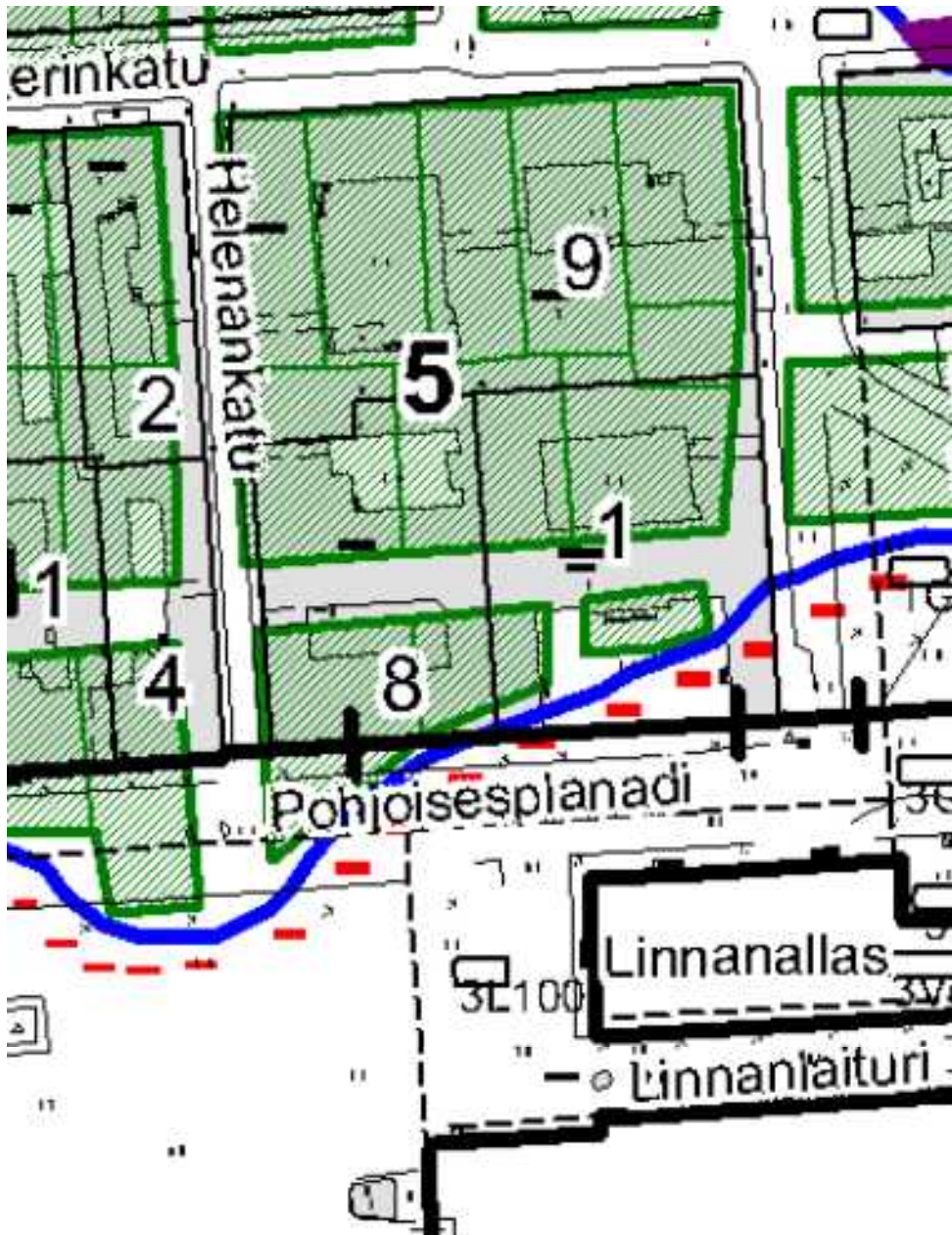
Forssell - Avanderin kartta vuodelta 1696/1707

	= tontti		= ranta-aitta
	= pelto		= kirkkotarhan aita
	= rakennus		= rantaviiva / oja
	= laitur / silta		= tie

Museovirasto/RHO/T.Mökkönen 2002

Forssell-Avanderin kartta sijoitettuna kantakartan päälle. Valvonta-alue on merkitty punaisella.

Lähde: Mökkönen, Teemu 2002: Helsinki - Helsingfors. Kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto, Rakennushistorian osasto.

Forssell-Avanderin kartta asemituna nykykartan päälle. Osasuurennos edellisestä kartasta. Museovirasto.

Valvonta-alue sijaitsi kaupungin Kalastajamäen korttelissa (Fjiskarback qwarteret) meren, Kaupunginlahden (Stadswijken) eli nykyisen Eteläsataman äärellä.⁶ Se sijaitsi nykyisten Aleksanterinkadun (Konungzgathan) ja Pohjoisesplanadin välissä olleen niiden kanssa samansuuntaisen kadun Merikadun (Siöögathan) itäpään ja sen eteläpuolen olleiden kahden tontin ja kadun/aukion kohdilla. Tutkimusalueen ja sen ympäristön kortteli- ja tonttirakenne pysyi periaatteessa samanlaisena vuoden 1696/1707 kartasta vuoden 1808 suurpaloön saakka.

Vuoden 1696/1707 kartan mukaan valvonta-alueen pohjoisosassa, presidentinlinnan päärunjon kohdalla, oli itä-länsi – suuntainen katu, Merikatu (Siöögathan). Kadulla oli useita nimiä historiansa aikana: Sjögatan, Södra Sjögatan ja Stora Sjögatan

⁶ Aminoff & Pesonen 1991: 32.

(Merikatu, Eteläinen Merikatu ja Iso Merikatu); Södra Strandgatan, Stora Strandgatan ja Nedre Strandgatan (Eteläinen Rantakatu, Iso Rantakatu ja Alempi Rantakatu).⁷

Valvonta-alueen länsiosa linnan etupihan länsiosan ja läntisen matalan siiven kohdalla kuului tontin nro 140 itäisimpään osaan. Tontin nro 140 koilliskulma ulottui myös linnan päärunгон lounaisnurkan kohdalle. Tämän tontin länsiosa oli valvonta-alueen länsipuolella. 1080 neliökynnärän kokoisen tontin nro 140 omistavat yhdessä ”Rådm Kortman widh bem:te Gottski”. Stock- och Schatthulmakarens Gottski (*Herman Gottski*) omisti tämän tontin länsipuolella olevan tontin nro 139 (1080 neliökynnärää) ja vastaavasti Kortman (*Johan Kortman*) omisti Laivasillan luona ison tontin (3411 neliökynnärää).⁸

Osa Presidentinlinnan etupihan pohjoisosan länsiosasta, linnan risaliitin länsireunan länsipuolella, oli kapeana katualueena/aukiona/laiturialueena mereen saakka.

Etupihan pohjoisosan keski- ja itäosassa ja linnan päärunгон eteläosan keskiosassa sijaitsi tontti nro 133. Se oli piirretty Forssell/Avanderin karttaan kuin unohtuneena lisäyksenä kartassa kadun/aukion harmaaksi merkitylle alueelle. Tontin rajoja ei ollut piirretty yhtenäisinä ja ne olivat värittämättömiä. Merikadun pohjoispuolella oli suurempi samannumeroinen tontti. Vuoden 1707 tonttiluettelon mukaan tontista nro 133 omisti kauppias Sigfrid Bertillsson 2210 neliökynnärää (1304 m²) ja Eskill Stadtienares (kaupunginpalvelija) 600 neliökynnärää (354 m²). Todennäköisesti Merikadun pohjoispuolella sijaitseva isompi tontinosa oli Sigfrid Bertilssonin ja eteläpuolinen pienempi tontinosa oli Eskill Stadtienaren neliömäärien perusteella. Bertilssonin tontin länsipuolella oli tontti nro 134, jonka omisti Jokum Foust (2592 nelökynnärää).

Linnan läntisen matalan siiven eteläisin osa, etupihan kaakkoispuolisko ja lähes koko itäisen matalan siiven alue olivat vielä vesialuetta. Rantaviiva meni SWW-NEE – suunnassa läntisen matalan siiven eteläpäästä itäisen matalan siiven pohjoispäähän. Tilanne pysyi melko samana 1800-luvun alkuun saakka. Rantaviiva siirtyi itäisen matalan siiven kohdalla hiukan etelämmäksi.

Vesialueella oli vuoden 1707 kartan perusteella runsaasti kalastajien ja kauppiaiden laitureita ja ranta-aittoja.

⁷ Aminoff & Pesonen 1992: 35.

⁸ *Beskrifning till Helsingfors Stadz Tompter och åkrar, såssom dhe A:o 696 äre refwadhe och Characterade. Riksarkivet. Lantmäteristyrelsens leveranser 1892/61. Kartavd., kartbok stående. Alkuperäinen Riksarkivet, Stockholm; Kopio: Berndt Aminoffin kokoelma, Tonttihistoriallinen kortisto, D. toimitteet, Dc:1 Jäljennökset ja otteet tonttikirjoista. Forssell-Avanderska tomtförteckningar 1696–1707 (samt) åkerförteckning, HKA.*

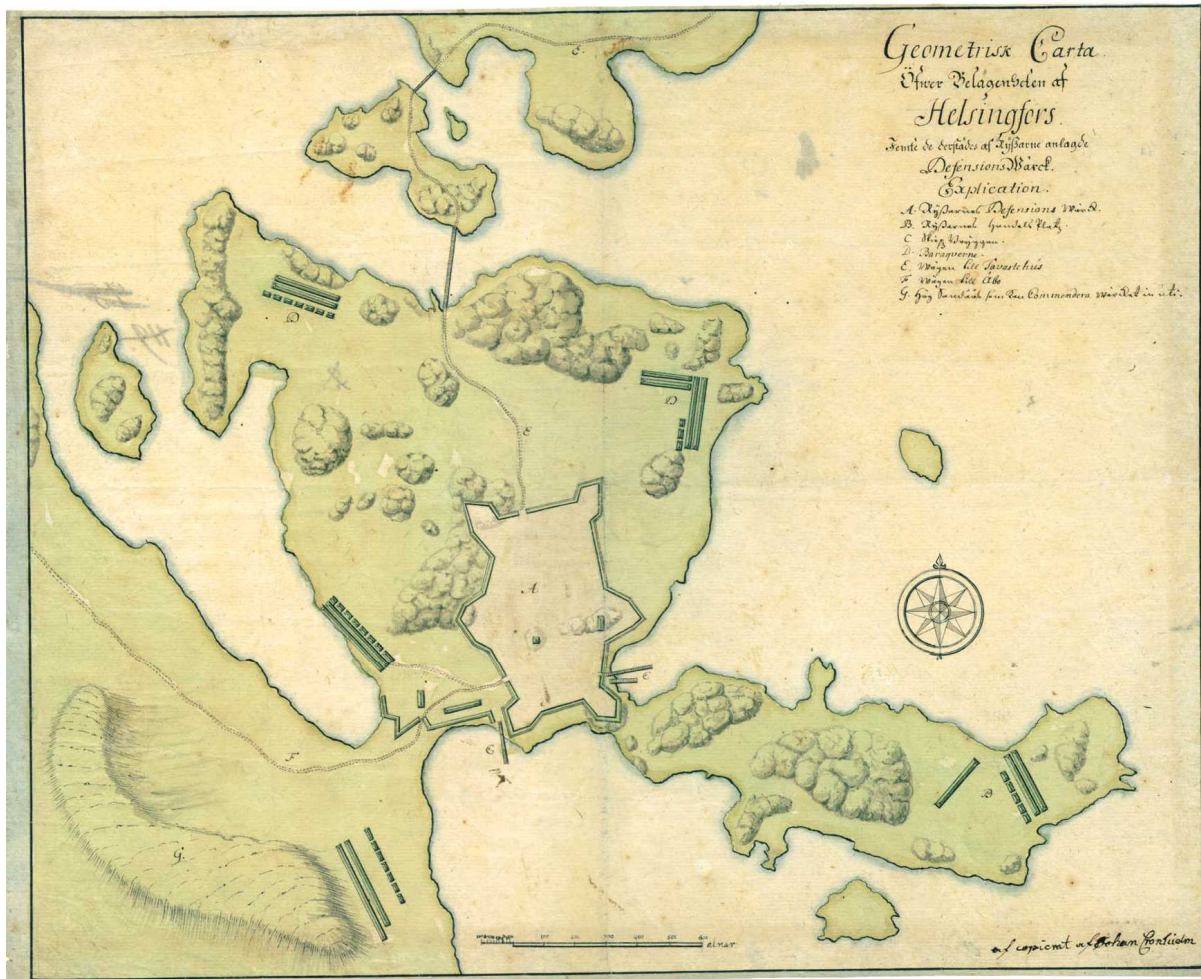
Venäläinen Helsinki

Vuonna 1713 suuri Pohjan sota saapui yllättäen Helsinkiin Venäjän kaleerilaivaston muodossa. Sota oli lähestynyt vähitellen. Viipuri oli menetetty 1710, rutto levinnyt kaupunkiin vielä samana vuonna ja Venäjän laivasto oli käynyt ensi kerran Helsingin edustalla vuonna 1712. Vuonna 1713 laivastoa johti yliamiraali Feodor Apraksin ja tsaari Pietari Suuri. Toukokuun 8. päivänä venäläiset aloittivat hyökkäyksen Helsinkiin 20 000 miehen voimalla. Parin päivän taisteluiden jälkeen vähäiset ruotsalaiset joukot perääntyivät Pitkäsillan kautta pohjoiseen. Ruotsalaisten joukkojen komentajan kenraalimajuri Karl Gustaf Armfeltin, maaherra Johan Creutzin, pormestari Henrik Tammelinin ja sotakomissaari Johan Henrik Frisiuksen päätöksellä ruotsalaiset sytyttivät kaupungin tuleen toukokuun 10. ja 11. päivän välisenä yönä, jotta se ei jäisi koskemattomana venäläisten käsiin. Venäläisten ei onnistunut sammuttaa tulipaloa, ja tsaari Pietari antoi käskyn kaupungin täydellisestä hävittämisestä. Aasukkaat pakenivat Ruotsiin tai jäivät vangeiksi.⁹

Venäläisten kaleerilaivat piirittävät palavaa Helsinkiä vuonna 1713. Sundmanin litografisessa laitoksessa painettu jäljennös kuparipiirroksesta. Alkuperäinen Eremitaasi, Venäjä. HKM.

⁹ Suolahti 1950: 418–423.

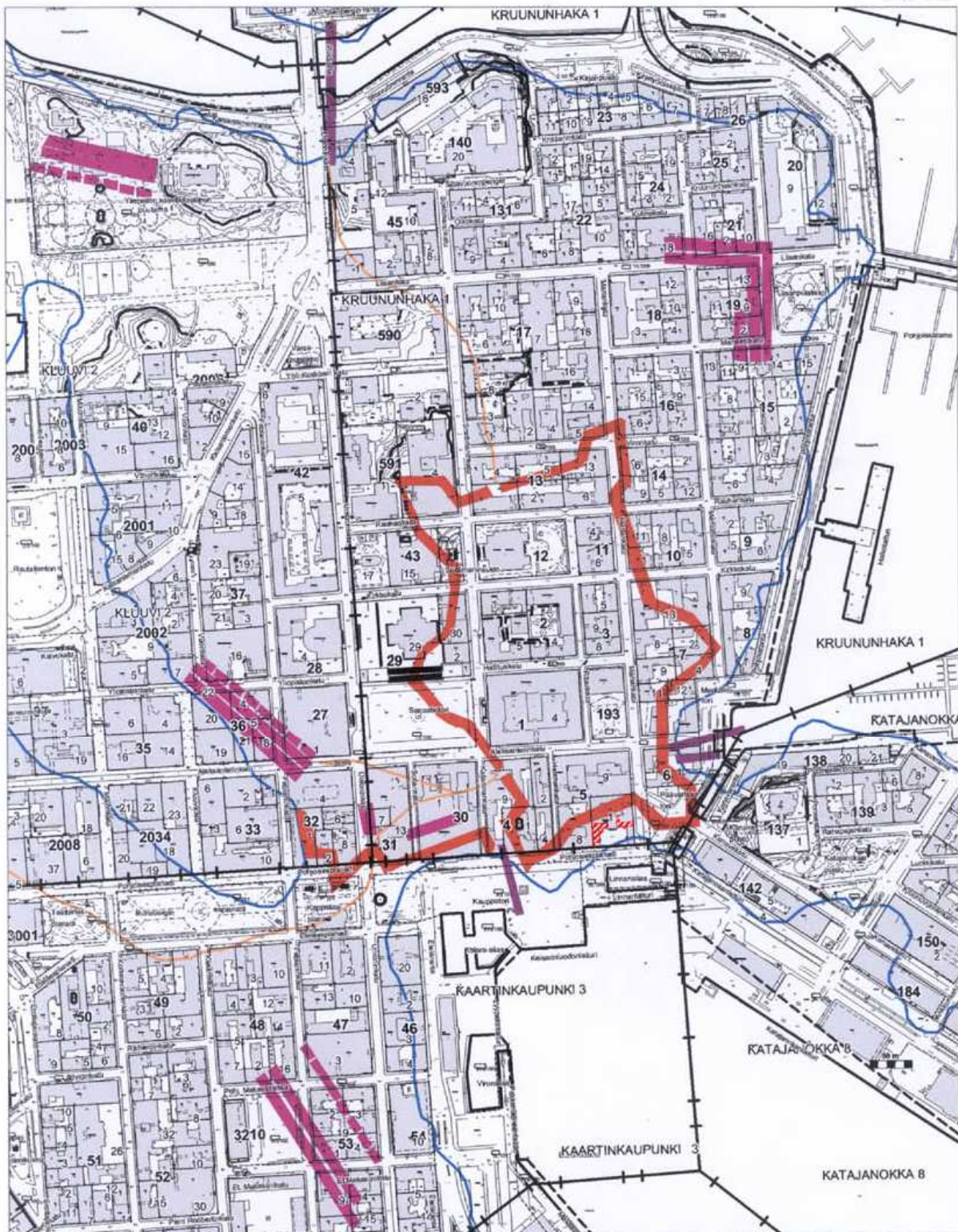
Helsinki vuonna 1721. Venäläisten linnoitus Helsingissä Uudenkaupungin rauhan jälkeen vuonna 1721. Kartassa näkyvät venäläisen linnoituksen ja parakkien lisäksi tiet, sillat, kellotapuli ja laivasillat. Muita rakennuksia ei ole merkitty. Krigsarkivet, Ruotsi.

Venäläiset perustivat myöhemmin Helsingin paikalle sotilastukikohdan, jonne varastoitujen tarvikkeiden suojaksi rakennettiin kenttälainnitus.¹⁰ Epätasaiseen ja kallioiseen maastoon rakennettu, kuudella bastionilla varustettu linnoitus koostui turpeella peitetyistä maavalleista, kaivannoista ja risukimpuista. Se ympäröitiin paaluvarustuksin siellä, missä maasto salli sen. Espanjalaisiksi ratsuiksi kutsuttuja tukeista ja teroitetuista paaluista koottuja rynnäköesteitä asetettiin muihin kohtiin. Linnoitus sijoittui kaupungin itäosaan ja ulottui nykyiseltä Pohjoisesplanadilta Vironkadulle ja Snellmaninkadun länsipuolelta Mariankadun itäpuolelle. Linnoituksen ulko- ja sisäpuolella oli makasiineja ja parakkeja sekä tulipalolta säilyneitä, maaseudulta tuotuja ja hätäisesti kyhättyjä rakennuksia.¹¹

Linnoituksen eteläinen valli kulki juuri Presidentinlinnan tontin pohjoisten rakennusten ja sisäpihan poikki, jossa suoritettiin arkeologisia kaivauksia vuonna 1997. Nykyinen valvonta-alue sijaitsi vallien ulkopuolella. Valvonta-alueella olleista mahdollisista esteistä ei ole tietoa.

¹⁰ Geometrisk Carta Öfwer Belägenheten af Helsingfors jemte de derstädes af Ryssarne anlagde Defensions Wärcck 1720-t., .0406:12:016:099, Krigsarkivet, Stockholm.

¹¹ Hornborg 1950: 12–15.

Kantakartta © Helsingin kaupungin kiinteistövirasto, Maanmittausosasto

HELSINKI 1721

Venäläisten kenttälinnoitusta kuvaava kartta
vuodelta 1721

—	= linnoitus	—	= rantaviiva
■	= rakennus	—	= tie
—	= laiturit		

Museovirasto/RHO/T.Mökkönen 2002

Vuoden 1721 kartta sijoitettuna kantakartan päälle. Valvonta-alue on merkitty punaisella rasterilla. Lähde: Mökkönen 2002.

Isovihan jälkeinen uudisrakentaminen

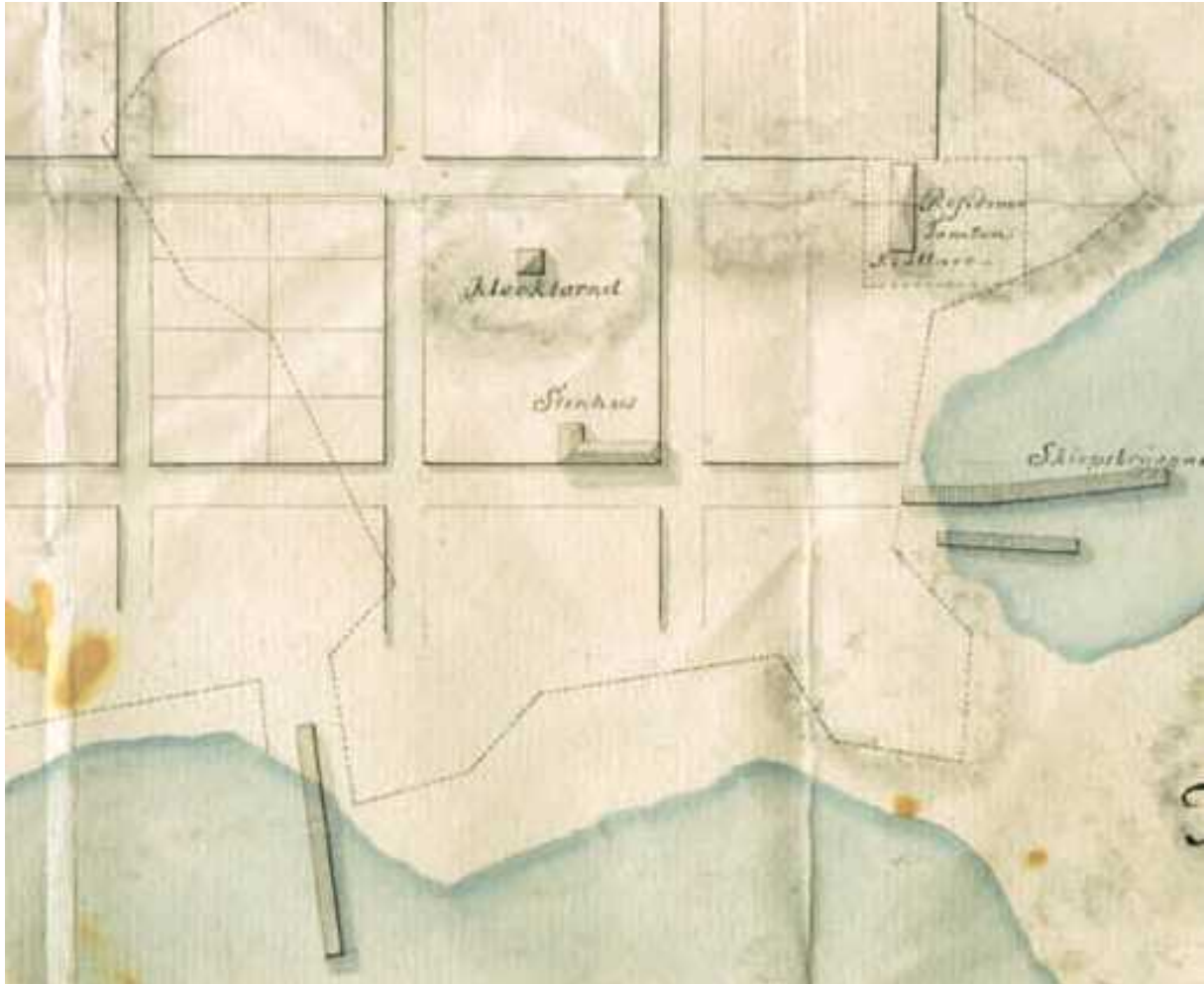
Suuri Pohjan sota päättyi Uudessakaupungissa 30.8.1721 solmittuun rauhaan. Vuoden 1710 rutosta ja pakolaisajasta selvinneet kotiin palaavat helsinkiläiset kohtasivat täysin muuttuneen kaupungin. Uuden maaherran Peter Stierncrantzin kuvauksen mukaan venäläiset olivat isovihan aikana hävittäneet linnoituksen tieltä täydellisesti kaikki kiviset holvikellarit, kiviakatut ja kirkon muuratut haudat. Linnoituksen vallien kohdalla ja niiden ulkopuolella entisiä tontteja ja katuja ei pystytty enää tunnistamaan. Suurin osa rakennuksista oli tuhoutunut tai siirretty pois, ja rakennuskanta muodostui lähinnä parakeista ja purettavista hökkelistä. Kuvaus on liioiteltu ainakin kellarien osalta. Mm. kaupungin ainoa kivirakennus Burgmanin talo oli kestänyt vuoden 1713 tulipalon ja miehitysjään.¹²

Axel von Löwenin ruutuasemakaavaehdotus vuodelta 1723. Kartassa näkyvät olemassa olleet tiet, sillat, kellotapuli, laivasillat ja kaupungin ainoa kivitalo, Burgmanin talo. Venäläisten linnoitus ja parakit on merkitty pisteviivoin karttaan. Krigsarkivet, Ruotsi.

¹² Maaherra Stierncrantz K. M:lle 20.12.1721; KA; Suolahti 1950: 428; Hornborg 1950: 14.

Helsingin jälleenrakentamista vaikeuttivat epätietoisuus kaupungin asemasta ja venäläislinnoituksen purkukiello. Vuoden 1723 puolustussuunnitelmassa Helsinki oli saanut varikkolinnoituksen aseman Haminan toimiessa rajalinnoituksena. Axel von Löwen laati vuonna 1723 Helsingille säännönmukaisen ruutuasemakaavan tämän suunnitelman mukaisesti.¹³ Kaava-alueen reunat oli jätetty avoimiksi arvattavasti mahdollisia linnoituslaitteita varten. Kaupungin umpikulmainen päätori oli sijoitettu nykyisen Säätytalon kaakkoispuolelle.

Osasuurennos edellisestä kartasta.

Von Löwenin asemakaavaa ei kuitenkaan toteutettu kaupunkilaisten toivomuksesta ja valtiovallan muuttuneiden suunnitelmien takia. Lokakuussa 1724 saatiin lupa purkaa linnoitus, kun oli luovuttu varikkolinnoituksen perustamisesta ja todettu venäläislinnoituksen hyötykäyttö mahdottomaksi. Sen purku alkoi 1725, jolloin kaupungin jälleenrakennus pääsi vasta kunnolla käyntiin.¹⁴ Linnoituksen ja korjauskelvottomien rakennusten purkamisen jälkeen kaupunki pyrittiin rakentamaan isovihaa edeltävän asemakaavan mukaan, mitä vaikeutti katuverkoston ja tonttirajojen katoaminen.

¹³ Project Öfwer Helsingfors Stads Anläggning, 0406:12:016:001, Krigsarkivet, Stockholm; Lilius 1988: 83.

¹⁴ Hornborg 1950: 20.

Helsinki Ruotsin ajan lopulla

Helsingin asemakaava oli 1700-luvulla lähes samanlainen kuin 1600-luvulla. Suurtorin pohjoislaidalla sijaitsi kaupungin isovihan jälkeen vuonna 1730 valmistunut puinen raatihuone, joka purettiin vuonna 1785. Uusi kivinen raatihuone kohosi hiukan pohjoisemmaksi vasta 1804. Torin länsilaidassa oli päävartio, joka oli siirretty sinne torin koillisosasta vuonna 1751. Siirron yhteydessä tori kapeni länsireunalta. Vanhassa päävartiossa ja myöhemmin sen korvanneessa rakennuksessa oli palovahdin päävartio. Torin muilla reunoilla oli merkittävimpien porvareiden talot. Pyhän Hengen kirkon paikalle oli vuonna 1727 valmistunut Ulrika Eleonoran kirkko. Kaupunkikuvaa hallitsivat yksikerroksiset, hirsipintaiset puutalot. Julkisivujen lautavuoraus ja punamultaus olivat vasta vähitellen yleistymässä.

Vuosisadan puolivälissä Helsingistä tuli Ruotsin neljänneksi suurin merikaupunki. Viaporin linnoituksen rakentaminen vilkastutti kaupungin kehitystä. Linnoitus toi kaupunkiin kivirakentamisen taitajia, rakennusmateriaaleja ja uusia tyyli-vaikutteita. Helsingin puolitoistatuhantinen asukasmäärä kaksinkertaistui 1700-luvun loppuun mennessä.

Raati ja vaurastuneet kauppiat rakennuttivat 1750-luvulta lähtien useita kivitaloja kaupungin ainoan 1600-luvun lopussa valmistuneen kivirakennuksen, entisen Torsten Burgmanin talon, rinnalle. Suurtorin etelälaitaan valmistui 1757 Sederholmin talo, joka on nykyisin kantakaupungin vanhin talo.¹⁵ Sen länsipuolella olevat kivitalot rakennettiin vuoden 1761 tulipalon jälkeen, jolloin kuningas käski rakentaa kivitaloja tulipalossa tuhoutuneiden tilalle. Sederholmin talosta itään, entistä Burgmanin taloa vastapäätä lähellä valvonta-aluetta, oli 1700-luvun lopussa puisia yksi- ja kaksikerroksisia asuinrakennuksia, oli Anders Byströmin talossa vielä vuonna 1773 turvepeitteinen tuohikatto.

Eteläsatama vuonna 1798. Louis Belanger/HKM.

¹⁵ Merisalo 1996: 266–312.

Osasuurennus edellisestä viivaetsauksesta. Presidentinlinnan nykyinen sijaintipaikka on todennäköisesti tuulimyllyn edessä rannassa. Kuvan vasemmassa reunassa on kellotorni ja sen takana kivinen koulurakennus. Kellotornin oikealla puolella näkyy kaksikerroksinen Ylipäällikön talo eli entinen Burgmanin talo.

Burgmanin talon luoteispuolella olevalla kalliolla, Kellovuorella, oli kivinen kellotapuli 1700-luvun alusta ja sen pohjoispuolella kivinen koulutalo vuodesta 1759. Idässä Vuorikadun, nykyisen Ritarikadun, toisella puolella oli kruunun omistama puurakennus, Hallitustalo, vuodesta 1750. Siihen pohjoisessa rajoittuvalla tontilla oli vuodesta 1745 puinen kirkkoherranpuustelli eli rovastinpappila, jonka päärakennuksen julkisivu oli itään päin. Hallitustalon itäpuolelle, sen ja meren väliin muodostui tori, Packhustorget tai Guvernementsplatsen, jonka keskellä Laivasillan luona oli vuodesta 1765 tiilestä rakennettu pakka-, vaaka- ja tullihuonerakennus. Sen asemakaavaan nähden vino asema johtui suunnitelmista tehdä siitä kaupungin ympärille rakennettavan linnoitusmuurin osa. Rakennus on nykyisen kantakaupungin toiseksi vanhin kivirakennus. Sen tieltä purettiin vuonna 1736 valmistunut puinen meritullirakennus.¹⁶

Erhardske gården (Itäinen kortteli, tontit nro 11-12 ja 18)¹⁷

Isovihan jälkeen Helsinkiin palaavien joukossa oli tulli- ja verokirjuri (tullskrivare) Jürgen (Georg) Erhard tai Erhardt, joka hankki jo ennen sotaa omistamansa itäisen kaupunginosa tontin nro 11 (vanha nro 133) kauppias Carl Burgmanilta 11.6.1725. Tonttia oli sodan jälkeen asuttanut edesmennyt manttaalikomissaari Magnus Forsten.¹⁸ Kauppaan kuului myös Eteläisen Rantakadun (Södra Strandgatan, ent. Sjögatan) toisella puolella oleva tontti nro 18 (=myös vanhaa tonttia 133), jolla sijaitsi kalastukseen ja kauppatavaroiden varastona käytettäviä ranta-aittoja. Samoin tontti

¹⁶ Hornborg 1950: 244, 259 ja 596.

¹⁷ Merikadun pohjoispuolisten tonttien historian tekstit *Erhardske gården ja Erhardin tontit joutuvat kruunulle* ovat pääosin Marianna Niukkasen tekstiä Presidentinlinnan vuoden 1997 kaivausten raportista (viitteet tarkastettu) lisättyinä uudella tekstillä Merikadun eteläpuolisten tonttien historian osalta.

¹⁸ Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:2 (HKA); Hornborg 1950:48; Åkerman 1937: nro 28

nro 12 (=entinen tontti nro 134) joutui Erhardin omistukseen. Jürgen Erhardista tiedetään, että hän oli isovihan aikana pakolaisena Tukholmassa vaimonsa ja kolmen lapsensa kanssa ja anonut vuonna 1714 muiden omaisuutensa menettäneiden helsinkiläisporvareiden kanssa valtaneuvostolta lupaa muuttaa kaupungista halvempiin oloihin maaseudulle.¹⁹

Vuonna 1728 tonttien omistus oli siirtynyt Jürgenin pojalle, tullin ylitarkastaja (öfverinspectoren) Henrik Johan Erhardille (k. 1778). Tontin oli mitannut Siöber 26.11.1727.²⁰ Kesäkuussa 1735 mainitaan talousasiain pöytäkirjassa ”Erhardtin laituri” vakinaisena kauppatavaroiden lastauspaikkana. Matalan lahden takia laituri soveltui todennäköisesti vain pienemmille aluksille. Pakkahuoneena käytettiin aivan laiturin luona olevaa aittaa.²¹

Myöhemmän Stichaeiin tonttiluettelossa tontin nro 11 kooksi on vuonna 1728 merkitty 2500/2376 neliökynnärää ja nro 12:n kooksi 1000 neliökynnärää (pohjoinen sivu 26, eteläinen sivu 24, itäinen sivu 41 ja läntinen sivu 38 kyynärää). Vuonna 1730 tontti nro 18 Eteläisen Rantakadun eteläpuolella varsinaisen Erhardin tonttia vastapäätä rannassa mainitaan olevan H.J. Erhardin omistuksessa. Se oli luovutettu isälle aiemmin. Tontti oli 30 kyynärää leveä. Tähän ei oltu laskettu mukaan kaupungilta 18 kuparitaalarilla ostettua aluetta.²²

Pikkuvihan aikana Helsinki oli venäläisten miehittämä 1742-43. Kaupunki säästyi taisteluilta ja varsinaiselta hävitykseltä, mutta ruotsalaisen sotaväen majoitus ja läpimarssit sekä venäläisten miehitys olivat turmelleet rakennuskantaa ja pakosalla olleiden kaupunkilaisten omaisuutta. Ikkunoita ja ovia oli irrotettu, vajoja, ulkorakennuksia, lattioita ja välikattoja revitty ja käytetty polttopuuna, uuneja pilattu liialla lämmityksellä ja kaivot olivat täynnä saastaa. Kadut ja pihat olivat siivottomat.²³

Sodan aikana Ruotsiin paenneet asukkaat lähettivät korvausanomuksia valtiopäivien ns. suomalaiselle valitusdeputatiolle. Myös Jürgen Erhardin leski Margaretha Jabel (k. 1773)²⁴ ja hänen poikansa H.J. Erhard (k. 1778) anoivat Tukholmassa 9.10.1742 korvauksia kärsimistään vahingoista, minkä ansioista heidän tonttiansa rakennuskannasta on säilynyt tietoa.

Erhardien omistuksiin kuuluivat tontit 11, 12 ja 18, joista käytettiin yhteisnimitystä ”Erhardske gården”. Poikittaisen kadun, Eteläisen Rantakadun, pohjoispuolella sijaitsevat tontit nro 11 ja 12 olivat vuosien 2010-2011 arkeologisen valvonta-alueen ulkopuolella. Museovirasto suoritti vuonna 1997 arkeologisia kaivauksia näiden tonttien alueella. Erhardien varsinaiset kaksi asuinrakennusta sijaitsivat ilmeisesti tontilla nro 11. Pihan puolella ollut rakennus käsitti salin, kaksi kamaria, kaakeliuunin ym. Rannanpuoleisessa rakennuksessa oli iso tupa ja keittiö leivin- ja kaakeliuuneineen. Pihalla oli kivikellari, jonka päällä oli aitta, sekä iso sauna, navetta ja rehuvarasto. Rakennuksien kärsimät vahingot arvioitiin 4500 kuparitaalarin

¹⁹ Suolahti 1950:425.

²⁰ Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:3 (HKA)

²¹ Hornborg 1959:47-48. ”Erhards Bryggan” on merkitty myös karttaluonnokseen v:lta 1777, Hornborg 1950:255)

²² Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 ja Dc:1 (HKA).

²³ Hornborg 1959:191-193.

²⁴ Åkerman 1937: nro 539.

suuruisiksi. Viereinen länsipuolella sijaitseva pienempi tontti nro 12 oli hankittu ostamalla ja sitä käytettiin ryytimaana. Vahinkojen arvo oli 54 kuparitaalaria. Rantakadun eteläpuolella sijaitseva rantatontti nro 18 oli kärsinyt 18 taalarin ja sen laiturin 200 kuparitaalarin arvosta. Lisäksi oli tuhoutunut 30 rysää, arvoltaan 150 kuparitaalaria. Erhardit harjoittivat siis ilmeisesti myös kalastusta.²⁵

Luetteloidut rakennukset olivat todennäköisesti maalaamattomia ja vuoraamattomia, lauta- tai malkakattoisia yksikerroksisia hirsirakennuksia. Huonetiedoista päätellen pihanpuoleinen asuinrakennus oli mahdollisesti leveärunkoinen, sali rakennuksen keskellä ja kamarit sen molemmin puolin. Kellari oli 1700-luvun puolivälissä lähes jokaisessa kauppiastalossa. Myös muut ulkorakennukset ja ryytimaat olivat tavallisia.²⁶

Erhardin tontit joutuvat kruunulle

Viaporin linnoituksen rakennustyöt alkoivat vuonna 1748 Helsingin edustalla Augustin Ehrensvärdin johdolla. Kaupungissa alkoi ennennäkemätön nousukausi, joka näkyi myös rakennuskannan sekä yleisen järjestyksen ja siisteyden kohentumisena. Helsingin ympärille suunniteltiin rakennettavaksi maalinnointus, minkä vuoksi kruunu lunasti joukon linnoituslaitteiden alle jääviä tontteja. Maalinnointussuunnitelma oli vireillä Helsingin pääkaupungiksi tulon asti, mutta linnoitusta ei koskaan rakennettu eikä tonteille olevia rakennuksia purettu, vaan ne jäivät sotaväen käyttöön joutuen useimmiten pian huonoon kuntoon.²⁷

Kruunun ”Finska Fästnings Directionen”, joka vastasi Helsingin Viaporin ja Loviisan Svartholman linnoituksen rakentamisesta, lunasti myös 4700 neliökynnärää²⁸ käsittävän ”Erhardske gårdenin” vuonna 1759. Tontit vaihdettiin pohjoisen kaupunginosan tonttiin nro 49, ja lisäksi kruunu maksoi ylitarkastaja Erhardille välirahaa 1666 taalaria 10 2/3 äyriä hopearahana. Pää- ja ulkorakennuksessa oli seitsemän asuinhuonetta, joista viisi oli kuninkaallisen tykistön käytössä ja yksi tullilaitoksella. Yksi tupa oli rapistunut asuinkelvottomaksi.²⁹ Vuonna 1766 ”Erhardske gården” siirtyi linnoitusvirastolle (Kungliga Fortifikationsstaten) Ehrensvärdin jouduttua väliaikaisesti sivuun linnoitustöiden johdosta.³⁰

1760-luvulla ja 1770-luvun alussa on tonttien omistaja- ja asukastiedoissa ristiriitaisuuksia. Ns. Geten kartassa vuodelta 1763 mainitaan tontti nro 11 edelleen Erhardin omistamaksi ja tontilla nro 12 oli hänen puutarhansa. Myös tontti nro 18 oli merkitty Erhardin omistamaksi. Vastaavia tietoja on 1770-luvun alusta. Ehkä ylitarkastaja Erhard asui vuokralla entisillä tonteillaan, olihan hän tullin virkamies. Pohjoisen kaupunginosan tontti nro 49 oli ainoa Erhardin omistuksessa oleva kiinteistö hänen kuollessaan vuonna 1778.³¹ Vuosien 1766 ja 1767

²⁵ Berndt Aminoffin kokoelma, Da:1. tonttistorialliset muistiinpanot 1696-1799 (HKA).

²⁶ Kärki 1982:49-63.

²⁷ Nikula 1960:108; Hornborg 1950:232-234, 259.

²⁸ Erhardske gården oli huomattavan suuri, sillä keskimääräinen tonttikoko Helsingissä oli vuosina 1748-76 noin 1526 neliökynnärää. Hornborg 1950:232.

²⁹ Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 (HKA).

³⁰ Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:2 (HKA); Nikula 1960:204.

³¹ Berndt Aminoffin kokoelma Ba:1; Åkerman 1937: nro 618.

palokatselmuksissa mainitaan itäisessä kaupunginosassa oleva kruunun tontti, mahdollisesti tontti nro 12, jolla asui luutnantti Gyllenbögel.³²

1770-luvun tonttiselostuksessa ja kruunun tonttien tiedoissa tontin nro 18 kooksi ilmoitetaan 2342 neliökynnärää; pohjoinen ja eteläinen sivu 30 kyynärää ja läntinen ja itäinen sivu 77.5 kyynärää (17.8x46 m). Erhardska gårdenin yhteiskooksi ilmoitetaan 4700 neliökynnärää (tontti nro 11 2376 neliökynnärää, tontti nro 12 1000 neliökynnärää ja tontti nro 18 1324 kyynärää). Tontin nro 18 koko on jälkimmäisessä listassa liian pieni mittojen perusteella. Ilmeisesti tonttia nro 12 ei ole kokonaisluvussa mukana, sillä muuten luvut eivät täsmää.³³

Vuosina 1772-1773 "Erhardske gårdeniin" kuului kamarillinen sauna ja asuinrakennus, jossa oli sali, isompi kamari ja keittiö. Rakennusta asutti kapteeni Birman (t. Burman). Toinen sauna, jonka ulkopuolella oli huone, oli niin huonossa kunnossa, ettei sitä voinut korjata. Varsinainen asuinrakennus oli muuten hyvässä kunnossa, mutta alimmainen hirsikerta oli lahonnut.³⁴ Korjauksen arvioidut kustannukset olivat hieman yli 43 hopeataalaria, mitkä kapteeni Birman ilmeisesti sai, sillä vuoden 1775 palokatselmuksen aikaan päärakennusta kunnostettiin parhaillaan. Samana vuonna mainitaan "Gamla Erhardske Gården", joka oli tullikamarin käytössä.³⁵

Vuosien 1785, 1788 ja 1794 palokatselmuksiin on merkitty nro 11 kohdalle "Fortificationshuset", 12:n "Dahms krog", 13:n "Capit. Gyllenbögel" ja 16:n kohdalle "Tullförvaltaren Thuning". Numerot viittaavat luettelointijärjestykseen eivätkä tonttien numeroihin, ja entisen "Erhardske gårdenin" asukkaat lienevät Gyllenbögel ja Thuning.³⁶ Vuonna 1800 kruunun omistamalla tontilla nro 11 olevaa taloa asutti varikonhoitaja (tygvaktaren) Palm. Viereistä 1000 neliökynnärän linnoitukselle kuuluvaa tonttia nro 12 asutti vuonna 1790 tullförvaltaren Thuning. Vuonna 1800 1175 ½ neliökynnärän laajuinen tontti nro 12 oli siirtynyt tontilla edelleen asuvan, everstiluutnantiksi ylenneen David Adam Gyllenbögelin vävyille majuri Jägerskiöldille. Tontilla oli puutarha, kuten jo Erhardien aikana.³⁷

Klajjin – Wikströmin tontti (Itäinen kortteli, tontti nro 17)

Isovihan jälkeen vuonna 1728 kuollut Margareta Gottski (Favonia) omisti kuollessaan perunkirjansa mukaan kaksi tonttia ja talon kaupungin etelärannalla. Kyseessä oli Itäisen korttelin tontit 16 (entinen nro 139) ja 17 (entinen nro 140). Margareta oli tontin nro 140 isovihan edeltävän ajan osaomistajan skattulmakaren Herman

³² *Maistraatinarkisto, Df:2 & 3 (HKA). Hollolassa v. 1733 syntyneellä David Adan Gyllenbögelillä oli hyvin nousujohtoinen sotilasura, ja hän kuoli Bodomissa Espossa v. 1815. Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:3 (HKA).*

³³ *Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 (HKA); Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:2 (HKA).*

³⁴ *Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 (HKA).*

³⁵ *Maistraatinarkisto, Df:6 (HKA).*

³⁶ *Maistraatinarkisto, Df:8, 9 & 14 (HKA).*

³⁷ *Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:3 (HKA).*

Gottskin/Gottschedin vaimo. Hänellä ei ollut perillisiä. Hän oli ollut miehitysaikana leskenä kolmen lapsen kanssa Ruotsissa paossa.³⁸

Isovihan jälkeen Itäisen korttelin tontin nro 17 (entinen nro 140) ensimmäinen tunnettu tontinomistaja oli puuseppä Henrik Lang. Porvari, merimiesten ammatinvanhin Anders Klaij/Claij (k.1763) osti vuonna 1748 puolet tontista 450 kuparitaalarilla Langilta. Tontti oli 15 kyynärää leveä Eteläiselle Rantakadulla ja 33 kyynärää merelle päin. Samalla tontilla sijaitsi vieressä edesmenneen Wafvilofin tontti. Vuonna 1757 Anders Klaij osti raatimies Gustaf Bockilta tontin toisen puolen. Bock oli ostanut raatimies Bäckman vainajalle kuuluneen tontin Erhardin laiturin luota huutokaupassa 4.10.1756 830 kuparitaalarilla ja kirjallisesti siirtänyt sen heti 5.10.1756 Klaijille³⁹. Vuoden 1757 mittauksessa tontin koko oli pohjoisessa kadulla ja etelässä merellä 45 ½ kyynärää, lännessä 45 kyynärää ja idässä laituriin päin 29 kyynärää. Myöhemmässä Stichaeiin tonttiluettelossa mainitaan että Klaij osti tontin Langilta kahdella eri kerralla. Tontti oli kooltansa 1569 neliökyynärää.⁴⁰

Klaij omisti perunkirjoituksen mukaan tontin ja talon kuollessaan vuonna 1763.⁴¹ 1770-luvulla tonttikuvauksessa tontin omistajana mainitaan yhä And: Claij ja tontin kooksi ilmoitetaan 1569 ¾ neliökyynärää (pohjoinen sivu 45 ½, eteläinen sivu 45 ½, itäinen sivu 24 ja läntinen sivu 45 kyynärää) ja arvoksi 1200 taalaria. Claijalta jäi leski Anna Lindberg ja 4 lasta. Leski meni naimisiin Johan Lindbergin kanssa, joka kuoli vuonna 1772. Anna Lindbergin perunkirjassa vuonna 1772 mainitaan hänen omistaneen puolikkaan tonttia ja talon Erhardin laiturin luota. Nuorin tytär Catharina Elisabeth Klaij (k. 1798) oli kuusi vuotta vanha isän kuollessa. Hän meni naimisiin C.J. Wikströmin kanssa.⁴²

Vuoden 1788 palotarkastuslistan mukaan tontin (listassa Itäinen korttelin nro 15) omisti porvari Wikström.⁴³ Vuonna 1790 tontin kooksi ilmoitettiin 2207 neliökyynärää. Tontti mitattiin vuonna 1792 10x10 kokoisen meriaitan kanssa yhteensä 2306 neliökyynärän kokoiseksi. C.J. Wikström (k. 1803) oli verotusluettelon mukaan edelleen vuonna 1800 tontin omistajana. Tontin koko oli tällöin yhä 2207 neliökyynärää.⁴⁴

Porvari Carl Gustaf Wikströmin leski Catharina Wikström (toinen samanniminen vaimo) omisti maistraatin vuoden 1803 välipäätöksen perusteella vuoden 1802 kartan mukaan tontin, meriaittapaikan ja muut tonttiin kuuluvat alueet, jotka olivat kooltansa yhteensä 4500 neliökyynärää. Mutta koska siitä vähennettiin 528 neliökyynärää tontin kooksi tuli 3972 neliökyynärää. Vuonna 1757 tontin koko oli ollut 1569 ¾ neliökyynärää ja kun tämä vähennettiin 3972 neliökyynärästä jää vesijättö – ja vesitontin osuudeksi 2402 ¼ neliökyynärää. Wikström sai ostaa sen kaupungilta 50 riikintaalarin (i Rgs creditsedlar) hinnalla. Viimeinen lainhuuto oli ilmeisesti vuonna 1804.⁴⁵

³⁸ Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:3 (HKA).

³⁹ Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 (HKA); Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:1 (HKA).

⁴⁰ Berndt Aminoffin kokoelma, Dc:1 (HKA).

⁴¹ Åkerman 1937: nro 387.

⁴² Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 (HKA); Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:2 (HKA).

⁴³ Maistraatinarkisto, Df:9 (HKA).

⁴⁴ Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 (HKA); Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:2 (HKA).

⁴⁵ Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 (HKA).

Tontin tarkat mitat olivat vuoden 1802 mittauksen mukaan seuraavat: pohjoinen sivu 48 kyynärrää, eteläinen sivu 52 kyynärrää, itäinen sivu 40 kyynärrää ja läntinen sivu 60 kyynärrää eli yhteensä 2400 neliökyynärrää; ranta-aitta 10x10 kyynärrää eli 100 kyynärrää; meri Ulricasborgvikenissä pohjoinen sivu 52 kyynärrää, eteläinen sivu 48 kyynärrää, itäinen sivu 55 kyynärrää ja läntinen sivu 35 kyynärrää eli yhteensä 2060 neliökyynärrää. Yhteissummaksi tuli pohjoinen sivu 48 kyynärrää, eteläinen sivu 48 kyynärrää, itäinen sivu 95 kyynärrää ja läntinen sivu 95 kyynärrää eli yhteensä 2460 neliökyynärrää. Kaupungille otettiin merenlahdesta seuraavankokoinen alue; pohjoinen sivu 27 kyynärrää, eteläinen sivu 12 kyynärrää, itäinen sivu 55 kyynärrää ja läntinen sivu 33 kyynärrää eli 528 neliökyynärrää, joten 2060 neliökyynärrästä vähennetään tämä ala. Meritontti on silloin 1532 neliökyynärrän kokoinen.⁴⁶

Vuoden 1808 suuressa tulipalossa tuhoutui porvari Wikströmin lesken asuinrakennus ja ulkorakennus.⁴⁷

Leski Catharina Wikström (k.1816) omisti kuolleessaan perunkirjansa mukaan Itäisessä korttelissa Eteläisellä Rantakadulla yhden rakennuksen, jossa oli neljä huonetta, keittiö, eteinen ja ullakko, yhden navetan, jotka olivat yhteensä arvoltaan 400 taalaria, yhden uuden kaksoisranta-aittarakennuksen Eteläsatamassa, jossa oli 8 aittaa ja liiteri arvoltaan 2000 taalaria. Hänellä jäi 14-vuotias poika Gustaf.⁴⁸

Vuonna 1816 Uudelleenrakentamiskomitea sai luvan hankkia Wikströmin tontin (3971 $\frac{3}{4}$ neliökyynärrää) uuden tontin ja rakennusten siirtämiskustannusten korvaamisella alaikäisen lapsen Carl Gustafin holhoojilta. Niistä maksettiin 6000 ruplaa.⁴⁹

Tonttien muuttuvat rajat

Isovihan jälkeen 1700-luvulla aina 1800-luvun alkuun katujen, aukoiden ja tonttien sijainnit ja määrät muuttuivat jonkin verran ensimmäisestä tunnetussa tarkasta vuoden 1696/1707 kartasta. Valvonta-alueella Merikatu/Eteläinen Rantakatu pysyy samalla paikalla linnan päärunon pohjoispuoliskon kohdalla koko Ruotsin vallan loppujakson. Sen sijaan kadun eteläpuolella tonttien sijainnit ja koot muuttuivat kadun pohjoispuolisten tonttien tavoin jonkin verran (ks. mm. kartta s. 33). Etenkin viimeisen kartan, vuoden 1809 tulipalokartan mukaan, kadun eteläpuolissa tonteissa tapahtui merkittäviä tonttien siirtymisiä, joita ei voi varmentaa asiakirjoista. Ovatko syynä kartoitusvirheet vai tonttien rajojen todelliset muutokset? Selvää horjuvuutta on kortteleiden ja tonttien sijainneissa ja rajoissa myös valvonta-alueen lähistöllä.

Lähes kaikkien 1700- ja 1800-luvun alun karttojen mukaan Itäisen korttelin tontin nro 17 (entinen nro 140) itäraja oli Presidentinlinnan etupihan länsiosassa kuten jo vuoden 1696/1707 kartassa (ks. kartta s. 12). Tontti oli myös Presidentinlinnan läntisen matalan siiven ja päärunon lounaisnurkan kohdalla. Osa tontista oli

⁴⁶ Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:2 (HKA).

⁴⁷ Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 (HKA).

⁴⁸ Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 (HKA).

⁴⁹ Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:2 (HKA).

valvonta-alueen länsipuolella. Tontin rajat olivat 1700-luvulla aina 1800-luvun ensi vuosiin lähes samoissa kohdissa kuin vuoden 1696/1707 kartassa (ks. esim. kartat s. 31 ylä, s. 32 ja 41). Tonttia koskevissa kirjallisissa lähteissä tontin pohjoissivun leveys pysyy 1700-luvulla koko ajan samana. Vuoden 1802 kartoituksessa tontin leveys pohjoisessa oli kasvanut hiukan; 27 metristä 28.5 metriin. Vuoden 1808 tulipalon tuhoja esittävässä palokartassa (ks. kartta s. 38), joka on asemoitu nykykartan päälle, koko tontti on kuitenkin siirtynyt länteen päin tontin itärajan ollessa linnan läntisen matalan siiven itärajalta. Tästä ei ole mainintaan lähteissä vaan päinvastoin. Vielä vuonna 1816 tontilla oli vanhat mitat kun se lunastettiin kaupungin uuden asemakaavan toteuttamisen tieltä. Ainoastaan vuonna 1802 tontista on lohkaistu Erhardin laiturin luota **vesijättömaata** pois kaupungille. Samanlaiset tulokset on tullut eri henkilöiden tekemissä vuoden 1808 tulipalon tuhoja esittävien karttojen asemoinneissa.

Tontin nro 17 itäraja sijaitsee kaikissa muissa kartoissa, paitsi vuoden 1809 palokartassa, samalla linjalla kuin tonttien nro 11 ja nro 12 välinen raja Merikadun/Eteläisen Rantakadun pohjoispuolella. Tonttien nro 11 ja nro 12 raja sijaitsee näissä kartoissa (ks. kartat s. 31, 32 ja 41) Presidentinlinnan sisäpihan länsiosassa melkein samassa kohdassa, jossa se havaittiin vuoden 1997 arkeologisissa kaivauksissa. Vuoden 1809 kartassa kyseisten tonttien raja sijaitsee linnan sisäpihalla idempänä kohdassa, jossa oli rakennus arkeologisten tutkimusten mukaan vielä 1800-luvun alussa ennen paloa (ks. kartta s. 52). Samassa kohdassa sijaitsi vuoden 1696/1707 kartan mukaan tonttien 133 ja 134 välinen raja.

Vanhimman kartan perusteella rannan "aukio", lähinnä katu, ja mahdollisesti laiturit, ovat sijainneet linnan etupihan länsiosan itälaidalla linnan risaliitin länsipuolella. 1800-luvun alussa leveämpi aukio ja laiturit sijaitsivat risaliitin kohdalla. Vuoden 1809 palokartan mukaan "aukio" ja muodon perusteella uusi laiturit ovat siirtyneet pihan länsiosan kohdalle. Tämän laiturille johtavan tilan leveys vaihtelee eri kartoissa paljon (ks. mm. kartat s. 30, 32, 38 ja 41). Ns. Geten kartassa v. 1763 aukio on kadonnut, sillä tontti nro 18 on laajentunut länteen päin sijaiten aukion ja Erhardin laiturin kohdalla ja muodostaen yhteisen korttelin länsipuolisten tonttien nro 16-17 kanssa (ks. kartat s. 30 ja 31 ylä).

Tonttia nro 18 (entinen tontti nro 133:n eteläinen osuus) sijaitsi 1700-luvun alkuun saakka linnan etupihan koillisnurkassa ja linnan päärungon vastaavassa kohdassa (ks. kartta s. 12). Tontin länsiraja oli linnan etupihan länsiosassa linnan risaliitin länsireunan kohdalla, johon se on merkitty useimmiten. Merikadun pohjoispuolella samalla kohtaa oli vuoden 1707 kartan mukaan tonttien nro 133 ja nro 134 välinen raja. Vuoden 1809 palokartassa samalla kohtaa sijaitsi tonttien nro 11 ja 12 välinen raja, joka oli siirtynyt 1700-luvun sijainnistaan länneempää takaisin tähän vanhaan rajalinjakohtaan.

Isovihan jälkeisiä kartoja on vähän. 1740-luvun ja 1750-luvun alun tarkemmissa kartoissa tonttia ei näy lainkaan (ks. kartta s. 28), vaikka sen tiedetään olleen olemassa.⁵⁰ 1760-luvun kartoista lähtien tontti esiintyy jälleen linnan etupihan koillisosassa. Tontin sijainti ja muoto vaihtelee kuitenkin lähes joka kartassa. Vuoden 1820 kartassa (ks. kartta s. 41), jossa on myös ilmeisesti 1700-luvun lopun vanha

⁵⁰ Stenius 1969: kartta nro 19a (1746) ja 32 (1752).

kortteli- ja tonttijako esitettynä, tontti sijaitsee etupihan pohjoisosan keski- ja itäosassa ja linnan päärunгон eteläosan keskellä. Linnan itäisen matalan siiven alue ei kuulunut tonttiin tässä kartassa. Ruotsin-ajan lopun kartassa (kartta s. 32) tontti nro 18 on siirtynyt tontin leveyden verran itään päin pihan itäosan, linnan kaakkoiskulman ja koko itäisen matalan siiven kohdalla.

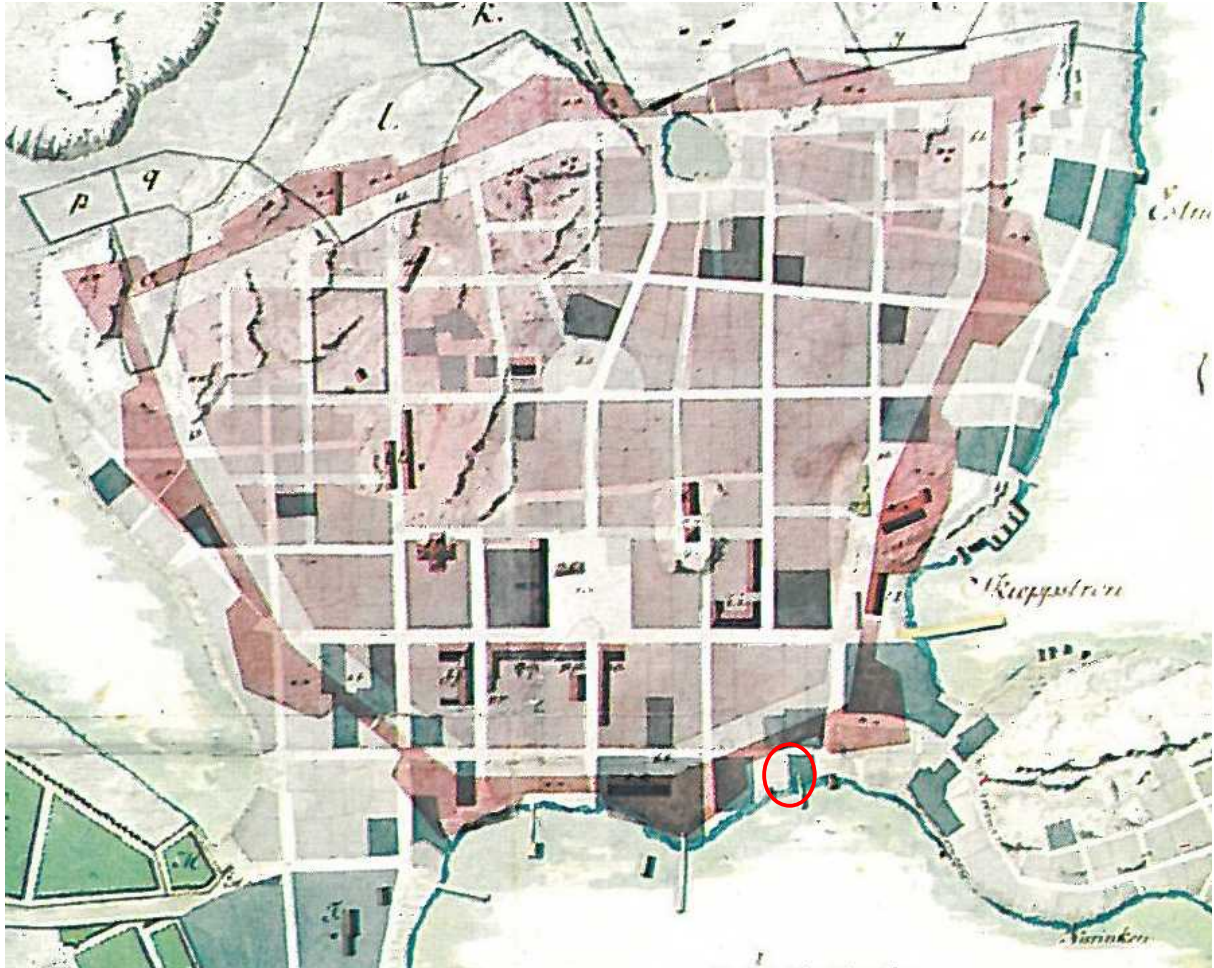
Vuoden 1809 palokartan mukaan tontti nro 18 sijaitsi vain linnan etupihan koillisneljänneksen, itäisen matalan siiven pohjoisosan ja päärakennusrungon kaakkoisneljänneksen kohdalla. Tontin länsiraja on tällöin siirtynyt jälleen perinteiselle länsirajalleen linnan risaliitin länsiosan kohdalle ja tontin muoto palautunut myös perinteiseksi länsi-itä –suuntaiseksi. Tontin länsiraja oli pohjoispuolisten tonttien nro 11 ja 12 rajalinjalla, joka oli kuitenkin siirtynyt itään päin aiemmista kartoista.

Tontin nro 18 ja pohjoispuolisen tontin nro 11 itärajakin Presidentinlinnan korttelin kohdalla vaihtelee karttojen mukaan. 1700- ja 1800-lukujen vaihteeseen saakka sen eteläosa kääntyy enemmän tai vähemmän voimakkaasti lounaaseen (ks. Geten kartta v. 1763 s. 29 tai kartta v. 1820 s. 38)⁵¹ ja vasta aivan Ruotsin-ajan viimeisinä vuosina se on suora nykyisen Mariankadun suuntaisesti (ks. Ruotsin-ajan lopun kartta s. 32 ja vuoden 1809 palokartta s. 38).

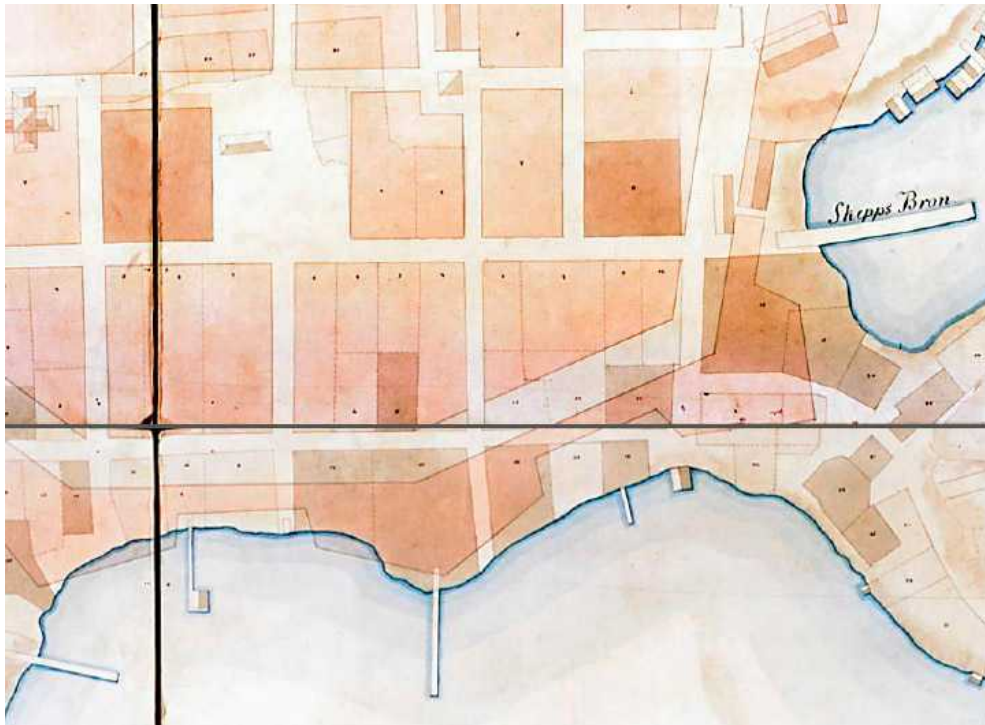

Vuoden 1752 kartassa tonttia nro 18 ei näy. *Relationsritning. Plan af Ullricasborg och Broberget samt Helsingfors stad. Allekirjoitus A. Ehrensvärd ja F.W. Hoppe. Alkuperäinen kartta Krigsarkivet, Stockholm. Signum: IX nr 51.*

⁵¹ Stenius 1969: mm. kartat nro 32 (1752), 47 (1767), 62 ((1787) ja 64 (1801).

Tutkimusalue on ympäröity A.E. Geten vuoden 1763 kartassa, jossa näkyvät kruunun kivi- ja puurakennukset ja yksityisten kivrakennukset. Alimpana olevalla vaaleanharmaalla värillä on merkitty silloiset korttelit ja tontit, tummanharmaalla linnoituksen omistamat tontit, punaisella värillä suunnitellut korttelijärjestyksen muutokset ja linnoituksen muurin sijainti. Tutkimusalueella sijainnut "aukio" laitureineen on tässä kartassa merkitty kuuluvaksi kruunun tonttiin nro 18. Kortteleiden itäraja nykyisen Presidentinlinnan korttelin alueella on vielä eteläosastaan länteen kääntyvä. Charta Öfver Helsingfors Stad Med Dess Närmaste Belägenhet. Afmätt År 1763 af A.E. Gete. Alkuperäinen kartta: Krigsarkivet, Stockholm. Signum: IX nr 57. Kuva Stenius 1969: kartta nro 40.

A.E. Geten suunnitelmakartan tässä versiossa näkyy selvemmin tonttien 16-18 yhtenä korttelina oleminen. Samoin Merikadun/Eteläisen Rantakadun pohjoispuolisessa korttelissa tonttien rajat ovat erilaisia kuin myöhemmin. Geographisk karta öfver Helsingfors stad med dess närmaste belägenheter efter. A. E. Gete 1763. Kuva: HKA, Sinetti-karttarekisteri, 270 Kiinteistövirasto, Kaupunkimitta- ja maastasto / HY 7.

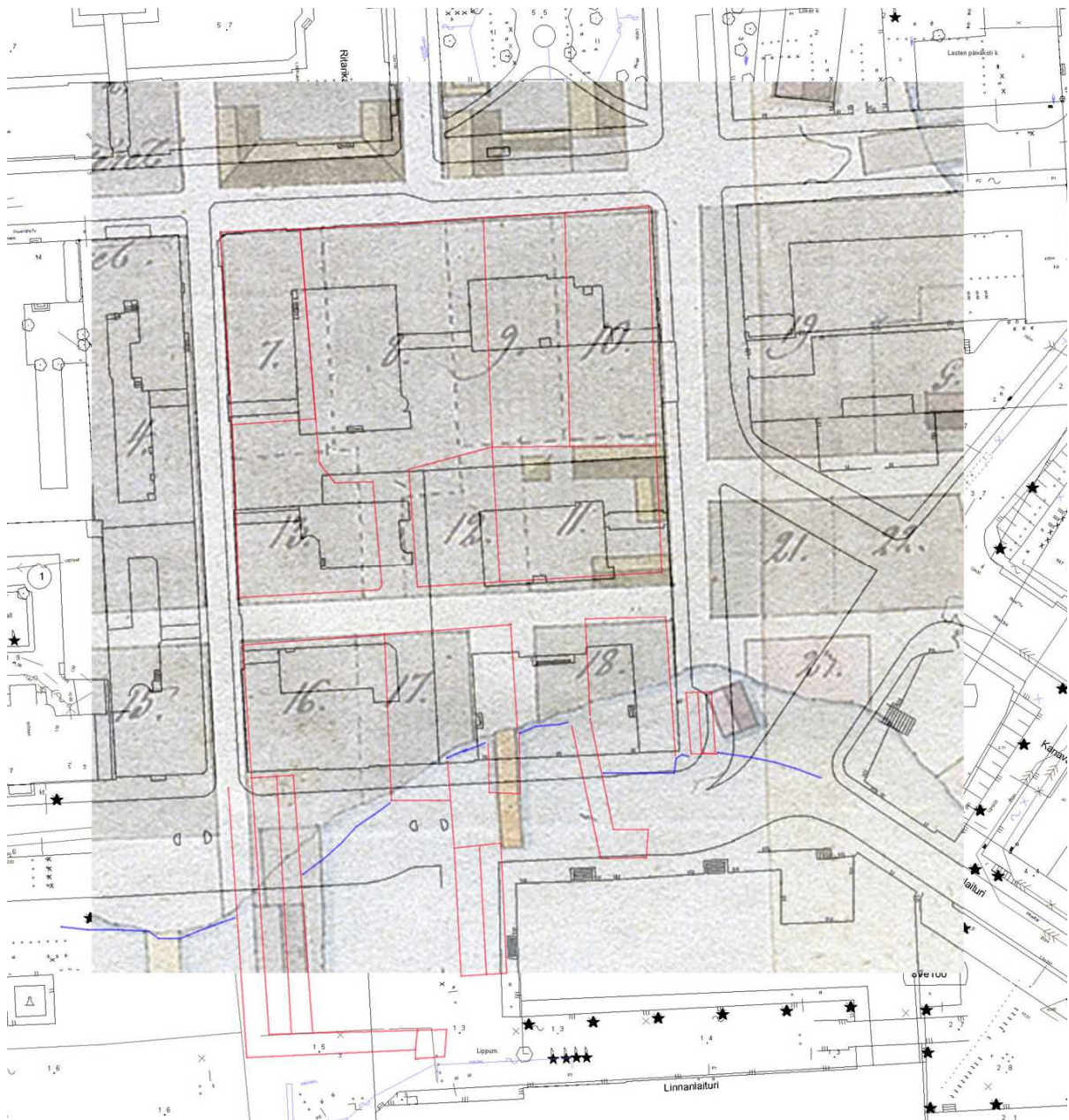

Helsinki Ruotsin-ajan viimeisinä vuosina (kartassa on vuonna 1804 valmistunut raatihuone). Edellisessä Geten kartassa tontti nro 18 on tontin leveyden lännempänä, jolloin se on samalla kiinni tontissa nro 17. Myös laiturijärjestelmä sijaitsi tällöin tontin alueella. Kortteleiden itäraja on nyt myös suora nykyisen Presidentinlinnan korttelin alueella. Merikadun/Eteläisen Rantakadun pohjoispuolisen korttelin tonteilla on tapahtunut pieniä muutoksia edellisen Geten kartan jälkeen tontin nro 8 ulottuessa Eteläiselle Rantakadulle saakka. Joissakin kartoissa kyseinen kapea alue on merkitty kaduksi.

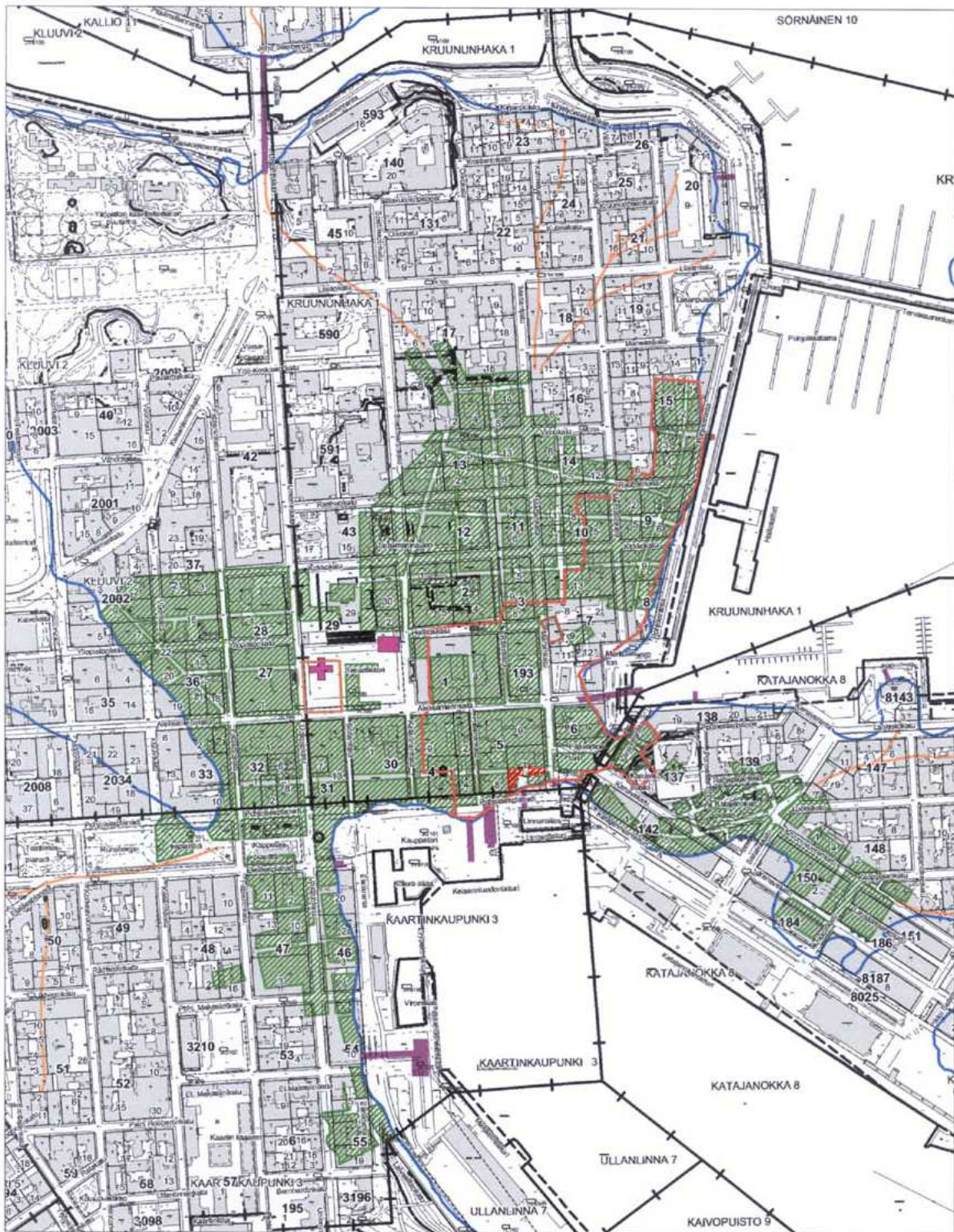

Edellinen kartta sijoitettuna nykytilanteen päälle. Tontti nro 17 sijaitsee läntisen matalan siiven kohdalla ja etupihan länsiosassa toisinkuin vuoden 1809 palokartassa. Sen itäraja sijaitsee samalla linjalla kuin tonttien nro 11 ja nro 12 raja kadun pohjoispuolella. Tonttien nro 11 ja nro 12 raja sijaitsee Presidentinlinnan sisäpihalla melkein samassa kohdassa, jossa se havaittiin vuoden 1997 arkeologisissa kaivauksissa. Tontin nro 18 länsiraja sijaitsee idempänä ja eteläraja etelämpänä kuin vuoden 1809 palokartassa. Merikatu/Eteläinen Rantakatu sijaitsee presidentinlinnan päärunjon pohjoispuoliskon kohdalla kuten kaikissa Ruotsin vallan loppuaikojen kartoissa.

Tonttien muuttuvat rajat. Nykykartan päälle on asemoitu osa vuoden 1809 palokartasta ja punaisella on piirretty Ruotsin vallan ajan lopun kartasta tontinrajat (n. v. 1804), laiturit, ranta-aitat ja rantaviiva. Tonttien rajat ovat hiukan erilaiset joka tontin kohdalla. Suurin muutos on tonttien nro 17 ja 18 ja niiden välisen aukion siirtyminen länteen päin. Vuoden 1809 kartasta puuttuu tontin nro 17 meriaitta, mutta tontin entinen laituri, nyt aukion kohdalla, on saanut lisää pituutta. Sen itäpuolella ollut Ruotsin vallan ajan lopun kartan aukion kohdalla ollut laituri on kadonnut kokonaan.

Kantakartta © Helsingin kaupungin kiinteistövirasto, Maanmittausosasto

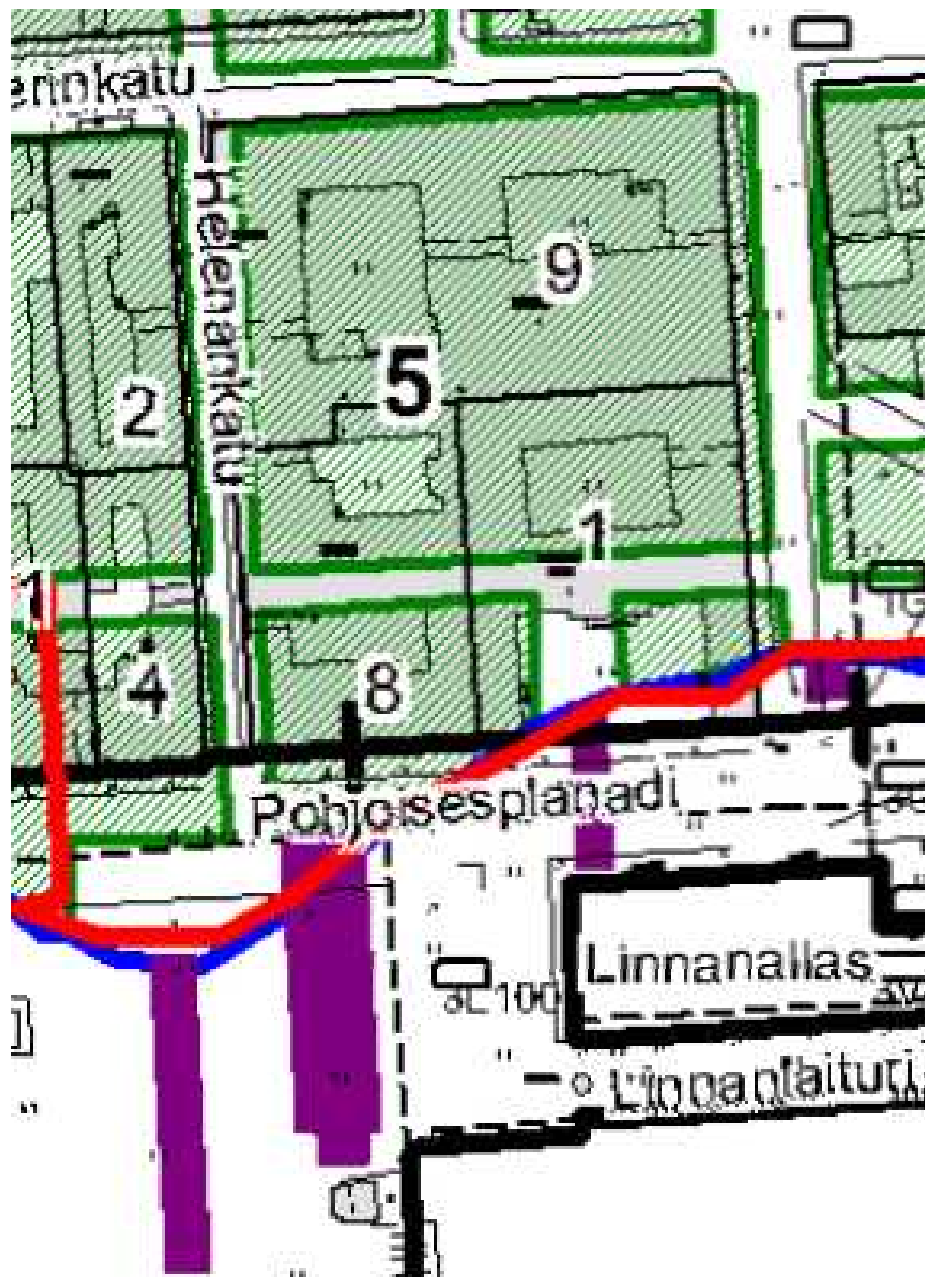
HELSINKI 1810

Kocken asemakaavaehdotus vuodelta 1810
- ehdotuksen pohjana toimiva olemassa
oleva kaupunkirakenne

Museovirasto/RHO/T. Mökkönen 2002

Vuoden 1809 kartta sijoitettuna kantakartan päälle. Valvonta-alue on merkitty punaisella rasterilla. Lähde: Mökkönen 2002.

	= kortteli		= kirkkotarhan aita
	= rakennus		= rantaviiva
	= laiturii		= tie
	= v. 1808 tulipalon tuhoama alue		

Vuoden 1810 kartta asemoituna nykykartan päälle. Osasuurennos edellisestä kartasta. Museovirasto

Karttatutkimuksen perusteella tonttien aivan tarkkoja sijainteja on vaikea määrittellä näissä mittakaavoissa. Tutkimusalueen tonttien koot, muodot ja rajat muuttuvat jatkuvasti kuten myös ympäröivien tonttien. Ovatko ne todellisia muutoksia vaatisi tarkempia tonttikohtaisia tutkimuksia. Useimmiten syynä tuntuisivat olevan karttojen mittakaavat ja kartoitusvirheet. Kokonainen kortteli saattaa olla siirtyneenä hiukan väärään kohtaan.

Vuoden 1808 tulipalo

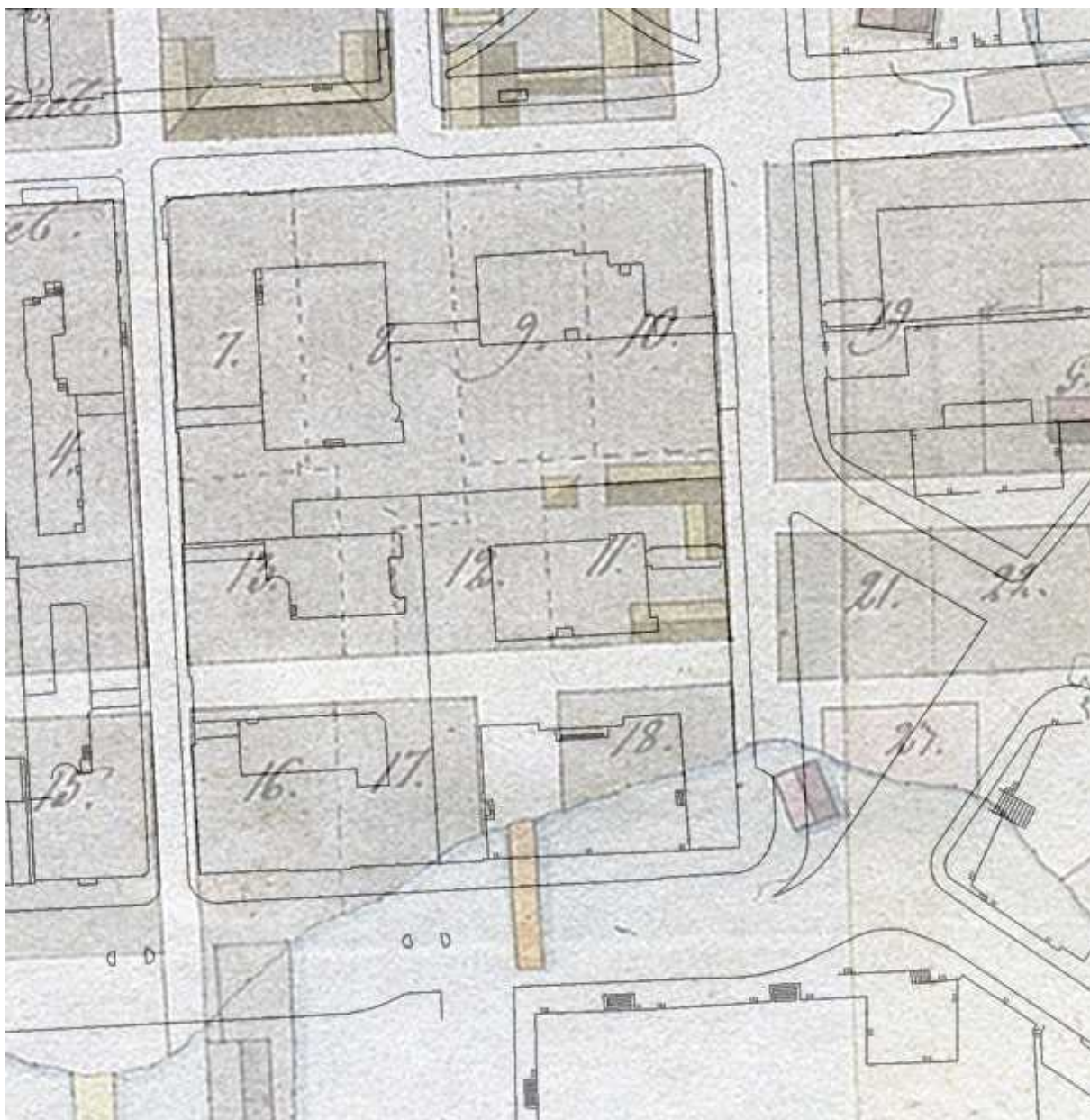
Suomen sodan aikana 1808 venäläiset olivat jälleen miehittäneet Helsingin. 17.11.1808 syttyi Helsingin viimeinen suuri tulipalo, joka tuhosi kaupungin kaakkois- ja itäosat. Palo alkoi Suurkadulla leskirouva Dobbinin omistamalla itäisen kaupunginosan tontilla nro 8 valvonta-alueen luoteispuoleiselta tontilta. Talossa asui vuokralla kauppias Gabriel Johan Cadenius. Talossa oli majoitettuna venäläinen husaarikomennuskunta, joka oli ottanut tallin hevosilleen. Cadoniuksen oma hevonen oli sijoitettu vajaa. Yöllä Cadoniuksen renki Gustaf Lindqvist, joka oli istunut iltaa venäläisen sotamiehen seurassa rouva Cadoniuksen leivintuvassa, lähti viemään kulussa ollutta hevosta vajaa laskien lyhtynsä koivuhalkopinon päälle. Lindqvist sammutti lähtiessään lyhdyn nipistämällä sydämen ja heittämällä san maahan tuhoisin seurauksin, Viiden tienoilla aamulla huomattiin savua ja tulta Döbbinin pihalla, ja kova lounaistuuli levitti palon nopeasti. Lindqvist tuomittiin palon syyttämisestä neljäksitoista päivälle vedelle ja leivälle.⁵²

Kaupungista katosi tulipalossa neljännes. 61 taloa tuhoutui kokonaan ja 16 taloa osittain tai kokonaan purkamalla. Julkisista rakennuksista tuhoutuivat ylipäällikön talo ja sen piharakennukset, Hallitustalo, rovastinpappila, Varikkomäen varikkorakennus, meritullihuone, meripuomin tullihuone ja palovartion päävahti. Tuli levisi tuulen ansiosta etupäässä koilliseen. Lännessä se levisi aina Suurtorin kaakkoisreunalle saakka, mutta kellotapuli ja koulu säilyivät. Etelämpänä tuli saatiin pysäytetyksi palomuurina toimineeseen Sederholmin kivitaloon, joka kärsi kuitenkin vahinkoja.

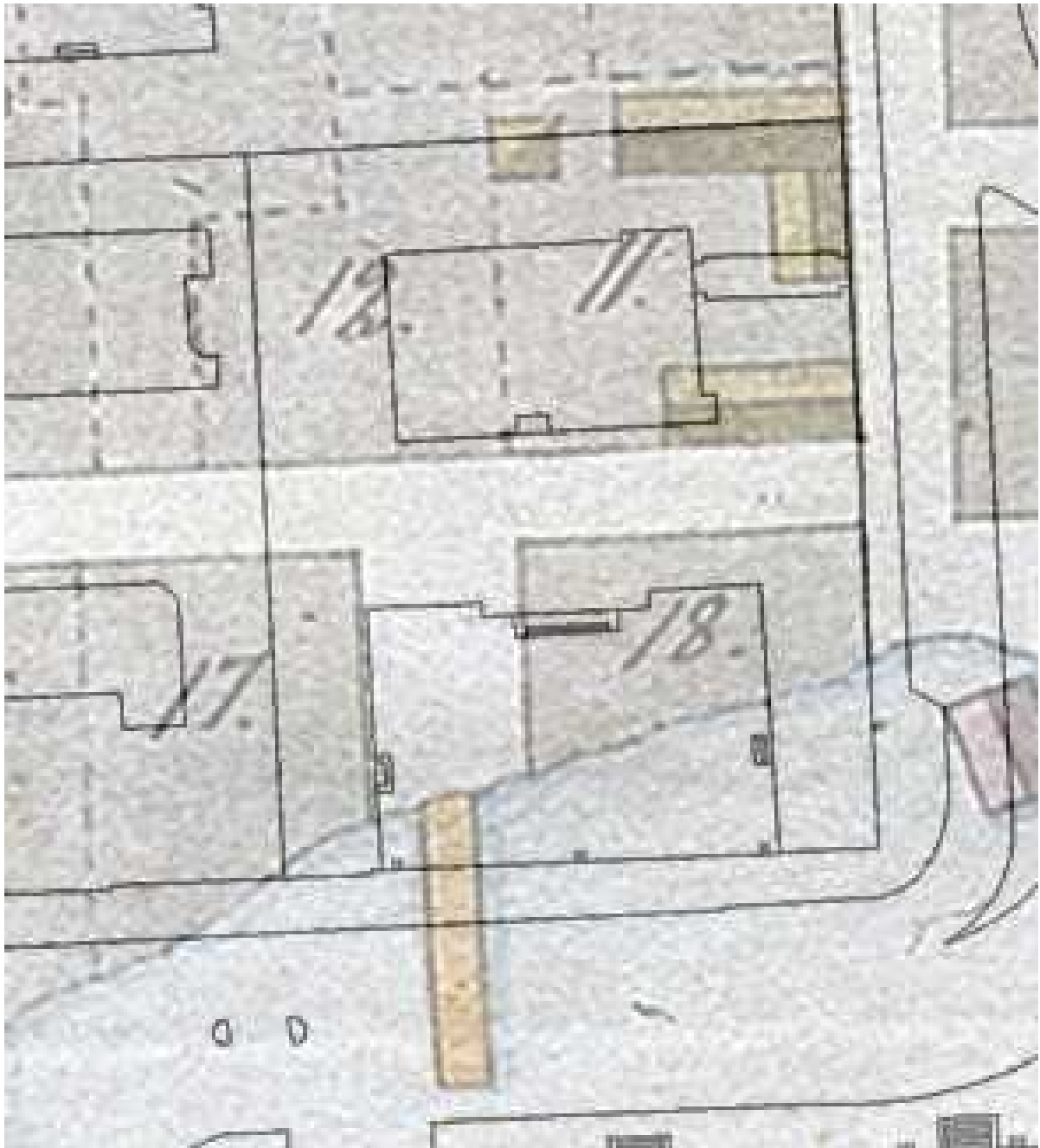

Helsinki 1809. Ilmeisesti A. Silvanin vuoden 1808 tulipalon tuhoja esittävä kartta. Palaneet alueet on merkitty harmaalla. Plan-Ritning öfver Helsingfors Stad. Sådan den befants efter Eldsvådan d,1 7 November 1808. Wahlberg O.N., Silvan, A., Ekwall, J.V. HKM/XIV:17.

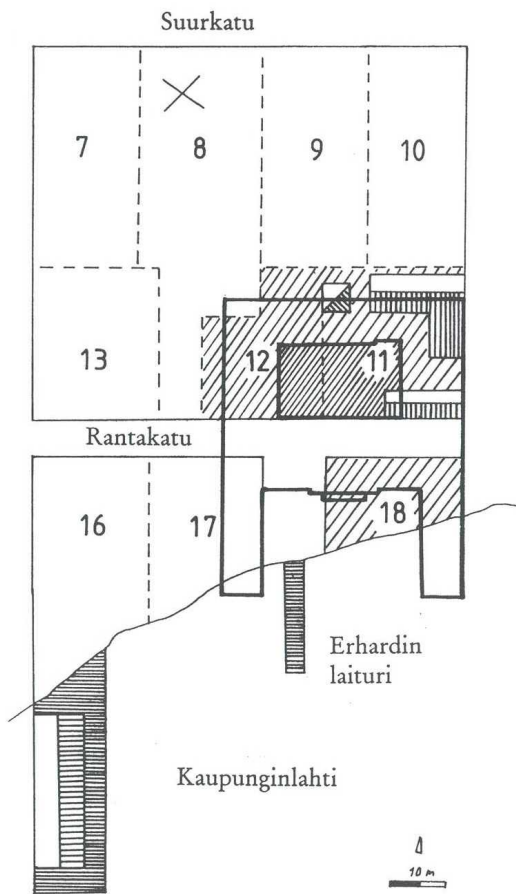
⁵² Hornborg 1950: 616–621.

Osa vuoden 1808 tuhoja kuvaava kartta sijoitettuna nykykartan päälle.

Edellinen kartta Presidentinlinnan tontin kohdalta. Kartassa näkyy tulipalon tuhoalue, tonttien rajat ja joidenkin rakenteiden sijainnit. Verrattuna Ruotsin-ajan lopun karttaan (s. 32) tontti nro 17 näyttää siirtyneen kokonaisuudessaan länteen päin pois linnan etupihaan alueelta. Tontin itäraja ei ole samalla linjalla kuin kadun toisella puolella olevien tonttien nro 11 ja nro 12 välinen rajalinja kuten aiemmin, sillä näiden tonttien rajalinja on siirtynyt idemmäksi kuin 1700-luvun kartoissa. Uusi rajalinja on samassa kohtaa kuin vuoden 1696/1707 kartassa. Vuoden 1997 arkeologissa kaivauksissa linnan sisäpihalla todettiin tämän rajalinjan kohdalla sijainneen vielä käytössä olleen rakennuksen. Tontin nro 18 länsiraja on vastaavasti siirtynyt huomattavasti länteen päin tonttien nro 11 ja nro 12 rajalinjalle linnan etupihaan itäosasta keskiosaan perinteiselle rajalleen saakka ja eteläraja pohjoiseen.

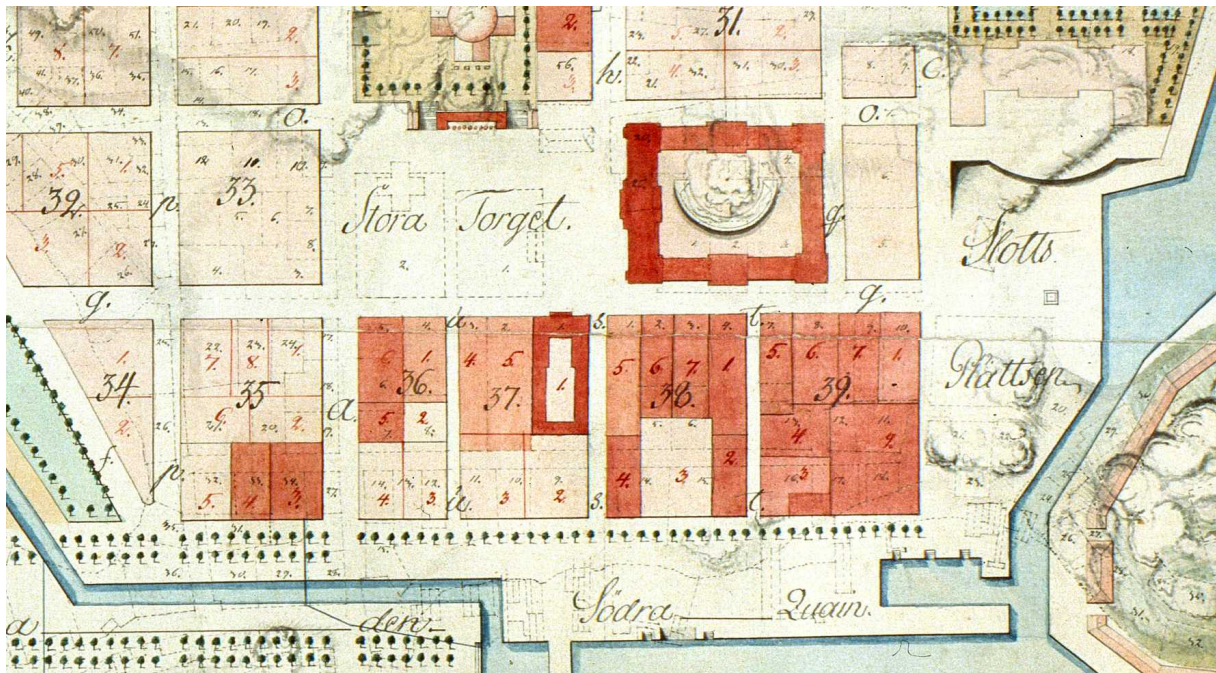

Marianna Niukkasen kartta, jossa vuoden 1809 palokartan päälle on asemoitu Presidentinlinna. Entinen "Erhardske gården" on viivoitettu, vuonna 1998 arkeologisesti tutkittu linnan sisäpiha tiheämmin. Vuoden 1808 tulipalo syttyi rastilla merkitystä kohdasta. Joissakin saman ajan kartoissa tontin nro 18 länsiraja on pohjoispuolisten tonttien 9 ja 10 linjalla ja tontin eteläraja linnan matalan itäsiiven eteläosassa. Joissakin kartoissa myös tonttien nro 11 ja 18 itäraja on merkitty hiukan lännemmäksi.

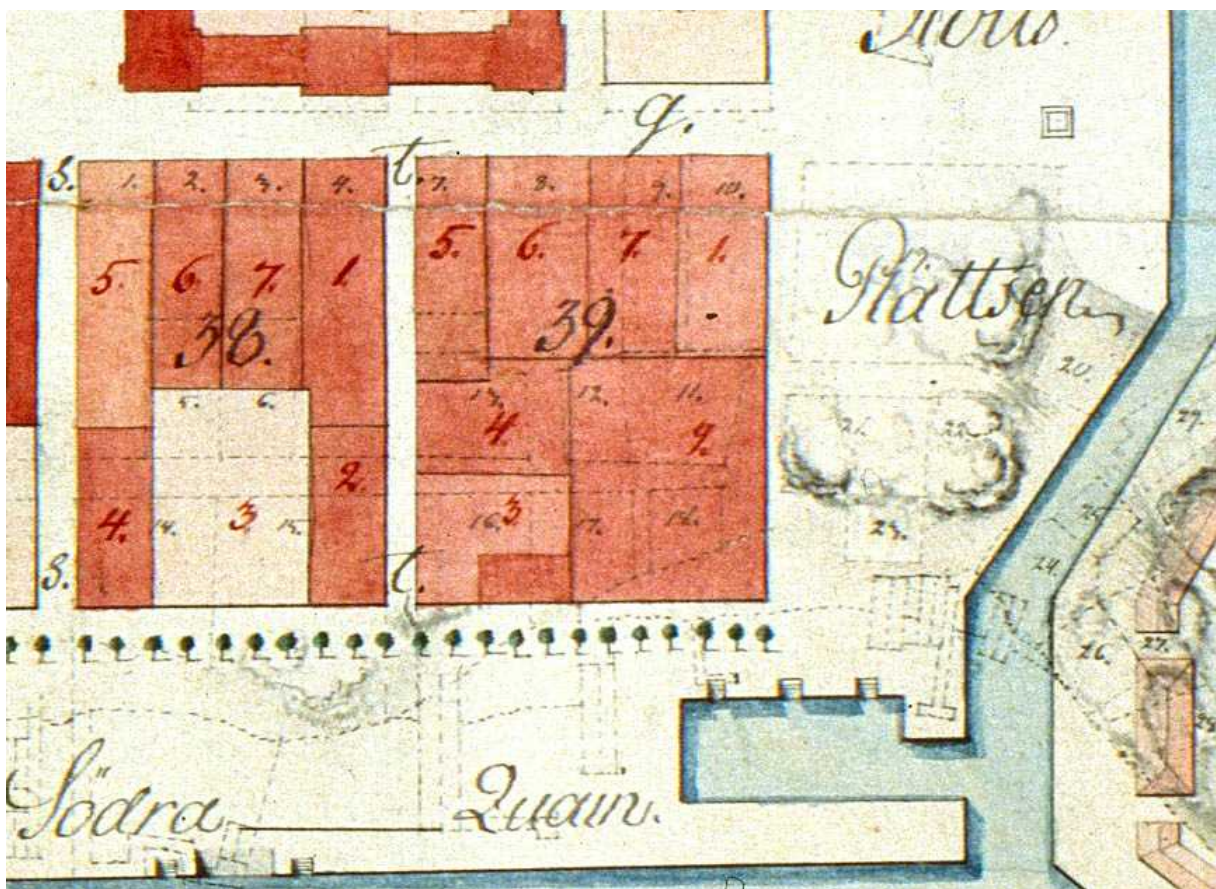
Vuoden 1808 palon aikana tontilla nro 17 oli palokarttaan liittyvän luettelon mukaan porvarileski Wikströmin kaksi puutaloa ja piharakennuksia. Tontin nro 18 tuhoista ei mainita mitään. Valvonta-alueen pohjoispuolella tontilla nro 11 oli kaksi puurakennusta, aitta ja ulkorakennuksia, jotka olivat kuuluneet tykistön varikonkonttorille ja varikonhoitajan asuntoon. Tontti nro 12 oli kruunun suomalaisen tykistön eversti Gyllenbögelin omistuksessa. Tontilla sijainneet kaksikerroksinen puinen asuintalo, aitat ja piharakennukset paloivat maan tasalle.⁵³

⁵³ Berndt Aminoffin kokoelma, Ba:1 & XIV 16 (HKA); Blomstedt 1992:19.

Helsingin keskusta vuonna 1820. Vanha tonttijako on kuvattu katkoviivalla. Yksityiskohta Anders Kocken laatimasta uudelleenrakentamisen edistymisestä kuvaavasta kartasta. Kansallisarkisto.

Osasuurennos edellisestä kartasta, jossa näkyy paremmin vanhat ja uudet tonttirajat. Mustalla katkoviivalla on Ruotsin vallan lopun kortteli- ja tonttijako ja mustalla värillä tonttinumerot. Mustalla ja punaisella yhtenäisillä viivoilla on merkitty uusi tonttijako ja punaisella numeroinnilla uusi tonttinumerointi.

Edellinen kartta sijoitettuna nykykartan päälle. Tämän kartan perusteella tontin nro 17 itäraja oli läntisen matalan siiven sijasta idempänä linnan etupihan länsiosassa ja tonttien välinen "aukio" kapea. Tontti nro 18 sijaitsi kokonaisuudessaan lännempänä (ei laisinkaan itäisen matalan siiven kohdalla) kuin vuoden 1809 palokartassa. Alueen tonttien rajat vastaavat lähinnä Ruotsin-ajan lopun kartan tonttirajoja (s. 32) paitsi tontti nro 18 osalta. Tonttien nro 18 ja 11 itärajat Presidentinlinnan korttelin alueella ovat huomattavasti lännempänä viitaten lähinnä 1700-luvun lopun tilanteeseen. Vanhan korttelijaon esittämisessä on käytetty ilmeisesti vanhempaa karttaa kuin vuoden 1808 tilannetta.

Heidenstrauchien kauppapalatsin, keisarin palatsin ja Presidentinlinnan vaiheet

Tulipalo antoi mahdollisuuden Helsingin asemakaavan ja rakennuskannan muuttamiseen ajan tyylin mukaiseksi. Uusia asemakaavoja alettiin laatia heti palon jälkeen. Lisäpontta antoi Helsingin korottaminen Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupungiksi 1812. Vuonna 1817 keisari antoi määräyksen senaatin siirtämisestä Turusta Helsinkiin. Uudelleenrakentamiskomitean puheenjohtaja Johan Albrecht Ehrenström laati kaupungille 1812–17 vaiheittain uuden asemakaavan, jossa lähes kaikki kadut suoristettiin ja levennettiin ja kortteleista tehtiin säännönmukaisia. Vanha korttelijärjestelmä ja kadut säilyivät käytännössä vain Suurkadun eteläpuolella tulipalolta säästyneiden kivrakennusten ansiosta.⁵⁴

Suurpalon jälkeen Helsingin asemakaavaa muutettiin myös valvonta-alueella. Kruunun tontit nro 11-12 liitettiin yhteen pois lukien kaistaleet tonttien länsi- ja pohjoisreunoista. Samoin uuteen tonttiin liitettiin eteläpuolelta osa Rantakadusta, kadun eteläpuolinen tontti nro 18 kokonaisuudessaan, itäosa tontista 17 ja niiden välinen aukio/kuja. Tonttiin liitettiin vielä kaakosta entistä merialuetta. Edellä mainitut rajamuutoksia on verrattu vuoden 1809 tulipalokarttaan. Vuoden 1820 kartassa alueen vanhat tonttirajat ovat hiukan erilaiset. Sen mukaan tonttiin olisi myös liitetty katu-/aukioaluetta kaakosta.

Uusi suuri tontti nro 2 tontti siirtyi vuonna 1812 Heidenstrauchien kauppiasveljeksille, joiden tieltä entinen asukas tullförvaltar Thuning joutui siirtymään pois.⁵⁵ Heidenstrauchit saivat tämän tontin vastineeksi Päävartiotorilla sijainneista tonteistaan, johon suunniteltiin keisarillista palatsia. Kauppiaspalatsin suunnitelmat syntyivät vuonna 1813 Pehr Grandtedtin toimesta. Perusratkaisuna oli rakennuksen päärunko tontin keskivaiheilla, siipirakennukset sekä talon etelä- ja pohjoispuolella ja Pohjoisesplanadin varrelle sijoittuva laaja kauppapiha. Korkean rakennusmassan sijoittamisen ratkaisi perustusolosuhteet, jotka lähempänä rantaa arvioitiin kestävämmiksi.⁵⁶

Perustuksia alettiin rakentaa vuonna 1813. Päärungon holvatut kellarikerrokset voi olettaa valmistuneen joskus vuoden 1815-16 tuntumassa. Koko hanke valmistui vuonna 1820. Heidenstrauchien kiinteistö lunastettiin keisarin palatsiksi vuonna 1837. Palatsi muutettiin vuoteen 1845 C.L. Engelin piirustusten mukaan keisarilliseksi palatsiksi. Tilat olivat 1. maailmansodan aikana sotilassairaalana vuodesta 1915 lähtien. Keisarillinen palatsi muutettiin vuonna 1919 Presidentinlinnaksi (työt 1919-21). Rakennuksessa tehtiin vuonna 1960 koko rakennuksen perustusten vahvistaminen ns. MEGA-paalutuksella ja vuosina 1969-72 suuri peruskorjaus, jolloin havaittiin seinien ja holvien repeytymisiä.⁵⁷

⁵⁴ Lindberg – Rein 1950: 12–33.

⁵⁵ Berndt Aminoffin kokoelma, Bb:2 (HKA).

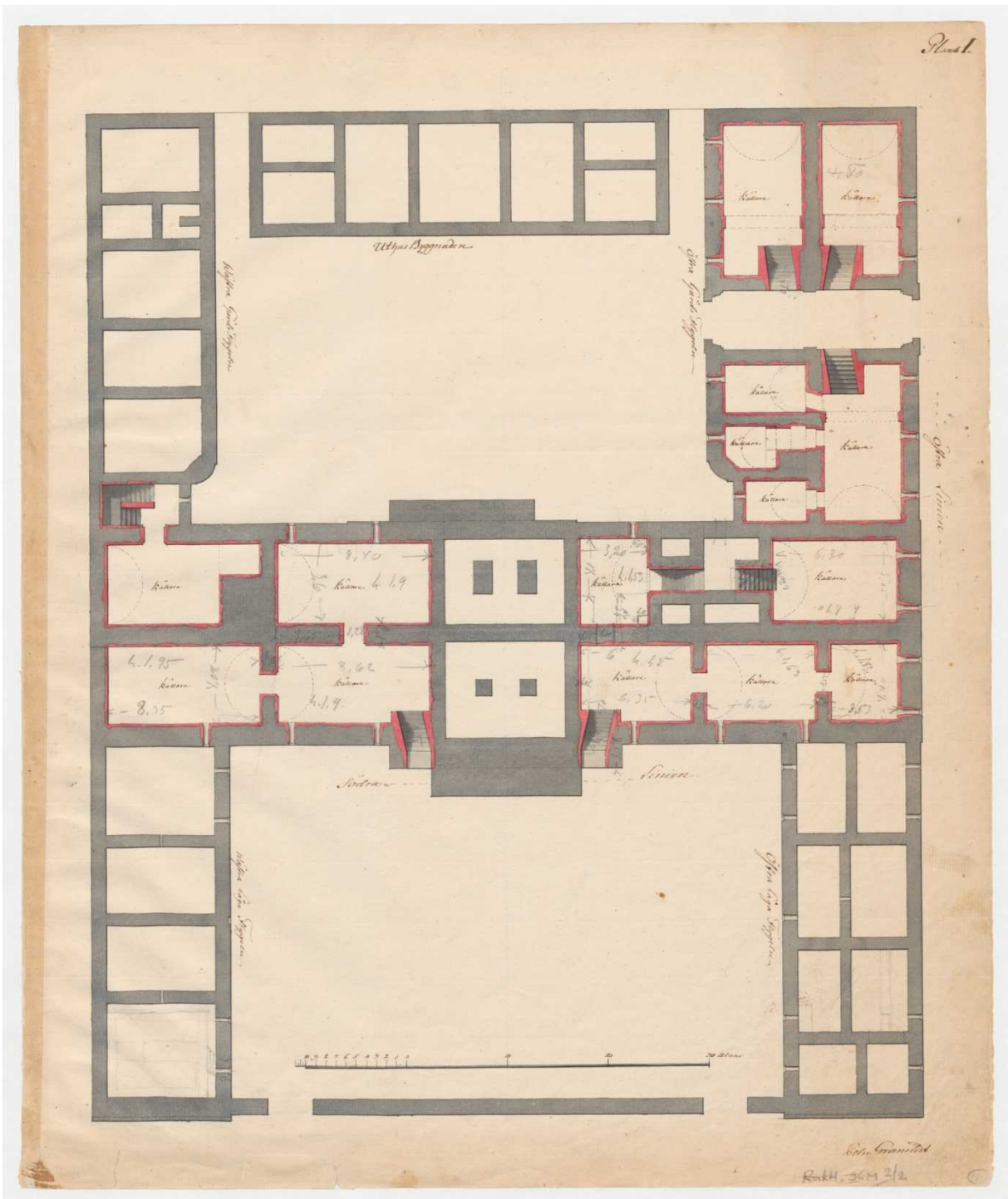
⁵⁶ Keisarillisen palatsin ja Presidentinlinnan rakennushistorian tekstin lähteenä: Tuuli Pöyhä 2007/2008/2010: Presidentinlinnan rakennushistoriallinen selvitys.

⁵⁷ Blomstedt 1992:20, 27, 36; Ollila & Torppari 1975:16-17.

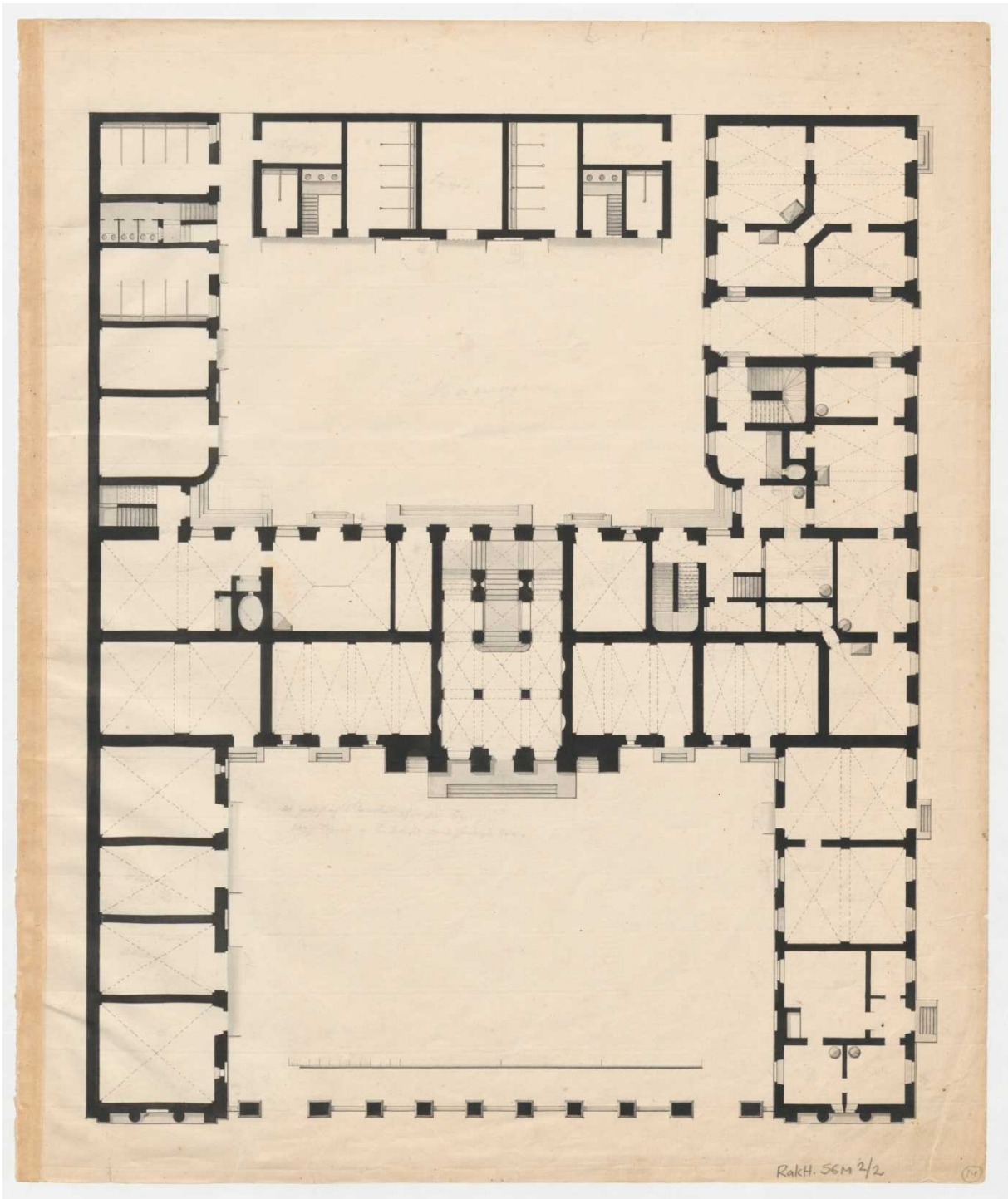

Heidenstrauchien talo kuvan keskellä vuonna 1827. Akvarelli. Valerian Galjamin/Hkm.

Vanha tontti nro 17 lunastettiin vasta vuonna 1816 leskirouva Wikströmin lapsen holhoojilta. Tämä tontti oli läntisen matalan siiven ja suunnitellun rakennuksen päärungon lounaisosassa, jonka rakennustyöt olivat edellisten tietojen mukaan jo täydessä käynnissä ennen tontin lunastusta. Kuinka nämä tapahtumat lomittuivat Heidenstrauchien kauppiastalon rakentamisen kanssa?

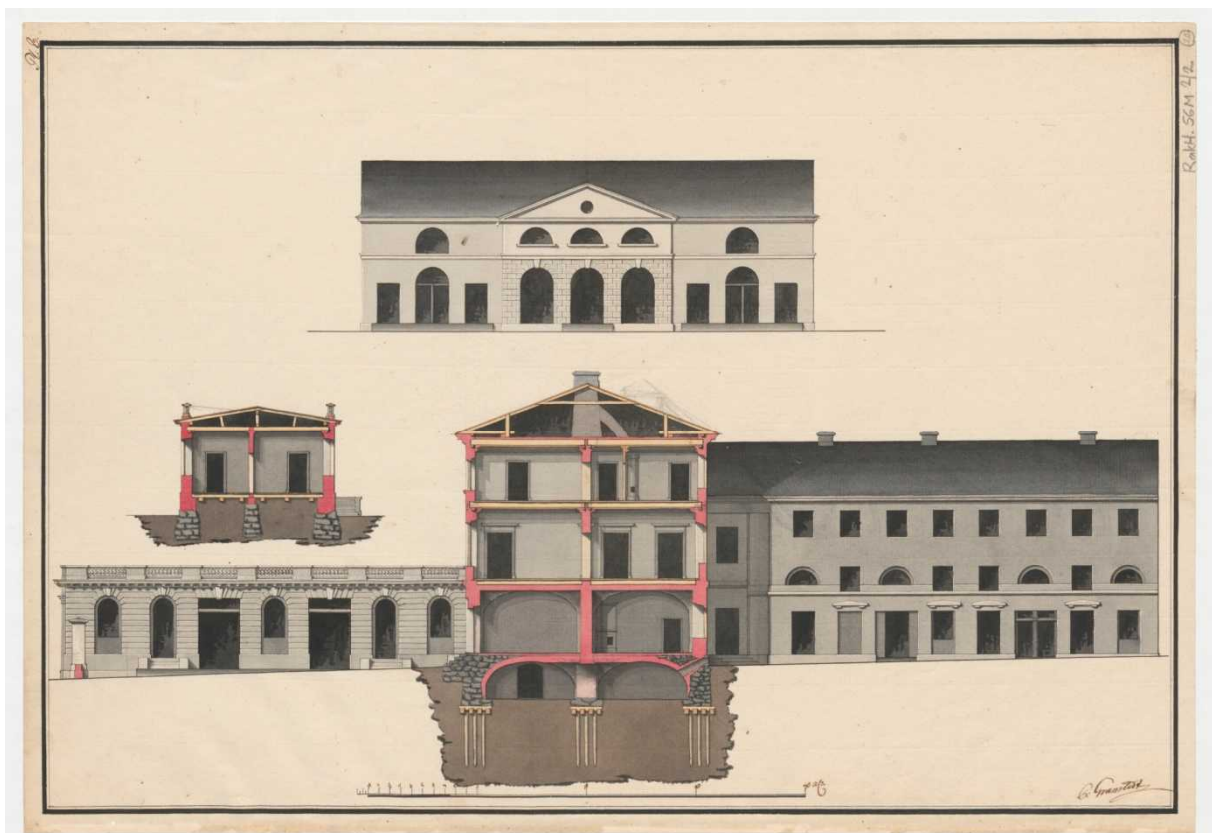
Pehr Granstedtin Heidenstrauchin talon pohja- ja kellaripiirustus vuodelta 1817. Läntisessä matalassa siivessä piirroksen vasemmassa alanurkassa näkyy neljä poikittaista seinää, joiden perustukset löytyivät valvonnassa 1. kerroksen alta maakerroksista. Punaisin ääriviivoin on esitetty maanalaiset kellaritilat. Kuva Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto. KA/RakH II Ica.80, # 13.

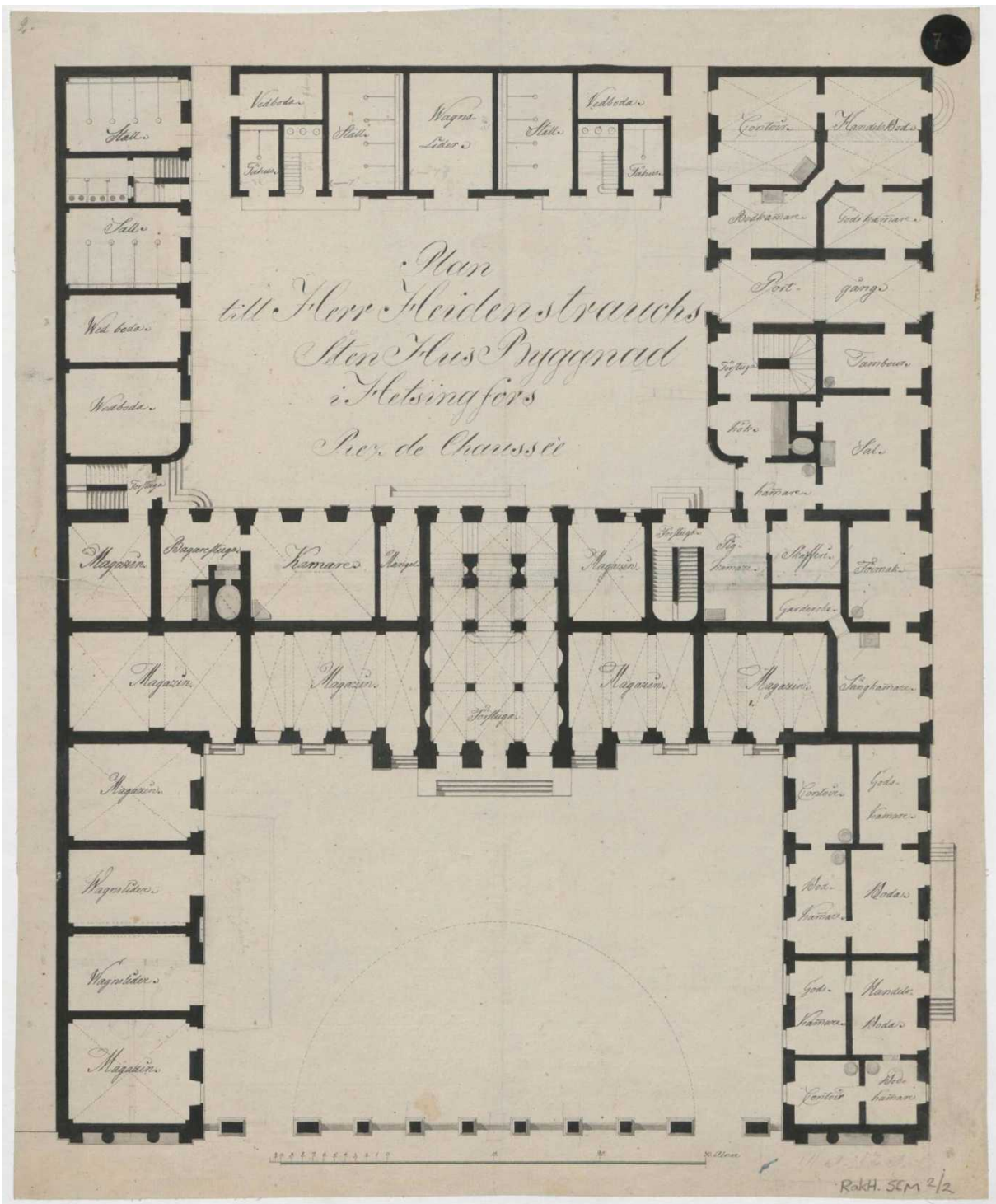
Granstedtin piirustus vuodelta 1817 1. kerroksesta. Läntisessä matalassa siivessä on ristiholvit. Samoin siinä näkyy oviaukot, vaunuvajojen ovet ja pienien ikkuna-aukkojen paikat. Kuva Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto. KA/RakH II Ica.80:/# 14

Valvonta-alueen linnan päärunon kellareiden rakenteet ovat alkuperäisiä. Ne ovat 1810-luvun lopulla rakennettuja graniittilohkareille ja paaluille perustettuja holvattuja tiilirakenteita, joita käytettiin alun perin kauppahuoneen varastotiloina. Valvonta-alueen päärunon länsiosan kellareihin on tehty jonkin verran muutoksia, esimerkiksi 1800-luvun lopulla tai viimeistään 1920 valettu lattiaita ja muutettu porrasyhteyksiä. Vuonna 1960 koko rakennuksen perustukset vahvistettiin MEGA-paaluin. Vuoden 1972 korjauksen jälkeen nämä kellarit on otettu arkistokäyttöön, jolloin on tehty mm. betonivalu lattioihin.

Valvonta-alueen päärunon itäosan kellaritilat olivat varastoina alkuaan, mutta olivat käyttämättöminä, lähinnä tekniikkatiloina ja vuoden 1960 megapaalutuksen (ja 1969-72 remontin jäljiltä) sotkuisina, vuonna 2011 tutkimusten alkaessa.

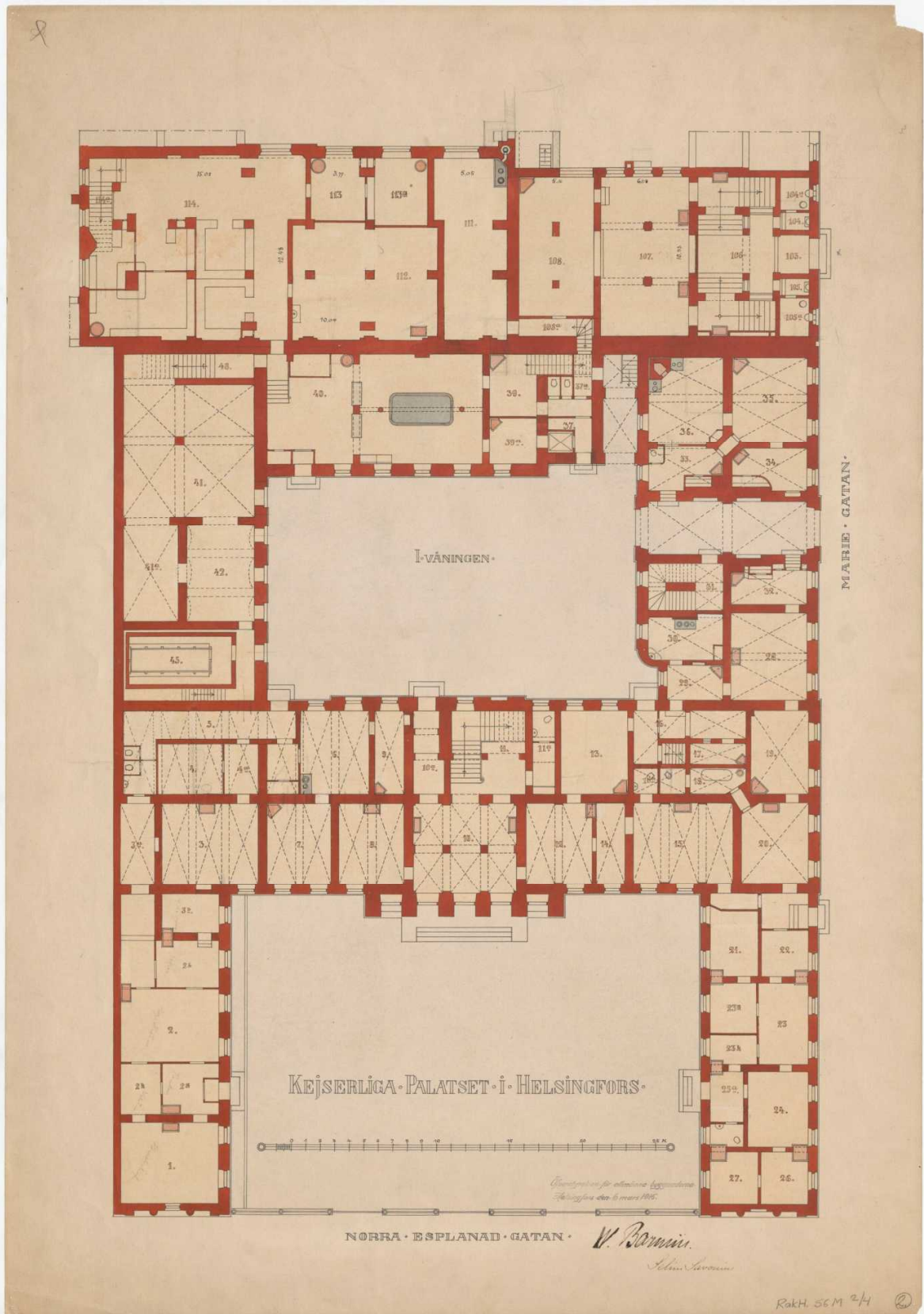
Granstedtin piirustus vuodelta 1817, jossa näkyy itäisen matalan siiven eteläpään poikkipiirros. Huoneessa on tasakatto kuten edellisen piirroksen pohjakaavassa näkyy. Maalattia ulottuu lattiaan saakka. Läntisen matalan siiven julkisivu on myös piirretty. Kuva Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto. KA/RakH II Ica.80, 20.

Heidenstrauchin kivitalon 1. kerroksen pohjakaava, jossa on läntisen matalan siiven tilojen käyttötarkoitusten selitykset. Kuva Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto. KA/RakH Ica. 79:1

Keisarillisen palatsin 1. kerroksen pohjakaava v. 1915. Läntisen matalan siiven iso vartiotupa on jaettu pienemmiksi huoneiksi. Siiven koilliskulmassa olevassa huoneessa on vahvempi seinä ja uuni, joiden tukirakenteet löydettiin valvonnassa. Kuva Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto. KA/RaKH II Ica.95:--

Läntisessä ja itäisessä matalissa siivissä ei ollut kellareita. Läntisessä matalassa siivissä oli Heidenstrauchien aikana neljä täyssyvää tilaa Korkeimman oikeuden vastaiseen seinään saakka. Molemmissa päädyssä oli varastotilat, joissa oli ovet ja pienet luukkumaiset ikkunat etupihalle. Läntinen matala siipi muutettiin keisarin palatsin vartioston vartiotuvaksi ja eteen rakennettiin puinen koroke. Tällöin yhdistettiin keskiosan tallit ja pohjoispään varasto yhdeksi isoksi tilaksi. Samalla purettiin kussakin tilassa olleet ristiholvit. Ne korvattiin puupalkistolla ja tasaisella laipiolla. Pienet ikkunat ja toinen tallinoviaukko muutettiin isoiksi ikkunoiksi, pohjoisen varaston ovi ikkunaksi ja eteläisempi tallinovi muutettiin oviaukoksi. Lattiaa ei muutettu tässä vaiheessa (maalattia vai kivetty?). Tilaan tuli lämmitysuuni tilan luoteisosaan ja vuoteen 1883 mennessä toinen lämmitysuuni eteläosaan. Vuoteen 1915 mennessä koillisen tila erotettiin suuresta vartiotuvasta jyrkällä tiilimuurilla (asevarasto?).

Eteläisin varastona ollut tila muutettiin keisarillisen palatsin vartioston päällikköhuoneeksi (sisäänkäynti muutettiin kulkemaan vartiotuvan kautta, ja ikkuna eteläseinään lisättiin) ja tasavallan aikana kansliapäällikköhuoneena.

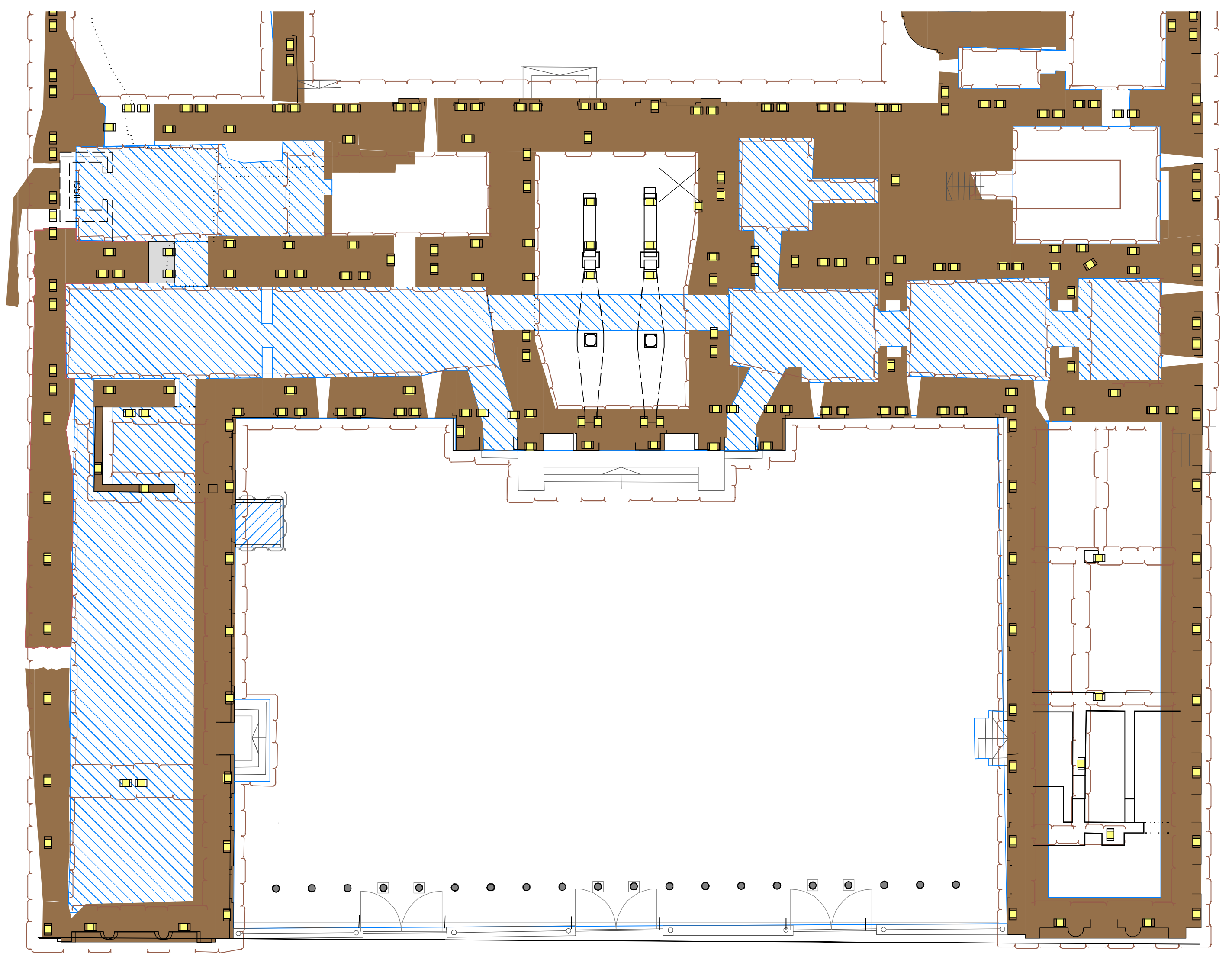
Läntisessä matalassa siivessä on ollut tasavallan aikana presidentin kanslia. Vuonna 1960 tehtiin myös matalien siipien, perustustenvahvistus ns. MEGA-paaluin. Vuosina 1969-72 linna peruskorjattiin kokonaan. Vuonna 1992 siipeä korjattiin. Siiven länsireunaan on tehty leveä putkitunneli koko siiven pituudelta ilmeisesti vuoden 1960 megapaalutuksen yhteydessä.

Itäinen matala siipi oli alun perin yksi läpirungon ulottuva kauppahuoneen varastotila. Eteläpäässä oli mahdollisesti puutilila. Eteläisin huonetila oli jaettu kahdeksi lämmitetyksi huoneeksi, jotka liittyivät puotiin, ehkä takahuoneina. Kaikki tilat muutettiin keisarin palatsin aikana henkilökunnan majoitustiloiksi, jonne oli käynti etupihalta. Tila jaettiin pitkittäissuuntaisella keskimuurilla kahteen huoneeseen. Tasavallan aikana se muutettiin presidentin ensimmäisen adjutanttin asuintilaksi. Vuosina 1989-90 itäinen matala siipi muutettiin toimistokäyttöön.

Rakennushistoriallisessa selvityksessä linnan päärungon kellareiden, etupihan matalien siipien alapuolisista rakenteista ja etupihasta ei ole paljonkaan tekstiä.

Kartta seuraavalla sivulla:

Presidentinlinna, megapaalujen sijainnit. Keltaisilla pisteillä on merkitty megapaalujen sijainnit. Sinisellä rasteroinnilla on merkitty linnan kellareiden työalue eli perustusten vahvistamisalue vuosina 2011-2012.

4. AIEMMAT ARKEOLOGISET HAVAINNOT KOHTEESSA

Presidentinlinnan sisäpihan päällysteiden uudistamisen yhteydessä vuonna 1997 havaittiin mukulakiveystä, vesikouru ja palokerrosta asfaltoidun pihatason (n. 3.5 m mpy), sen alaisen betonilaatan ja noin 80-100 cm paksuiden täyttöhiekkakerroksen alapuolella. Museoviraston ja kaupunginmuseon tutkijoiden päivän kestäneen esitutkimuksen jälkeen Museovirasto suoritti siellä noin kolmen viikon kaivauksen.⁵⁸

Kohhteessa sijaitsi kahden Ruotsin vallan ajan tonttien osia (Itäinen kortteli, tontit nro 11 ja 12). Pihan hieno kiveys (10x8m, isommilla kivillä jaettu ruutuihin, vesikourut reunoilla) oli luultavasti 1700-luvun puolivälin jälkeen tehty kun tontit siirtyivät kruunun omistukseen. Kiveyksen länsiosassa oli erotettavissa tonttien raja. Kiveys laski itäänpäin. Lännessä sen korkeus oli 2.84 m mpy ja idässä 2.28 m mpy. Vuoden 1808 palossa kärsineen pihakiveyksen päällä oli jopa 20 cm palokerrosta ennen uudempia täyttökerroksia. Kiveyksen alla oli kulttuurimaata enimmillään 100 cm.

Pihan etelälaidasta löytyi noin 14,5x5,5 metrin kokoinen rakennus, joka oli esinelöytöjen perusteella keittiö. Rakennuksen löytyi ilmeisesti kaakeliuunin pohja. Rakennuksen alla oli vanhemman rakennuksen raunio.

Pihan luoteisosasta löytyi kellari, jonka päällä oli ollut puuaitta. Kellaria oli käytetty tunkiona aikavälillä 1740/50- 1700-luvun loppu. Kellari on saattanut oll käytössä jo 1600-luvulla, sillä jätekerroksen alla oli merkkejä tulipalosta, mahdollisesti vuodelta 1713 tai myöhemmästä paikallisesta tulipalosta. Kellari on korjattu ja mahdollisesti tuhottu pikkuvihan aikana ja sitä ei ole korjattu enää vaan on käytetty tynkiona. 1700-luvun lopussa se on jätetty pois käytöstä, pinta kulotettu ja siistitty. Tunkio jatkui tontin nro 12 puolelle ja se oli käytössä vuoden 1808 paloon saakka.

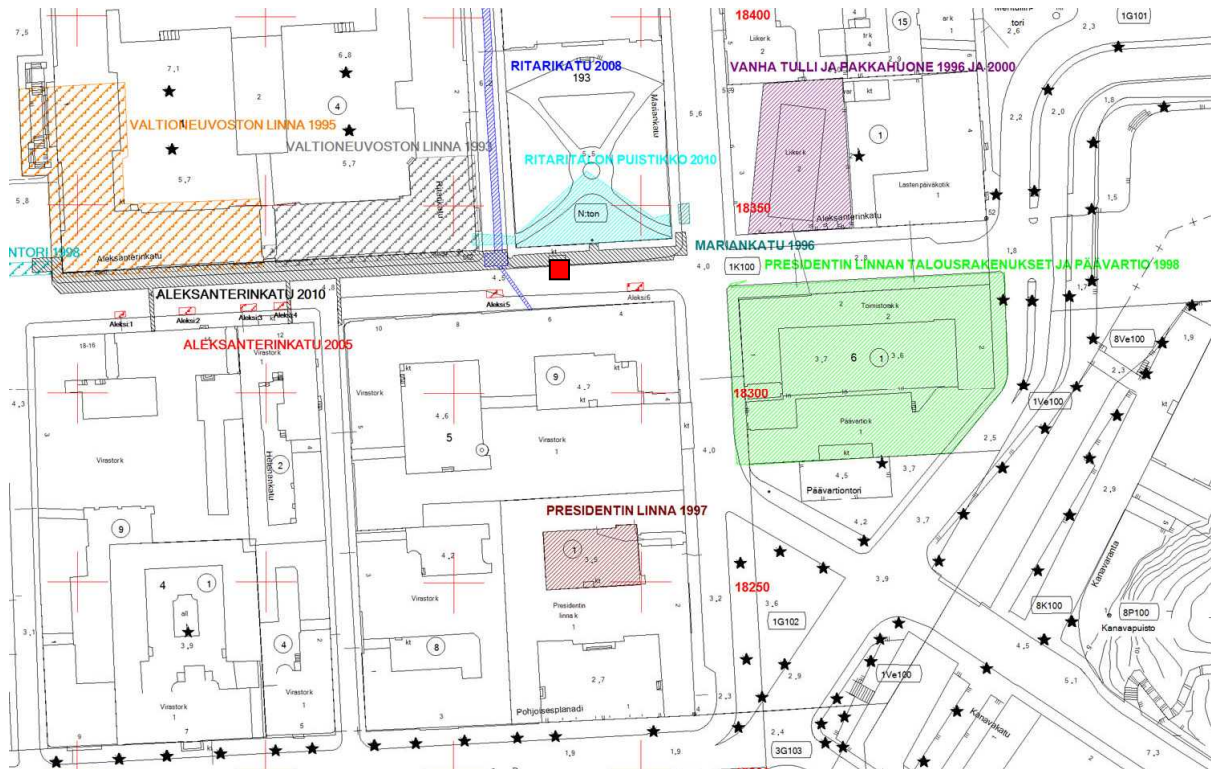
Pihakiveyksessä oli painautuma, jonka aiheuttajaksi paljastui täytetty hirsikehikkoinen kaivo todennäköisesti 1600- ja 1700 luvun taitteesta. Se oli hylätty ennen pihan etelälaidan nuoremman rakennuksen tekemistä. Tämän kaivon kaakoispuolelta löytyi 1800-luvun kaivo.

Venäläisten isovihan aikaisen linnoituksen etelämuuri sijaitsi sisäpihan kohdalla. Likaisenruskea 25-40 cm hiekkakerros (puuhippuja, isoja punasaviastioiden paloja) sijaitsi alimpien hiilensekaisten ja ylimpien 1700-luvun puolivälin tienoilta eteenpäin ajoitettavien kerrosten välissä. Hiekkakerrokset saattavat olla linnoituksen tasoitettuja jäänteitä.

Perusmaan (1.55-1.85 m mpy) yläpuolella oli selkeä nokisen maan kerros (noki, saven, tiilimurskan ja laastinsekainen tumma kerros paksuudeltaan 15-20 cm). Nokimaa voi olla peräisin vuoden 1654 tai vuoden 1713 suurpalosta. 1600-luvun esinelöytöjen vähäisyyden takia kuitenkin todennäköisimmin jälkimmäisestä.

Lähin seuraava arkeologinen kaivaus on päävartion ja presidentinlinnan talousrakennusten kaivaukset v. 1998. Aleksanterinakadun kohdalla ja sen pohjoispuolisissa alueilla kaupunginmuseo on suorittanut runsaasti tutkimuksia vuodesta 1993 lähtien.

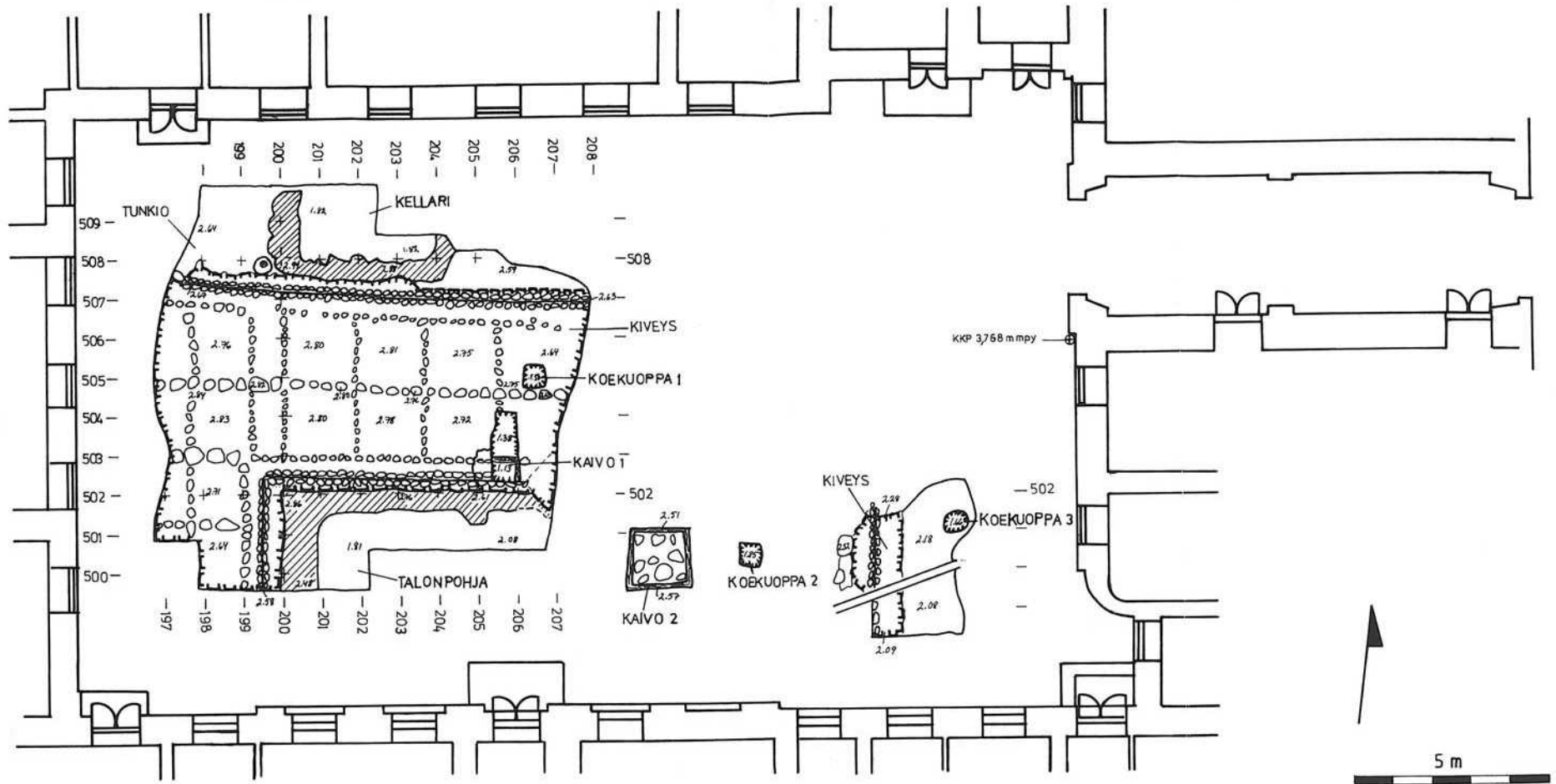
⁵⁸ Marianna Niukkanen: *Helsingin, Presidentinlinna. Historiallisen ajan kaupunkikaivaus. 1.-22.8 ja 29.9.-3.10.1997. Museovirasto/RHO.*

Valvonta-alueen ja lähistön arkeologiset valvonnat. HKM.

Presidentinlinnan sisäpiha arkeologisten kaivausten alkuvaiheessa. Vasemmalla on pihan eteläsivun rakennuksen jäännökset, vieressä alaspäin vajonneen kiveyksen kohdalla kaivo ja oikealla ylhäällä on kellari. Kuvaussuunta NW. Kuva: Markku Heikkinen/HKM.

Yleiskartta vuoden 1997 tutkimuksista. Tonttien nro 11 ja 13 välinen raja menee Marianna Niukkasen mukaan kellarin länsipuolella. Museovirasto.

5. ARKEOLOGISET HAVAINNOT

Arkeologiset dokumentoinnit noudattivat maanrakennustöiden työjärjestystä. Ensiksi valvottiin vuonna 2010 etupihan kahden linnan perustusten megapaalujen koeponnistusta varten kaivetun koekuopan kaivamista. Vuonna 2011 aloitettiin linnan päärungon itäpuoliskon kellareiden 0031-0034 tyhjentämisen valvonnalla, jatkettiin etupihalla ja viimeiseksi valvottiin linnan läntisen matalan siiven 1. kerroksen lattian alapuolisen tilan 0007 tyhjentämistä maamassoista. Samanaikaisesti valvottiin linnan päärungon lounaisneljänneksessä sijaitsevien kellareiden 0002 ja 0006 purkutöitä. Paikalla ei oltu koko ajan vaan vain tarvittaessa. Raportissa noudatetaan maantieteellistä järjestystä koillisesta lounaaseen, joka useimmiten oli myös kronologinen järjestys. Raportin loppuun on lisätty erikseen vuoden 2012 havainnot linnan päärungon länsiosasta.

5.1 Yleiskatsaus kellareihin 0031-0034

Toisiinsa yhteydessä olevat kellarit 0031-0034 sijaitsivat linnan päärungon itäpuoliskossa. Tiloihin tultiin etupihan kautta linnan risaliitin itäosasta lähtevien jyrkkien portaiden kautta.

Kellareissa 0031-0034 urakoitsijan, Rakennus Oy Warecon, miehet poistivat hiekat ja kivet käsivoimin. Etenkin kellarissa 0032 olleita isoja kiviä jouduttiin poraamaan pienemmiksi ennen poistamista. Maamassoja poistettaessa syntyneitä maaleikkauksia puhdistettiin ja dokumentoitiin kuudessa kohtaa arkeologien toimesta. Kahdessa kohdassa dokumentoitiin linnan puuarinaa tasossa. Kellareissa tehtiin dokumentointia kesäkuun puolesta välin elokuun puoleenväliin vuonna 2011.

Kellareissa oli valvonnan alkaessa maalattiat keskimäärin noin korkeudella 1.50-1.70 m mpy. Tilat syvennettiin noin korkeudelle 0.70 m mpy. Läntisissä kellareissa ruskea muoviputki, ilmeisesti viemäriputki, oli aivan lattian alapuolella, mutta itäisimmissä kellareissa se nousi lattian yläpuolelle. Putken vieressä oli kaapeli suojineen hiukan syvemmälle kaivettuna. Myös kellareiden katoissa oli paljon putkia ja johtoja. Kellareissa 0034 ja 0032 eteläseinien äärellä oli erilaisia talon tekniikkaan liittyviä koneistoja. Vuoden 1960 mega-paalutuksen aikana tiloja on kaivettu runsaasti seinien vierustoilla, jonka vuoksi sekoittuneita hiekkoja ja mega-paalujen tieltä perustuksista pois otettuja kiviä oli runsaasti lattian alapuolissa kerroksissa. Mega-paalujen kohdat näkyivät kellareiden tiiliseinissä betonoituina kohtina, joiden alla oli varsinaiset mega-paalut.

5.2 Kellari 0033

Valvotuista tiloista kellari 0033 ja sen itäpuolella oleva pieni tila (kartat 1-2; kuvat 1-16) sijaitsivat ainoana linnan päärungon sisäpihan puolella vuoden 2011 valvonnassa.

Kellarin (n. 3x4 m) tiiliseiniä ja kiviperustuksia oli rikottu mega-paalujen takia. Tilan länsiosan läpi meni pohjois-etelä –suuntainen iso ruskea muoviputki (läpimitta 22 cm), jota varten pohjoiseen seinään oli joskus tehty aukko. Putken kohta oli ehditty kaivamaan esiin valvonnan alkaessa. Kellarin itäpuoliskon pinta sijaitsi huomattavasti länsipuoliskoa korkeammalla, mutta päällimmäiseksi oli heitetty hiekkoja putken ympäriltä sinne. Alemmat kerrokset olivat vanhempia täyttömaita, jotka näyttivät kuitenkin enimmäkseen olevan sekoittuneita.

Tila tyhjennettiin valvonnan aikana suurin piirtein 0.70 m mpy:n korkeuteen. Hiekkoja, kiviä ja tiilipaloja poistettiin vähintään 80-110 cm:n paksuudelta. Tilassa oleva putki tuettiin, kuten muuallakin, kakkosnelosilla. Tilan itäosasta poistettiin sinne kasattuja hiekkoja vielä paljon enemmän. Sieltä paljastui kellarin itäpuoliseen pieneen tilaan johtavat parin askelman tiiliportaat ja itäseinän alta iso horisontaalinen puu. Jälkimmäinen oli linnan puarinaan kuuluva hirsi. Pienen tilan paksu itäinen tiiliseinä oli rikottu ja mega-paalutettu.

Kellarin etelään johtavan käytävän oviaukon itäpuolelle tehtiin profiili (**dokumentointikohta 1**), josta saatiin esiin kellarin alkuperäinen mukulakivilattia, alapuolisia hiekkakerroksia ja puhdasta hiekkaa. Kiveys oli säilynyt vain pienellä alueella käytävän itäseinän ja kellarin kaakkoiskulmassa olevan tiilikorokkeen välissä ja tiilikorokkeen pohjoispuolella.

1.80 m mpy:n korkeudella olevan kiveyksen päällä oli irtohiekkaa ja päällimmäisenä ohut laastikerros. 10 cm läpimitaltaan olevien mukulakivien alla oli ohuita laastikerroksia ja erilaisia ruskeita hiekkakerroksia, joissa oli ylemmissä kerroksissa laastia ja tiilimurskaa. Puhdas vaaleanruskea hiekka, jonka alaosassa oli tummia raitoja, sijaitsi noin korkeudella 1.20 m mpy. Alla oli vielä 10 cm harmaata hienoa hiekkaa. Kaksi alinta kerrosta esiintyivät myös muissa dokumentointikohteissa. Ne olivat käytännössä samoilla korkeuksilla kaikissa linnan itäosan kellaritiloissa. Kerrokset laskivat kuitenkin hiukan kaakkoon päin.

Kellarin pohjoisseinän itäosassa oli jäännökset tiilikorokkeesta, joka oli tuhoutunut lähes kokonaan mega-paalutuksen ja muoviputken seinän läpiviennin takia. Tilan koilliskulmassa säilyneen korokkeen tiiliverhoilun sisällä oli iso kivi, joka jatkui varsinaisen seinän sisään. Myös kellaritilan kaakkoisnurkassa oli 45 cm korkea ja 50 cm leveä koskematon tiilikoroke. Se oli 80 cm pitkä. Linnan rakennushistoriallisen tutkimuskertomuksen mukaan kellarin 0030 reunoja kiertää koroke (tiili- vai betoninen?), jota rakennustutkija epäili mahdollisesti perustusvahvistukseksi. Muissa päärunгон itäosan kellaritiloissa oli vastaavat tiilikorokkeet, jotka oli rikottu useissa kohdissa mega-paalujen takia. Niissä havaittiin levennyksien sisällä olevan myös isoja kiviä, jotka menivät varsinaisen seinän sisään. Tiilikorokkeen alta tuli vielä kiviä kellarin sisään. Myös tiiliverhoilun tiilet menivät osassa seiniä varsinaisten seinien sisään. Kyseessä täytyy olla alkuperäiset rakenteet.

Kellarin katto oli korkeudella 3.31 m mpy. Vanha lattiakorkeus oli 1.80 m mpy, jolloin lattian ja katon välinen tila oli vain 1.49 metriä korkea. Tilan lattian korkeutta ei ehditty mitata ennen tilan tyhjentämisen aloittamista, mutta luultavasti se on ollut hiukan korkeammalla kuin viereisen kellaritilan 0034 1.50 m mpy:n korkeus, luultavasti 1.70-1.80 m mpy.

Kellareiden 0033 ja 0034 välissä oli 80 cm leveä ja 240 cm pitkä käytävä. Sen kohdalla oli poikittain kolme noin 30 cm leveää hirttä 1.70 metrin leveydellä (**dokumentointikohta 2**). Niiden alapintaa ei kaivettu esiin, mutta näkyvillä oli 20 cm:n ja 25 cm:n korkeudelta hirttä. Niiden väliin syntyneissä kahdessa 40 cm leveissä väleissä oli yhteensä neljä ja viisi pystypaalu tiiviissä ryhmissä. Niiden yläpäätt olivat samalla 1.00 m mpy:n korkeudella kuin horisontaaliset hirret. Hirret olivat luonnollisessa harmaassa hienossa hiekassa, joka oli hirsien korkeudella likaantunut hiukan. Alla oli vastaava puhdas maa. Kyseessä oli Presidentinlinnan perustusten puuarina 1810-luvulta.

Käytävän länsiseinässä hirsien pinnasta 30 cm ylöspäin alkoi tiiliseinä. Tiilien alla oli kiviä ja välissä likaista hiekkaa ja savea.

Puuarinan itä- ja länsipuolella oli käytävän tiiliseinissä betonoidut osat mega-paalujen kohdilla. Puuarinat ovat todennäköisesti tuhoutuneet kokonaan tai osittain paalutusten kohdalta kuten muissakin vastaavissa kohdissa.

Vanhat löydöt puuttuivat käytännössä kellarista 0033. Tilan täyttömaista tuli irtolöytöinä ainoastaan valkoinen laattakaakeli ja punasavikaakelin pala (KM 38880:1-2), jotka otettiin talteen.

5.3 Kellari 0034

Kellarissa 0034 (kartat 1 ja 3; kuvat 17-28) dokumentoitiin kellarista 0033 tulevan muoviputken alta maaleikkaus (**dokumentointikohta 3**). Valvonnan alkaessa muoviputki oli maan sisällä piilossa. Se meni kellarista (6x4 m) etupihalle johtavan portaiden itäpuolella eteläseinän sisään. Siihen yhtyi täällä toinen vastaava putki, joka tuli kellareiden 0034 ja 0031-0032 läpi itä-länsi -suunnassa. Kellarissa 0034 sen pohjoispuolella ja kellarista 0032 lähtien eteläpuolella syvemmällä oli betonisuojojissa kaapelit.

Muoviputki (n. 1.46 m mpy) on ollut vain ohuella peitetty hiekalla ennen kellarin (4x6 m) tyhjentämisen aloittamista, sillä tämän kellaritilan keskimääräinen lattiaankorkeus oli ennen tyhjentämistä noin 1.52 m mpy. 20 cm paksun putken alla oli sen perustana soraa (8 cm). Korkeudella 1.16 m mpy oli pikkukivien 10 cm paksu kerros ja alla ruskeaa karkeaa likaista ruskeaa hiekkaa 8 cm. Sama pikkukivien kerros tavattiin kaikilla itäpuolisilla havaintokohdilla. Näiden alla oli korkeudella 1.0 m mpy luonnollista vaaleanruskeaa hiekkaa, jonka alaosassa oli tummia raitoja. Ennen puhdasta harmaata hiekkaa oli ohut tumma orgaaninen raita. Profiilin alakerrokset vastasivat **dokumentointikohdan 1** kerroksia. Ne olivat vain 10-20 cm alempana.

Kellaritilan itäseinän oviaukossa tämän kellaritilan puolella oli jäljellä molemmilla puolilla saranatavit. Molemmilla puolilla alemman sarantapin kohdalla seinä oli repeytynyt. Repeytyä laajeni oviaukko kohti. Alasaranatappien alapuolella oli neljä tiilikertaa ennen isoa laakakiveä (1.37 m mpy). Laakakiven alla oli pienempiä kiviä ja hiekkaa. Laakakiven yläpuolella tiiliseinässä oli merkkejä, että alkuperäinen lattia olisi

sijainnut kaksi tiilikertaa korkeammalla eli n. 1.51 m mpy:n korkeudella eli noin 30 cm matalammalla kuin kellaritilassa 0031.

Kellarin pohjois-, länsi- ja eteläseinien kohdilla oli tiilikorokkeet. Täällä pohjois- ja länsiseinällä mega-paalutuksen betoniosat oli valettu tiilikorokkeen muotoon. Korokkeen alta tuli ainakin länsiseinän kohdalla vielä perustuskiviä 30-40 cm kellarin sisään. Eteläseinällä tiilikoroketta oli purettu.

Kellaritilan katto oli korkeudella 3.23 m mpy. Valvonnan aikainen lattiapinta oli samalla tasolla kuin arvioitu alkuperäinen lattiapinta eli 1.50 m mpy. Tällöin tilan alkuperäiseksi korkeudeksi tulee 1.73 metriä. Tila tyhjennettiin korkeuteen 0.70 m mpy, joten tilasta poistettiin noin 80 cm etupäässä megapaalutuksen, putken ja kaapelien sekoittumia hiekkokerroksia. Myös niiden alapuolisia täysin luonnollisia hiekkakerroksia poistettiin tilan keskeltä.

Tilasta ei tullut vanhoja löytöjä.

5.4 Kellari 0032

Kellari 0032 (kartat 1 ja 3-4; kuvat 29-42) sijaitsi edellisen kellarin itäpuolella. Sen koko oli 6x4 metriä.

Kellaritilojen 0034 ja 0032 välisen oviaukon kohta otettiin esiin tasossa (**dokumentointikohta 4**). Tilojen välinen seinä oli 1.2 metriä paksu ja oviaukko oli 1.50 metriä leveä (ks. ed. tilan kohdalta seinien repeämät). Esiin saatiin seinän suuntaisesti kaksi poikittaista 30 cm leveätä hirttä, niiden alta yksi pitkittäinen hirsi ja yksi pystypaalun yläpää korkeuksilla 0.86-0.92 m mpy. Ne olivat likaisen ruskeanharmaassa hiekassa. Kyseessä oli linnan perustusten puuarina.

Kellaritilan luoteisosassa dokumentoitiin maaleikkaus (**dokumentointikohta 5**). Se sijaitsi tilan poikki menevän putken pohjois- ja alapuolella. Tässä tilassa punaiseksi metalliputkeksi (läpimitta 11 cm) muuttunut viemäriputki nousi maalattian (keskimäärin 1.71 m mpy) yläpuolelle. Lattia oli dokumentointikohteen luona korkeudella 1.65 m mpy. Ylimpänä oli irtohiekkaa, laastia ja tiilipaloja. Korkeudella 1.50 m mpy oli kellarin vanhaa mukulakivilattiaa. Osa kivistä tippui dokumentointivaiheessa pois. Kiveyksen alapuolella oli erilaisia hiekkakerroksia ja laastikerros noin 40 cm:n paksuudelta. Alimpana näistä kerroksista oli korkeudella 1.16 m mpy pieniä kiviä sisältävä kerros, jota tavattiin muuallakin (mm. **dokumentointikohdat 3, 6-8**) samalla korkeudella. Kaikkiällä tavattu puhdas vaaleanruskea hiekka sijaitsi 1.05 m mpy:n korkeudella ja harmaa puhdas hiekka 15 cm alempana.

Kellaritilan pohjois- ja eteläseinissä oli 40 cm leveät tiilikorokkeet, jotka oli rikottu useissa kohdissa mega-paalutuksen takia. Tiilikorokkeiden sisällä oli isoja seinien perustuskiviä. Tiilikorokkeiden alla näkyi yhdestä kivikerroksesta muodostuvaa perustaa. Eteläseinällä se oli tiilikorokkeen seinälinjalla, mutta pohjoisseinän kohdalla se tuli selvästi kellarin sisään.

Eteläseinän kohdalla dokumentoitiin yksi tällainen kohta (**dokumentointikohta 6**). Tiilikorokkeen yläpinta oli korkeudella 2.05 m mpy. Tiiliosa oli 80 cm korkea (10 tiilikertaa) alapinnan ollessa korkeudella 1.25 m mpy. Tiilien koot olivat n. 25/26/27x13x7 cm. Alla oli laastikerros (n. 5 cm) ennen 15 cm paksua kivikerrosta. Kivien seassa ja alla noin 8 cm oli likaista hiekkaa ja pikku kiviä. Rakenteen alla oli muuallakin tavattu vaaleanruskea hiekka (n. 1.0 m mpy), jonka yläosassa oli useita tummia raitoja. Kyseessä oli jo luonnollinen hiekkakerros. Alimpana oli harmaa hiekka.

Pohjoissivulla oli samanlainen tiilikorokkeen jäännös megapaalujen välissä, mutta tiilikorokkeen alla olevat kivet tulivat ulos 70-90 cm. Jäljellä oli kolme isoa kiveä n. 1.90 metrin pituudella. Kivet olivat isoja, kooltansa 70/80 x 50/60 cm. Kivien alla oli seuraavat kerroksesta alhaalta ylös lueteltuna: 0-12 cm harmaa hieno hiekka, 12-20 cm punertava hiekka, vahvempi raita 18 cm korkeudella, 20-30 cm vaaleanruskea homogeeninen hiekka, 30-40 cm kivien alushiekka (sis. pieniä kiviä, savea) ja perustuskivet.

Kellareiden 0032 ja 0031 välinen seinä oli revennyt puolivälistä kuten kellarin 0032 länsiseinä oviaukon kohdalta.

Kellarin katto oli korkeudella 3.28 m mpy. Vanha lattia oli korkeudella 1.50 m mpy. Vanhan lattian ja katon välinen tila oli 1.78 metriä korkea eli sama kuin edellisessä kellaritilassa. Tila tyhjennettiin korkeuteen 0.70 m mpy, joten tilasta poistettiin noin 100 cm etupäässä mega –paalutuksen ja kaapeleiden sekoittamia hiekkokkoja. Vain pitkittäisen putken kohdalla oli säilynyt kapeasti kellarin vanhoja kerroksellisia hiekkokkoja kivetystä kellarilattiasta lähtien. Kaapelin kohdalla oli säilynyt alimmat kerrokset. Myös täysin luonnollisia hiekkakerroksia poistettiin tilan keskeltä.

Tilasta ei tullut vanhoja löytöjä.

5.5 Kellari 0031

Kellaritila 0031 (kartat 1 ja 4; kuvat 47-59) sijaitsi itäisimpänä Mariankadun puolella. Tähän kellaritila (3.5x4.4 m) kerääntyivät tiiviiseen nippuun kaikki katoissa roikkuvat kaapelit ja putket. Ne kääntyivät menemään ahtaasta aukosta pohjoiseen päin. Tilaan kerääntyi iso kasa maata ym tyhjentämisen aikana. Tilan maalattia oli tyhjentämisen alkaessa ainakin dokumentointikohdassa korkeudella 1.85 m mpy.

Tilan tyhjentämisen aikana dokumentoitiin edellä mainitun viemäriputken alta maaleikkaus (**dokumentointikohta 7**), josta tuli esiin kellarin vanha mukulakivilattia. **Dokumentointikohdassa 7** kaikkien tilojen läpi menevä muovi- tai metalliputki oli hiukan silloisen lattiapinnan yläpuolella. Tyhjässä tilassa oli irrallaan tiiliä, kiviä ym. Tässä kohtaa ”lattiapintana” oli tiilenpaloja, laastia ym sotkua noin 10 cm. Kerroksen alla oli pienistä (enintään 10 cm) luonnonkivistä tehty kellarin lattiankiveys (1.74 m mpy). Kiveyksen alla oli erilaisia tiilenpaloja, laastia ja kiviä sisältäviä täyttöhiekkakerroksia 70 cm. Alimpana korkeudella 1.12 m mpy oli pieniä kiviä

sisältävä kerros kuten **dokumentointikohdassa 3, 5-6 ja 8**). Korkeudella 1.00 m mpy alkoi luonnollinen vaaleanruskea hiekka ja sen alla harmaa hiekka kuten aikaisemmissakin profiileissa.

Itäseinän eteläosassa oli seuraava dokumentointikohta (**dokumentointikohta 8**). Tiiliseinän alapinta laastikerroksinen oli korkeudella 1.22 m mpy. Alla oli 15 cm paksu yhdestä kivikerroksesta muodostuva perustus. Alla oli 20 cm tummanruskea pikkukiviä sisältävä tummanruskea hiekka. Sen alta pilkisti puuarinan hirsi. Korkeudella 0.85 m mpy alkoi jälleen luonnollinen vaaleanruskea hiekka (raitoja) ja sen alla harmaa siltti.

Kellaritilan etelä- ja pohjoisreunalla oli tiilikorokkeet, jotka oli rikottu mega-paalujen takia. Eteläseinällä tiilikorokkeen leveys oli 40 cm ja tiiliosan korkeus oli viisi tiilikertaa (50 cm). Sen pinta oli 165 cm katon alapuolella. Pohjoissivulla oli vain yhden tiilen, 27 cm, levyinen ja kuusi tiilikertaa korkea tiilikoroke 173 cm katon alapuolella. Näistä kohdista näkyi että tiilikorokkeen sisäosassa oli jälleen isoja perustuskiviä.

Katto oli täällä hiukan korkeammalla, 3.51 m mpy, kuin muissa tiloissa. Vanha lattia, 1.74 m mpy) oli ylempänä kuin kahdessa edellisessä tilassa, mutta lähes samalla tasolla kuin kellarin 0031 lattia. Vanhan lattian ja katon välinen tila oli 1.77 metriä korkea. Tila tyhjennettiin noin korkeudelle 0.70 m mpy. Tilasta poistettiin maata siis yli metri. Vanhan lattian alapuolisia kerroksellisia hiekkokoja oli säilynyt taas vain tilan keskiosassa metalliputken kohdalla. Sen eteläpuolella syvällä oleva kaapelikaivanto on tuhonnut kerroksia. Seinien äärellä kerrokset olivat tuhoutuneet megapaalutuksen takia.

Kellarista 0031 löytyi täyttömaista sisäpinnalta koristellun punasavivadin iso suureunapala ja vihreän mahapullon pohjapala (KM 38880:3-4).

5.6 Kellarit 0002 ja 0006

Kyseiset kellarit sijaitsivat Presidentinlinnan päärakennuksen lounaisneljänneksessä (ks. kartta 1; kuvat 60-78). Näihin tiloihin päästiin linnan etupihan kautta linnan risaliitin länsiosassa olevan oven kautta. Kellarista 0002 johti ovi myös sisään linnaan, mutta se oli suljettu työmaanajan.

Kellareissa 0002 ja 0006 ei tehty arkeologista dokumentointia, sillä siellä ei ollut mitään arkeologisesti mielenkiintoista. Tiloissa käytiin säännöllisin väliajoin tarkastamassa tehtyjä töitä kesäkuun lopusta syyskuun loppuun vuonna 2011.

Tilojen purkuvaiheessa paljastui alkuperäisten tiilisten kellariseinien ääreltä vuonna 1960 tehdyt betonikorokkeet ja avatuista kohdista niiden takaa tiiliseinien alapuolelta mega-paalut. Vastaavia tiilikorokkeita ja kiviperustuksia kuin itäisissä kellareissa ei näkynyt betonikorokkeiden sisällä ainakaan koeponnistettujen megapaalujen kohdalla.

Kummatkin tilat oli vuosien 1969-72 korjauksissa muutettu varastotiloista arkistotiloiksi. Kellarien sisään oli rakennettu uudet seinät, lattiat betonoitu ja tiiliholvi pinnoitettu. Betonilevennyksien ulkoreunan kohdille tehtyjen uusien vaaleiden tiiliseinien ja vanhojen seinien ja tynnyriholvien väliin jäi tyhjät tilat, joissa oli johtoja ja putkia. Kellarin 0006 eteläseinän länsipäässä oli pieni luukku, jossa oli käynti läntisen matalan siiven putkitunneliin. Saman kellaritilan pohjoisseinässä oli putkitunneli kellaritilaan 0008. Purkutöiden aikana myöhemmin rakennetut seinät poistettiin.

Kellareiden etelä- ja pohjoisseinien kohdilla tehtiin perustusten koeponnistusta/kuormitusta. Tällöin betonikorokkeisiin tehtiin aukoja, joista päästiin käsiksi megapaaluihin. Arkeologisen valvonnan aikana tilan 0006 betoniraudoitettu lattia avattiin osittain ja kohdalla tehtiin perustusten vahvistamiskokeita.

Kellarin 0002 itäseinään porattiin reikä seinän takaisen tilan tilanteen selvittämiseksi.

Näissä kellareissa ja pohjoisessa kellaritilassa 0008 jatkettiin perustusten vahvistamista vuonna 2012. Siitä on oma lukunsa 5.10.

5.7 Etupiha

Vuosi 2010 – dokumentointikohta 9

Etupihan koillis- ja luoteiskulmaan tehtiin linnan pohjatutkimusohjelmaan kuuluvana vuonna 2010 kaksi syvää koekuoppaa (kartat 1 ja 5; kuvat 79-94). Koekuopat olivat kooltansa 4-5 x 3 metriä ja yli kolme metriä syviä. Niiden avulla päästiin vuonna 1960 linnan perustusten vahvistamiseksi tehtyihin mega-paaluihin käsiksi. Mega-paalut katkaistiin lyhyeltä matkalta, jonka jälkeen tehtiin koeponnistuksia/kuormituskokeita. Työt suoritti Geounion Oy.

Elokuussa 2010 kaivettiin koillisnurkan koekuoppa (**dokumentointikohta 9**). Linnan kivetyn pihatason (2.96-3.05 m mpy) alta tuli 40 cm:n syvyydessä esiin linnan perustuksista 60 cm leveä ja 1.60 metriä korkea betoniseinä, joka liittyi linnan perustusten vahvistamiseen vuonna 1960. Sen alla betoniseinän ulkopinnasta 40 cm sisäänpäin, pohjoiseen, alkoi linnan perustusten puuarina. Kyseessä oli pohjois-etelä – suuntaisten horisontaalisten poikkileikkaukseltaan neliömäisten parrujen päät. Parrujen alapinta oli 50 cm betoniseinän ja sen takana olleen kiviseinän alapintojen (0.90 m mpy) alapuolella korkeudella 0.40 m mpy. Lähin mega –paalu sijaitsi 1.30 metriä betoniseinästä pohjoiseen.

Linnan puuarinasta dokumentoitiin pieni esillä ollut osuus. Hyvin näkyvillä oli kolme pohjois-etelä –suuntaista parrua (30x30 cm). Ne olivat 45-50 cm päässä toisistaan. Näissä väleissä oli kummassakin kaksi pystypaaluja, jotka olivat 20 cm paksuja.

Edellisten parrujen päällä oli itä-länsi – suuntainen parru, joka oli osittain alapuolisiin parruihin tehdyissä koloissa (alle puolet parrun paksuudesta). Tämän poikittaisen

parrun takana näkyi että pystypaalut menivät sen yläpuolelle. Parrujen päällä oli sekaista savea ja pienempiä kiviä noin 10 cm ennen linnan muurattua perustusta.

Alempien parrujen alla oli vain vähän likaista savea (5-10 cm). Alimpana oli harmaa koskematon savi (100 cm). Kuoppa oli 3.3 metriä syvä dokumentointivaiheessa, joten kuopan pohja oli 30 cm merenpinnan alapuolella.

Tässä kuopassa ei näkynyt muilla sivuilla vanhoja maakerroksia vaan kaikkialla oli sekaista hiekkaa vuoden 1960 megapaalutuksen takia, jolloin linnan kiviperustukset on kaivettu esiin niiden alapuolelle saakka.

Vuosi 2010 – dokumentointikohta 10

Etupihan luoteiskulman koekuoppa (**dokumentointikohta 10**) tehtiin syys-lokakuussa 2010. Kuopan rakenteet olivat aivan samanlaiset kuin **dokumentointikohteessa 9**. Kohteesta ei piirretty profiilia, koska se oli samanlainen kuin **dokumentointikohteessa 9** ja koska se ei liittynyt varsinaisesti arkeologiseen valvontaan. Rakenteista on piirretty muistiinpanojen ja kuvien avulla luonnos.

Perustusten alla oli esillä runsaasti mega –paaluja, sillä valvontahetkellä oli kaivettu huomattavasti pidemmälle linnan perustusten alle kuin aikaisemmassa koekuopassa. Samoin puupaaluja oli runsaasti esillä ja niiden päät ulottuivat lähes linnan muurattuun perustaan saakka. Valvontakäynnin aikana megapaalujen kohdalta oli muut vanhat puurakenteet poistettu. Osa oli poistettu luultavasti jo vuonna 1960, mutta tästä ei ole tarkempaa tietoa. Mega –paalujen itäpuolella oli säilynyt myös päällekkäin olevia horisontaalisia parruja. Niiden välissä oli vain yhdet aikaisempaa paksumpi pystypaalu.

Piha, betonirakenteet ja puuarina olivat käytännössä samoilla korkeuksilla kuin **dokumentointikohteessa 9**. Tarkkoja vaaituskonemittauksia ei tehty vaan luonnoskartta perustuu rakenteiden paksuuksiin.

Koekuopista ei tullut vanhoja löytöjä.

Vuosi 2011 – dokumentointikohta 11

Etupihan luoteisosaan jouduttiin kaivamaan heinäkuun puolivälissä vuonna 2011 kuoppa, josta käsin tehtiin läntisen matalan siiven itäisen perustuksen läpi aukko maamassojen poistamiseksi siiven alta. Kyseinen alue (**dokumentointikohta 11**) sijaitsi heti **dokumentointikohtaan 10** eteläpuolella (kartat 1 ja 6-8; kuvat 96-121). Niiden alueet eivät kuitenkaan leikanneet toisiaan. Kaikkinsa 2.5x3.2 metrin kokoisen alueen luoteiskulma sijaitsi 1.3 metriä läntisestä matalasta siivestä ja kolme metriä päärungosta.

Kuopan kaivaminen alkoi koneellisesti alueen pohjoisosasta. Aivan pohjoisinta osaa ehdittiin kaivaa vain vähän kun sieltä tuli esiin pihakiveyksen (n. 2.90 m mpy) alta itä-länsi –suuntaiset kaapelit. Kuopan tekemistä jatkettiin kaapeleiden eteläpuolella,

jonne kaivettiin 1.2x0.8 metrin kokoinen koekuoppa. Kuopan pohjalla tuli vastaan noin yhden metrin syvyydessä 1.60—1.77 m mpy:n pintakorkeudella kaksi isoa kiveä ja yksi pienempi kivi, jotka olivat käsittelemättömiä ja muuraamattomia. Isoimman kiven korkeus oli 44 cm. Kivien yläpinnat olivat eri korkeuksilla. Kivien alla oli keskiruskeaa likaista hiekkaa, joka muuttui pian puhtaaksi hiekaksi. Kivistä näkyi vain osa, mutta kyseessä saattoi olla rakennuksen kivijalan luoteisnurkka vanhan asemakaavan suuntaisesti.

Kuopan pohjataso ja eteläprofiili (**dokumentointikohta 11a**) dokumentoitiin. Pihantasosta hieman likaisen hiekan pintaan oli 1.5 metriä ja täysin puhtaaseen hiekkaan 2.0 metriä.

Pihakivien (2.77 m mpy) alla oli ylimpänä kivien laskuhiekka ja hiukan vaaleampi hiekkakerros. Niiden yhteispaksuus oli 30 cm. Noin korkeudella 2.40 m mpy oli ohut 4 cm paksu nokinen hiekkaraita, joka voi olla vuoden 1808 tulipalon jälkiä. Sen alla oli noin 40 cm paksu tiilen ja laastin sekainen hiekkakerros. Puolessa välin tätä kerrosta oli ohut tiilimurskaa sisältävä hiekkakerros. Kerroksen alempi osa oli hiekkaisempi ja vaaleampi. Sen 15 cm paksu tummanharmaa savinen hiekka, jossa oli nokea. Kerroksen yläpinta oli korkeudella 1.90 m mpy.

Tämän kerroksen alla oli ohut kellanruskea hiekka (5 cm) ennen tahmaista, orgaanista ainesta ja lastuja sisältävä savi-multa-hiekkakerrosta (18 cm). Sen alla oli korkeudella n. 1.2-1.5 m mpy keskiruskeaa tasainen hiekka (18 cm), jossa oli savea. Korkeudella 1.35 m mpy oli nokinen tummanruskea, savinen hiekka (8 cm). Kyseessä on alkuperäinen maanpinta kaupunkiajan alusta (1640), jossa näkyy todennäköisesti vuoden 1654 kaupunkitulipalon jäljet. Tämän alla oli 20 cm hiukan likaista hiekkaa, jossa oli tiilimurskia. Se muuttuu syvemmälle mentäessä likaiseksi hiekaksi (20 cm) ja sitten täysin puhtaaksi vaaleaksi hiekaksi (0.80 m mpy). Hieman likainen hiekka on ilmeisesti merenrannassa ollutta hiekkaa, johon on sekaantunut orgaanista ainesta.

Tämän kuopan länsireunassa näkyi selvästi kuinka kaikki kerrokset katkeavat lännessä erilaiseen yhtenäiseen täyttömaahan. Syynä on vuoden 1960 megapaalutus. Läntisen matalan siiven viereen on kaivettu perustusten esille oton takia kaivanto, jonka itäreuna on 1.8 metrin päässä seinästä.

Kuopan tummanharmaasta savisesta hiekasta (1.2-1.5 m mpy), kivien tasolta, tuli useita punasaviastioiden paloja: kulhon suureunapala, pannun nauhamainen kahva ja vadin/kulhon koristeltuja kylkipaloja. Lisäksi tuli puukko, rautanauvoja, liitupiippujen koristelemattomia varsikatkelmia, kaakelien paloja, fajanssiastian pala, lasiastian pala, piipala ja muutama eläimen luu. Löydöt (KM 38880:5-18) viittaisivat 1600-luvulle ja 1700-luvun alkuun.

Uutta kuoppaa ryhdyttiin kaivamaan tämän kuopan eteläpuolelle edellisen kuopan rakenteista johtuen. Täällä törmättiin kuitenkin täysin vastaaviin maakerroksiin ja samalla tasolla suurempaan ja selvempään kivirakenteeseen.

Noin 2.40x1.20 metrin kokoinen kuopan kaakkoisnurkassa 90 cm pihatason alapuolella oli noin 1.80 m mpy:n korkeudella jonkin kevyen rakenteen perustus. Isommista ja pienemmistä kivistä muodostui kuopan kaakkoisnurkkaan pohjois-

etelä/itä-länsi –suuntaisen eli vanhan asemakaavan suuntaisen rakenteen luoteiskulma (1.6x1 m). Seinälinjojen kohdalla oleva muuraamaton kiveys muodostui yhdestä tai kahdesta lohkokivien kerroksesta. Kivien seassa oli hyvin laastipitoista hiekkaa tai selviä laastialueita. Kivet olivat erikokoisia, mutta isoimpien kivien paksuus oli noin 25 cm. Rakenteen kulmassa oli iso laakakivi, jonka varassa rakenne on varsinaisesti ollut. Muut kivet vaikuttivat vain seinien alla olevilta kevyiltä aluskiviltä. Kuopan kaakkoiskulmassa oli isompi laakakivi, joka oli pohjoisseinän linjasta etelään. Kyseessä saattoi olla rakenteen itäsivun kivi, jolloin rakenne olisi vain 1.60 metrin levyinen itä-länsi – suunnassa. Sen alla oli iso pyöreäkö kivi, joka poikkesi muista kivistä. Sen päälle meni rakenteen laastikerros ja sen yläpuoliset kerrokset. Rakenteen sisällä oli tummaa hiekkaa, nokea ja runsaasti laastia. Länsiseinän kohdalla oli laastinsekainen vaalea hiekka ja kivien välissä jonkin verran laastia.

Tummasta maasta korkeudelta 1.60-1.80 m mpy rakenteen yhteydestä (KM 38880:19-34) ja sisältä (KM 38880:35-40) otettiin talteen runsaammin löytöjä: liitupiipun koristeltu varsipala ja koristelemattomia varsipaloja, uunikaakeleiden paloja, lasitettuja punasaviastianpaloja, lasittamaton punasaviastianpala, ikkunalasien paloja, pullolasia, astialasia, vaaleita fajanssipaloja, kivisavikeramiikanpala, piitä, mahdollisesti nahkaa, rautaesine ja kaksi rautanaulaa, luita ja kalan eviä. Löydöt viittaisivat 1700-luvulle.

Rakenteen pohjoisreunan alapuolinen profiili ja rakenteen poistamisen jälkeen kuopan eteläprofiili piirrettiin. Rakenteen länsipuolella kuoppa kaivettiin dokumentointivaiheessa aina 0.56 m mpy:n korkeudelle saakka ja tällöin esillä oli vain vaalea puhdas hiekka.

Rakenteen pohjoisseinän alapuolisen profiilin (**dokumentointikohta 11b**) kokonaiskorkeus oli 90 cm. 10-25 cm paksujen kivien seassa ja alla oli ohuelti likaista kellanruskeaa hiekkaa (raitoja) tai laastinsekaista vaaleaa hiekkaa (alle 10 cm). Niiden alla oli samalla korkeudella kuin **dokumentointikohdassa 11a** tumma tahmainen, orgaanista ainesta, tiilihippuja käsittävä 20-30 cm paksu kerros. Alla oli keltaisenruskea hiekka (10-15 cm) ja ruskeanharmaa hiekka (10-15 cm) ennen 1.15-1.20 m mpy:n korkeudella olevaa ohutta tummaa, vähän nokista raitaa. Kyseessä oli ilmeisesti kaupunkiajan alun aikainen maanpinta. Nokisuus saattoi johtua kaupungin vuoden 1654 tulipalosta. Tumman raidan alla oli hiukan alle 30 cm paksuudelta vähän likaista pohjahiekkaa, jonka puolella välin oli ohut orgaaninen raita. Kyseessä oli merenrannassa muodostunut kerroksellinen kerros. Täysin puhdas hiekka oli korkeudella 0.90 m mpy.

Kuopan eteläprofiili (**dokumentointikohta 11c**) piirrettiin kun edellä mainittu kivirakenne ja sen alapuoliset kerrokset oli poistettu. Täältä paljastuivat lähes samanlaiset kerrostumat kuin **dokumentointikohdassa 11a ja 11b**. Kerroksien paksuuksissa oli hieman eroja ja rakenteen kohdalla profiilissa oli rakenteeseen liittyvä tumma hiekka, noki ja laasti.

Piha oli **dokumentointikohdan 11 c** kohdalla korkeudella 2.71 m mpy. Alin tumma nokinen hiekkaraita oli korkeudella 1.20-1.30 m mpy. Sen hajoaa profiilin itäpäässä kahtia ja välissä on tiilenmuruja sisältävää harmaata hiekkaa. Alla oli 4-35 cm hieman likaista hiekkaa, jonka alla oli orgaaninen raita. Edellä mainitun rakenteen

länsireunan kohdalla, noin 50-80 cm alempana, kyseinen likainen hiekka oli paksuimmillaan. Se näyttää profiilissa kuin ojalta tai poistetun kiven paikalta. Olisiko kyseessä kaupunkiajan alun tontinraja? Paksuimman kohdan alla oli vielä sekaisen oloista hiekkaa. Myös muutamissa yläpuolisissa kerroksissa aina laastikerrokseen eli siis rakenteeseen saakka kerroksissa oli selvä kynnyksessä tässä kohtaa. Kyseinen kerros kapeni itään ja länteen vain muutaman sentin paksuisiksi kerroksiksi. Orgaanisen raidan alla oli vielä 20-40 cm jo melko puhdasta hiekkaa. ”Ojan/kiven” itä- ja länsipuolella olevat hiekat olivat kuitenkin koostumukseltaan erilaisia. Länsipuolella oli vaaleampaa hienompaa hiekkaa, ilmeisesti jo täysin puhdasta hiekkaa. Varmasti täysin puhtas hiekka oli korkeudella 0.70 m mpy. Pihan kiveyksestä täysin puhtaaseen hiekkaa oli kaksi metriä.

Profiilin länsipäässä kerrokset katkesivat jälleen läntisen matalan siiven megapaalutuksen kaivannon takia uusiin täyttömaihin. Kaivanto oli ollut tässä kohtaa 1.50 metriä leveä.

Profiilien dokumentoinnin jälkeen kuoppaa laajennettiin matalan läntiseen siiven kiinni, jonka jälkeen kuopan seinät pontitettiin. Tästä kuopasta käsin alettiin tehdä aukkoa läntisen matalan siiven perustukseen. Ensiksi piti leikata vuoden 1960 betoniseinään aukko ennen kuin sen takana sijainneita perustuskiviä voitiin poistaa.

5.8 Kellari 0007

Kellari 0007 sijaitsi läntisen matalan siiven alla. Kyse ei ollut itse asiassa kellarista vaan siipi oli jätetty 1800-luvun alun rakennusvaiheessa kellarittomaksi. Maamassat ulottuivat lähes 1. kerroksen lattian puiseen alapohjaan eli kellarin kattoon saakka. Tiloissa ei ollut edes ryömintäkorkeutta. Siiven länsiosan seinän vieressä kulki megapaalutuksen yhteydessä vuonna 1960 rakennettu läntinen putkitunneli. Valvottuihin tiloihin oli tarkoitus rakentaa tekniset tilat IV-konehuonetta ja varastoa varten. Ne sijaitsivat raporttia varten nimetyissä **tiloissa A-C**. Siiven eteläisin osa, **tila D**, jäi vielä kesällä 2011 koskemattomaksi.

Läntiseen matalan siiven lattian alle ei johtanut mitään reittiä valvonnan alkaessa. Länsiseinän vieressä sijainnut läntinen putkitunneli oli oma suljettu kokonaisuutensa, jonne tultiin pienen pienestä luukusta linnan päärungon kellaritilasta 0006. Siiven maamassojen poistamiseksi ja rakennustöitä varten etupihalle kaivettiin kuoppa pihan luoteisosaan, josta käsin tehtiin siiven itäiseen perustukseen aukko.

Kaivauksen aikana todettiin yllättäen että kellari 0007 oli jaettu kolmella isolla poikittaismuurilla neljään tilaan. Tilat nimettiin pohjoisesta etelään **tiloiksi A-D**. **Tila D** jäi vielä koskemattomaksi. Poikittaiset leveät kivimuurit olivat linnan vuoden 1817 piirustuksissa (ks. piirros s. 44) pohjakerroksessa näkyviä 1. kerroksen seinien kiviperustuksia. 1. kerroksessa päädyissä oli leveämmät varastotilat (alla tilat A ja D) ja keskellä kapeammat vaunutallit (alla tilat B-C). Tilojen länsiosista oli erotettu kaistale **läntiseen putkitunneliin**.

Tila A

Tila A (kartat 1, 9-10; kuvat 126-159, 216-220) oli ensimmäinen tutkittu tila. Valvontakertomus, kuvat ja kartat on tehty pääasiallisesti maanrakennustöiden edistymisen mukaan. Tilan A (4.75x4.50 m) pohjoispuoli aukon pohjoispuolella tyhjennettiin kuitenkin viimeisimpänä.

Siiven itäseinän perustukseen tehdyn 1.40 metriä leveän ja noin kaksi metriä korkean aukon kohdalla oli ulkopuolella 30 cm paksu megapaalutukseen liittyvä betoniseinä. Koko siipi oli megapaalutettu vuonna 1960, mutta etupihan kohdalla se oli tehty pihalta käsin ja länsiseinän kohdalla sisäpuolelta kaivetun tunnelin kautta.

Betoniseinän takana oli 1.3 -1.5 metriä paksu muurattu kiviperustus, joka muuttui alempana kivilatomukseksi. Sen ja sitä varten kaivetun kaivannon täytemaiden takaa dokumentoitiin ensimmäinen profiili (**dokumentointikohta 12**) noin 50 cm päässä siiven itäperustuksesta.

Dokumentointikohdan maaleikkaus puhdistettiin ja siitä otettiin valokuvia. Profiilia ei piirretty koko leveydeltään vaan kerrosten paksuudet ja koostumukset otettiin ylös tietyltä pystylinjalta. Kerrokset olivat tasapaksuisia ja horisontaalisesti suorina, joten dokumentointikohta kuvastaa hyvin laajempaa aluetta. Samoin tehtiin **dokumentointikohdissa 13-15b**.

Tässä dokumentointikohdassa katto oli korkeudella 3.02 m mpy. Sen alla oli 20 cm tyhjää tilaa. Maanpinta oli korkeudella 2.80 m mpy eli samalla korkeudella kuin etupiha samalla kohtaa. Ylimmät kerrokset muodostuivat kolmesta laasti-tiilineroksesta, joista alin oli voimakkaimmin tiilipaloista ja laastista muodostunut. Kerrosten yhteispaksuus oli 50 cm. Korkeudella 2.25 m mpy oli muutamien senttien paksuudelta tummempi raita ja sen alla tummanruskea hiekka (savea ja tiilihippuja) 20 cm paksuudelta. Kyseessä on ilmeisesti vanhojen kulttuurikerrosten yläpinta. Suunnilleen tällä korkeudella oli myös etupihan vanhat pintakerrokset.

Edellisen kerroksen alla oli kellertävä hiekka (14 cm), ruskea hiekka (sis. tiilimurskaa, vähän orgaanisista ainesta) kerros (10 cm), paksumpi harmaa savi-hiekkakerros (30 cm) ja vaalea irtonainen tiilenpaloja sisältävä hiekka (10 cm). Profiilin alin kerros (14 cm), tummanruskea hiekka (sis. nokea, tiiltä ja laastia), oli 1.40 m mpy:n korkeudella. Sen pohja oli 1.25 m mpy:n korkeudella. Tätä alemmaksi ei kaivettu dokumentointivaiheessa. Myöhemmin tilat syvennettiin kahden metrin syvyiseksi katosta mitattuna. Puhdas hiekka olisi tullut esiin aivan pian, sillä yksi metri pohjoisempana puhdas hiekka oli korkeudella 1.27 m mpy. **Dokumentointikohteissa 11a-b ja 13** puhdas hiekka oli 1.20 m mpy:n korkeudella.

Maaleikkauksen pohjoisosassa, aukon pohjoisreunan kohdalla, muutama ylin vanha kulttuurikerros painuu jyrkästi alaspäin ja paksunee käsittämään melkein koko profiilin.

Tilan tyhjentämisen edistyessä seuraava sopiva profiili (**dokumentointikohta 13**) muodostui siiven tilojen A-C keskellä pitkästiin olevan lattiavasan alapuolelle kolmen metrin päähän siiven itäperustuksesta. Kattoa eli 1. kerroksen lattiaa kannatti siiven

keskellä oleva pitkittäinen lattiavasa (20x20 cm), jonka alla oli pieniä kiviä tai tyhjää tilaa (10 cm). Katto oli tässä kohtaa korkeudella 3.0 m mpy.

Dokumentointikohtan 13 ylimmäisenä kerroksena oli 24 cm irtonaista hiekkaa, joka oli uutta kerrosta. Se jatkui etelään päin painuen alaspäin. Kerros oli tilojen A ja B välisen alkuperäisen käytöstä poistetun 1. kerroksen seinän kiviperustuksen kaivannon täyttömaita 1810-luvulta. Ylimmäisen kerroksen alla oli korkeudella 2.40 m mpy vanhoihin kulttuurikerrokseen laskettava 10 cm ruskeanharmaa hiekka ja 70 cm yhdeksän kerrosta erilaisia ruskeita ja harmaita hiekkakerroksia. Hiekkakerrosten alta tuli esiin tilan tyhjennysvyödyden alapuolelle kaivetusta kuopasta 10 cm, 14 cm ja ohuen hiekkakerroksen erottamana jälleen 10 cm korkeat hiiltyneet pohjois-etelä –suuntaiset hirret. Hirsien yläpinta oli korkeudella 1.55 m mpy ja alapinta korkeudella 1.20 m mpy, josta alkoi pian puhdas hiekka.

Profiili sijaitsi suoraan aukon linjalla kolme metriä perustusten sisäseinästä länteen. Profiilin takana, länsipuolella, hieman yli metrin päässä oli läntisen putkitunnelin itäseinä. Betoniseinän itäpinnassa oli betonilaudoitus yhä paikoillaan. Betoniseinä ei ulottunut ihan kattoon saakka vaan välissä oli noin 20 cm:n tyhjä tila. Putkitunnelia varten oli kaivettu leveämpi alue auki kuin mitä putkitunneli oli. Kerrokset olivat seinän lähellä tuhoutuneet vähintään 90 cm katosta alaspäin. Osaa kaivetuista maamassoista ei ollut poistettu tiloista vaan ne oli heitetty ympäristöön, aina pitkittäiseen lattiavasaan saakka ulottuen kattoon asti.

Tämän ensimmäisen tyhjennysalueen pohjoisreunalla (**dokumentointikohta 14**) sijaitsi 55 cm korkea muurattu kivirakenne (145x90 cm), joka kannatteli yläpuolisen sisäseinän perustusta. Jälkimmäinen muodostui kahden metallikiskon ja niiden välissä olevista tiilistä. Kiveyksen alapinta oli vain hiukan maanpinnan alapuolella. Kivirakenteelle oli tehty kunnon perustukset, sillä kohdalle oli kaivettu sitä hiukan isompi kuoppa kaikkien vanhojen maakerrosten läpi. Kuoppa oli täytetty 85 cm paksulla kellertävällä yhtenäisellä karkealla soralla. Sen pohjoispuolella oli **dokumentointikohdasta 13** tulevia vanhoja kulttuurikerroksia, joista alimmat menivät sorakerroksen alle noin 20 cm paksuudelta siiven ensimmäisen tyhjennysvaiheen pohjakorkeuteen saakka. Myöhemmin varsinaisessa dokumentointivaiheessa lähemmäs kivirakennetta kaivetussa maaleikkauksessa sorakerroksen alapuolisen kerroksen luonne oli muuttunut radikaalisesti. Sorakerroksen alla oli 30 cm harmaata sekaista hiekkaa, jossa oli kiviä, tiilenpaloja ja savea. Alla oli vielä näkyvissä 20 cm likaista kellertävää hiekkaa. Harmaan kerroksen koostumus oli erilainen kuin aiemmin havaitun kerroksen tai minkään muun ympäristön vanhan kerroksen. Kyseessä oli ilmeisesti yläpuoliseen kivirakenteeseen ja sorakerrokseen liittyvä kerros. Muurattu kivirakenne on tehty vuoteen 1915 mennessä 1. kerroksen muutostyön yhteydessä.

Edellä mainitun kiveyksen pohjoispuolella oli vuoden 1960 megapaalu ja sen yläosan betonilaajennus (100x50 cm, 95 cm korkea), joka oli tehty ilmeisesti läntisestä tunnelista käsin. Mega –paalun kohdalla ja pohjoispuolella oli sijainnut aiemmin 1. kerroksessa (kaakeli)uuni, joka on tukeutunut sisäseinän kiskoperustukseen tai kohdalla olleeseen uuninperustaan. Tähän viittaa putkitunnelin ja mega –paalun välissä ylhäällä ollut kivi-laastikerros (55-75x65 cm), joiden alla oli kivien ja tiilien sekainen hiekka. Puhdas hiekka oli korkeudella 1.33 m mpy. Mega -paalun varassa

oli siiven pitkittäinen lattiavasa ja myös edellä mainittu poikittainen rataakseli – seinä.

Heti siiven itäperustuksen läpi tehdyn aukon eteläpuolelta tuli esiin noin 1-1.25 metrin levyinen länsi-itä –suuntainen kiviperustus, joka oli alkuperäisen käytöstä poistetun 1. kerroksen seinän kiviperustus. Sen ja muiden vastaavien perustusten yläpinta ei ollut kunnolla näkyvässä kuin vain lähellä itäperustusta ja pitkittäistä lattiavasaa. Sen päällä oli noin 30 cm hiekkaa, laastia ja tiilikappaleita. Kyseisten kiviperustusten kohdilla Heidenstrauchin talon pohja- ja kellarikerrosten piirustuksessa vuodelta 1817 (s. 44) näkyy kolme poikittaista seinää. Piirros kuvaa läntisen matalan siiven kohdalla pohjakerrosta, jonka yläpuolella 1. kerroksessa oli kaksi varastoa ja kaksi vaunuvajaa. Nykyisin niiden kohdalla ei ollut seiniä, sillä ne purettiin jo 1840-luvulla.

Poikittainen kiviperustus oli kaivettu kaikkien vanhojen kerrosten läpi. Tuhoutuneita alueita oli perustuksen molemmilla puolilla vielä leveimmillään 50 cm. **Dokumentointikohdassa 13** perustuksen kaivannon täyttömaa jatkui pitkälle pohjoiseen tullen vanhojen kerrosten päälle. Poikittaismuurin pohja oli kaivettu vielä noin 30 cm puhtaaseen hiekkaan korkeudelle 1.0 m mpy, jolloin sen säilyneeksi korkeudeksi tuli noin 1.50 metriä. Pitkittäisen lattiavasankohdalla kerros jatkui vasaan saakka, jolloin korkeudeksi tuli melkein kaksi metriä. Lähellä läntistä putkitunnelia aivan kiviperustuksen vieressä puhdas hiekka oli korkeudella 1.40 m mpy. Perustuksen yläosa oli muurattu, mutta alaspäin mentäessä se muuttui kiviladelmaksi. Lohkotuista kivistä osa oli isoja.

Tämän kiviperustuksen yläpuolella siiven itäseinän ja pitkittäisen lattiavasankohdalla oli pieni tiilirakenne. Se jatkui etelämpänä kivirivinä, jossa oli muuraamattomia ja muurattuja isompia ja pienempiä kiviä. Se jatkui tilan C eteläosaan saakka. Kyseessä täytyy olla lattian tukirakenteita, jotka ajoittuvat siiven muutokseen vaunuvajoista ja varastoista keisarin palatsin vartiotuvaksi. Kivirivin jatkumista tilassa A ei havaittu.

Tilan A eteläpuoliskolla eli ensivaiheen kaivausalueella oli säilynyt kapealla alueella vanhoja kerroksia. Tilan eteläpuolella oli poikittainen perustusmuuri ja sen kaivanto. Pohjoisessa oli uudemman sisäseinän muurattu kivirakenne, megapaalu ja mahdollisesti uuniperusta. Lännessä oli putkitunneli ja sen kaivanto. Nämä rajasivat noin 3 x 1 metrin kokoisen alueen väliinsä, jossa oli säilynyt vanhoja kerroksia.

Tilan A pohjoispuolisko tyhjennettiin viimeisessä vaiheessa. Maanpinnan päälle oli heitetty runsaasti sisäseinän kivirakenteen kohdalle kaivetun kuopan ja läntisen tunnelin kaivamisen maita. Sisäseinän muuratun kiviperustan ja siiven itäperustan välissä oli 75 cm leveydeltä vanhoja kerroksia. Kohta oli sama kuin missä **dokumentointikohdan 12** maaleikkauksen pohjoisosan ylimmät kerrokset laskivat alaspäin ja paksunivat. Noin yksi metriä korkeassa maaleikkauksessa oli linnan rakennusjätteiden alla vain muutama paksu harmaa kerros ja puolivälissä kapea ruskeampi kerros. Kerros poikkesi muista lähistön maaleikkauksista, joissa oli runsaasti ohuita kerroksia. Syynä saattoi olla joku syvemmälle menevä rakenne maaleikkauksen pohjoispuolella. Pohjoisin osa tilasta A tyhjennettiin suurimmaksi osaksi ilman arkeologin paikallaoloa. Melko luotettavien havaintojen mukaan täällä ei ollut mitään rakenteita vaan noin 80 cm paksuiset kerrokset jatkuivat samanlaisina.

Tila B

Tila B (kartat 1 ja 9-11; kuvat 160-181) sijaitsi edellisen tilan eteläpuolella (3.75x4.5 m). Tässä tilassa kerrokset jatkuivat samanlaisena kuin tilassa A. Tilojen A ja B välisen poikittaisen kiviperustuksen eteläpuolelle 1.25 metrin päähän muodostunut maaleikkaus dokumentoitiin kahdessa eri vaiheessa. Puhdistuksen ja kuvauksen jälkeen tiedot otettiin maaleikkauksen keskikohdalla olleesta kohdasta (**dokumentointikohta 15**). Kohdalla oli jo aiemmin havaittu uudempi SSW-NNE –suuntainen kivirivi maanpinnalla, joka häiritsi maaleikkauksen yläosien kerroksia. Tämän vuoksi tiedot otettiin myös tämän kohdan itäpuolelta (**dokumentointikohta 15b**). Näiden kahden dokumentointikohdan tietojen ja kuvien avulla on piirretty luonnos maaleikkauksen itäpuoliskosta.

Katto oli tässä korkeudella 2.96 m mpy. Tyhjää tilaa oli 25-30 cm ennen maanpintaa. Keskellä maaleikkausta oleva kivirivin ylimmät kivet olivat vain 10 cm päässä katosta. Kivirivi sijaitsi tässä kohtaa siiven itäseinästä 55 cm länteen, mutta sen havaittiin erkanevan siitä hiukan etelämmäksi mentäessä, joten se oli lähinnä SSW-NNE-suuntainen. Kivirivi oli siis hiukan erisuuntainen kuin läntinen matala siipi. Kivirivi oli 80 cm korkea ja 70 cm leveä. Siinä oli yksi-kaksi kivikerrosta luonnollisia ja lohkottuja kiviä useimmiten laastissa. Kivien alapinta oli noin 90 cm katosta. Kivet olivat samalla tasolla kuin siiven pitkittäisen vasan kivet. Kivirivistä ei voitu tehdä koko matkalta havaintoja, mutta todennäköisesti se oli tiloissa B ja C.

Maanpinta oli korkeudella 2.60-2.70 m mpy. Ylimmissä kerroksissa oli laastikerroksia ja sekoittunutta hiekkaa (tiilenpaloja, nokea) noin 60 cm:n korkeudelta. Korkeudella 2.05 m mpy oli muutamia senttejä paksu harmaa savi-hiekka kerros ennen 15 cm paksua kellertävää hiekkaa (tiiltä), jotka molemmat vaikuttivat vanhoilta kerroksilta. Sen alla oli 60 cm viittä eriasteisia harmaita hiekkokkoja ja vaalea hiekka ennen hiekkaa, jossa oli runsaasti orgaanista ainesta (puuta, 3 cm). Alla oli 14 cm savista hiekkaa ennen puhdasta hiekkaa, jonka pinta oli korkeudella 1.15 m mpy.

Profiilia puhdistettiin ja kuvattiin uudelleen kun kivirivin kiviä oli pudonnut pois. Periaatteessa kerrokset olivat samoja. **Dokumentointikohdan 15b** kohdalla yläkerroksen sekoittuneessa hiekassa oli yksi laastikerros enemmän.

Tilan B itäpuoliskon eteläosassa ennen seuraavaa poikittaista perustusmuuria valokuvattiin maaleikkaus, joka alkoi tilan kaakkoisnurkasta ja kaartui siiven pitkittäisen lattiavasan ja tilojen A ja B risteyskohtaan viiden metrin matkalla. Maaleikkauksessa oli edelleen runsaasti erilaisia ohuita hiekkakerroksia ja alaosassa enemmän orgaanisia (puu) kerroksia 1.3-1.8 metrin paksuudelta. Ylimmät kerrokset 30-70 cm olivat uudempia. Kerrospaksuus kasvoi kaakkoon kohti entistä rantaa.

Tila C

Tila C (kartat 1, 9 ja 11; kuvat 182-214) sijaitsi tilan B eteläpuolella (3.5x4.5 m). Heti tilojen B ja C välisen poikittaisen kivimuurin jälkeen dokumentoitiin maaleikkaus (**dokumentointikohta 16**). Kerrokset olivat samanlaisia kuin aiemmissakin profiileissa. Tilan maanpinnalla oli edelleen SSW-NNE –suuntainen kivirivi, joka oli siirtynyt edelleen hiukan lännemmäksi.

Täällä oli katon (2.91 m mpy) alla peräti 60 cm tyhjää tilaa. Maanpinta oli korkeudella 2.30 m mpy: Maaleikkauksessa oli kulttuurikerroksia 1.40 metriä ennen puhdasta hiekkaa. Ylimmät 40-50 cm olivat uudempia linnaan liittyviä kerroksia: sotkukerros (hiekkaa, sammalta, lastuja, kiviä, nokea), ruskea hiekka (kiviä, tiiltä, laastia, lastuja, nokea) ja useampia ohuita laastikerroksia. Korkeudelta 1.85 m mpy alkoi 35 cm paksu irtonainen ”tiikerikakkukerros” (ruskeita hiekkokerroksia, tiiltä, lastuja). Kerroksen alaosa oli tummempi. Alla oli 1-3 senttiä paksu puuta sisältävä kerros (1.50 m mpy), jonka alla oli 60 cm paksu kerros vuorotellen erilaisia harmaita hiekkakerroksia ja orgaanista ainesta sisältäviä ohuita hiekkakerroksia. 0.90 m mpy:n korkeudella oli harmaata hiekkaa, jonka yläosassa oli orgaanista viiruja. Hiekka vaihtui alempana ruskeammaksi. Vanhat kerrokset laskeutuivat hiukan itään/kaakkoon päin.

Tilan länsiosasta läntisen putkitunnelin vierestä dokumentoitiin (**dokumentointikohta 17**) maaleikkaus, joka oli edelleen samanlainen kuin muutkin siiven profiilit. Profiilin yläosa oli tuhoutunut kuitenkin läntisen putkitunnelin rakentamisen takia.

Katto oli korkeudella noin 2.85 m mpy. Putkitunnelin betoniseinän yläpinta oli 20 cm katon alapuolella. Betoniseinän laudoitusta oli esillä 80 cm. Maakerroksista oli jäljellä ylimpänä 30 cm betonin ja tiilen sekainen kerros. Sitten oli 30 cm:n paksuudelta hiekka-siltti-kerroksia ja tiilenpaloja. Kyseessä oli jo vanhat kerrokset. Alla oli 20 cm ohuita vaaleampia ja tummempia hiekka- ja silttikerroksia (nokea). Hiekkakerros (8 cm), jossa oli runsaasti orgaanista ainesta, oli vielä ennen 10 cm paksua likaista hiekkaa (tiilenpaloja). Korkeudella 0.85 m mpy oli täysin puhdas vaalea hiekka.

Tilojen C ja D välinen seinäperustus oli edelleen käytössä toisinkuin aiemmat perustukset. Se ja yläpuolinen seinä oli jätetty 1840-luvun muutostöissä koskemattomiksi kun seinälinjan eteläpuolelle tuli keisarin palatsin vartioston päällikön huone ja pohjoispuolelle vartioston tupa. Tilan lounaisnurkassa oli valtava irtonaisen oloinen isojen (läpimitta 80 cm, poranjälkiä) kivikasa, jonka päällä oli seinästä ulkoneva tiilirakenne. Siitä oli esillä kaksi tiilikerrosta. Kivien alapinta oli 1.20 metriä katon alapuolella korkeudella 1.67 m mpy. Kivien alla oli erilaisia vanhoja hiekkakerroksia ainakin 90 cm (0.77 m mpy) kellarin tyhjennystasoon saakka. Kohdalla ei uskallettu tehdä koekuoppaa puhtaan hiekan tavoittamiseksi uuninperustuksen kivien ja maiden ilmeisen romahtamisvaaran takia.

Kyseessä on ollut uuninperustus, joka on lisätty jälkikäteen vuoteen 1883 mennessä rakennukseen. Kivikasaan tukeutui myös siiven pitkittäinen lattiavasa. Uunin länsipuolella oli betoniseinää, mutta kohdalla olevia megapaaluja ei näkynyt.

Uuninperustuksen eteläpuolella poikittaisperustuksen yläosa oli tiiliseinää, jonka alla muurattu kiviseinä/kivilatomus ulkoni noin 75 cm. Tilan C eteläperustus muodostui kivistä ja ylempänä kunnan tiiliseinästä kuten suurimmassa osaa siiven itäseinää. Tilan C itäperustuksessa oli ylhäällä 90-100 cm tiiliseinää, joka oli puolivälistä repeytynyt. Tiiliseinän alla oli kivilatomusta ainakin kahden metrin kaivaussyvyydelle, vaikka alimman osan edessä oli useimmiten hiekkaa vaikeuttamassa havaintojen tekoa.

Tilojen A-C löydöistä

Tiloista A-D työmiehet ja arkeologit keräsivät talteen huomaamiaan esineitä (KM 38880:42-208) etupäässä irtomaasta. Ne ovat enimmäkseen siis ilman löytöyhteyttä eikä niiden avulla voida ajoittaa kerroksia. Löytöluettelossa ne on jaettu kellarin tyhjennysalueiden A-C mukaan ja niiden sisällä pienempiin osa-alueisiin. Tasokaivauksia ei tehty läntisessä matalassa siivessä.

Kellarin kerrokset olivat melko samanlaiset koko alueella, joten löydöt esitellään yhtenä kokonaisuutena.

Lyijyglasitettujen punasaviastioiden paloja tuli melko paljon kuten padan lyhyt putkikahva, jalkoja ja kylkipaloja. Muita punasaviastioita oli vatiin, kulhojen ja ruukkujen suureuna- ja kylkipalat ja korvat. Niissä oli engobe-, bolus- ja kuparioksidikoristelua. Myös sgraffito-koristelua esiintyi. Runsaasti oli myös valkeaksi tinalasitettuja tai lyijyglasitettuja punasavikaakeleiden paloa. Yhdessä lasittamattomassa palassa oli reliefimäinen tyylitelty kasviaiheinen koristelu.

Majolika –astioiden paloja oli muutamia. Useimmat astiapalat olivat uudemmissa vaaleista fajanssiastioista (sinistä maalauskoristelua), piiposliiniastioista (mm. lautasia) ja vähemmän posliiniastioista. Erikoisempia olivat ison piiposliinisen kapeaseinäisen kulhon palat ja posliinikuppien pohjaosat, cafe au lait –astioiden palat (ruskea ulkopinta).

Liitupiippujen varsipaloja oli runsaasti löydöissä. Lähes kaikki olivat koristelemattomia. Kaksi pientä huonolaatuista melko pientä tukholmalaista pesää 1700-luvun puolivälistä löytyi ja kaksi pesän kantapalaa.

Lasiesineistä tuli isompien vihreiden lasipullojen paloja (pitkiä kauloja, suureunoja, pohjia), muutamia kirkkaiden juomalasiin pohjaosia ja pikarin kapea jalka. Ikkunalasia löydöissä on vähän. Iso yhteen sulanut ikkunalasipalojen möykky löytyi kuten myös lasikuonaa. Piipaloja tuli muutamia. Erikoisuutena oli ohuen liuskelaatan, mahdollisesti kattokiven, katkelma.

Rautaesineitä tuli jonkin verran: kolmijalkapata, vetolenkki, pieni rautakauha, terätyökalu, ovensarana, yksi tai kaksi oven pitkä saranarautaa ja muutamia rautanauloja.

Eläinten isoja luita, mm. leukaluita hampaineen, tuli runsaasti. Orgaanisia esineitä luiden lisäksi oli vain muutama. Nahkakengän antura ja paloja otettiin talteen tilan B läntisestä maaleikkauksesta (ks. kartta 9). Ilmeisesti käsityöläisen molemmista päistään katkennut jonkinlainen luinen esine (4x2x0.6 cm) löytyi kerroksista. Siinä oli rivissä kokonaisena neljä x neljä syvennystä (4 mm), jotka oli porattu niin että reikä kapeni syvemmällä ja jolloin toisella puolella esinettä oli vain pieni reikä.

Osa esineistä oli ollut kovassa tulipalossa. Etenkin tilasta C löytyi paljon lasitukseltaan sulanutta uudempaa esineistöä. Kyse on todennäköisesti vuoden 1808 tulipalosta.

Alueen kerroksissa ei ollut hirveän paljon löytöjä. Ainakaan piirrettyjä tai vain kuvattuja profiileita suoristettaessa ja niiden edustoita kaivettaessa eikä myöskään irtokasoja läpikäytävissä tullut löytöjä paljon. Löydöt viittasivat koko kaupunkiajalle vuosiin 1640-1808, mutta painotus oli selvästi aikakauden loppupuolen löydöissä.

Tila D

Tila D (kartta 9; kuva 221-223) ei kuulunut vuonna 2011 työalueeseen. Myös tänne on suunniteltu teknisiä tiloja. Karttojen perusteella kyseessä oli 4x4.5 metrin kokoinen tila, kun läntisen putkitunnelin tekeminen on tuhonnut tilojen C ja D välisen kiviperustan pohjoisosan ja tilan D pohjoisosan. Kiviperustan kiviä näkyi putkitunnelin betoniseinissä.

Länsiseinän putkitunnelin itäseinän yläpinnan ja katon välistä sai sokkona työnnettyä kameran sisään tilaan. Kuvista näkyy tilojen C ja D välisen seinän tiiliseinä ja muurattua kiviperustusta ja siiven pitkittäistä lattiavasaa. Pohjoisessa lattian alla on noin 60 cm tyhjää tilaa ennen tiilipaloista muodostuvaa pintakerrosta. Etelässä maanpinnan päälle on heitetty erilaisia tiiliä ja uudempiä levyjä lähes kattoon saakka. Tilan D puolivälissä meni vielä 1800-luvun alussa merenranta.

Läntinen putkitunneli

Läntinen putkitunneli (kartta 1 ja 9; kuvat 224-231) on tehty ilmeisesti vuonna 1960 kun siiven länsiseinän alle on kaivettu mega –paalut. Tunneli alkaa päärunгон kellaritilasta 0006 ulottuen siiven eteläseinään saakka. Pituutta sillä on 22 metriä ja sisäleveyttä enimmillään 1.25 metriä. Sen länsiseinä on enimmäkseen betonia. Tilan D kohdalla länsiseinässä on tiilikoroke. Itäseinä on betoniseinä, jonka ulkoseinään oli jätetty betonilaidoitus.

Tilojen A ja B ja tilojen C ja D väliset poikittaiset kiviperustukset olivat näkyvissä putkitunnelin molemmissa seinissä. Putkitunnelin kohdalta ei tullut vanhempaa rakennetta tai kerroksia esiin.

Tunnelin puolivälissä oli iso kasa kiviä. Ne ovat ilmeisesti peräisin läntisestä seinästä kun kaukolämpöputkia varten on puhkaistu aukko länteen KKO:n taloon.

5.9 Sisäpiha

Alkuperäisen suunnitelman mukaan sisäpihan lounaisnurkkaan piti tehdä koekuoppa vuonna 2010 perustusten koeponnistusta varten (kartta1; kuvat 234-235). Tästä kuitenkin luovuttiin.

5.10 Vuoden 2012 valvonta

Vuosien 2010-2011 valvontojen raportin valmistuttua keväällä 2012 päätettiin raporttiin lisätä vielä vuoden 2012 (kartta 12, kuvat 236-270) havainnot heinä-elokuulta, vaikka varsinaisia arkeologisia havaintoja vanhoista kerroksista tai rakenteista ei tehty työnalaisilta alueilta. Työmaalla käytiin vain muutamia kertoja tarkastamassa ja valokuvaamassa tehtyjä töitä. Työmaa keskittyi linnan päärunгон länsiosaan.

Päärunгон itäisissä kellaritiloissa ei tehty töitä. Kellareiden perustusten vahvistamisen jälkeistä kuntoa valokuvattiin.

Vuonna 2012 linnan päärunгон länsiosassa tehtiin oviaukko kivi- ja tiiliseinään kellarin 0007 koillisnurkasta kellariin 0006. Samoin pohjoisemmaksi suoraan samalle linjalle kellareiden 0006 ja 0008 väliseen vastaavanlaiseen seinään tehtiin oviaukko entisen pienen putkitunnelin itäpuolelle.

Kellarin 0008 itäosasta poistettiin sinne megapaalutuksen yhteydessä kasattu kivikasa. Sen itäpuolella oli kellarin kaakkoisnurkassa tiilverhoiltu rakenne, joka oli aikaisemmin 1. kerroksessa sijainneen leivinuunin perustus. Kellarin 0008 lattia oli syvennetty 1.26 m mpy:n korkeudesta valvontakäyntiin mennessä samalle korkeudelle kuin kellareiden 0006 ja 0002 yhä tilojen keskellä paikoillansa olevat noin 20 cm paksut betonilattiat. Kaikki 0.96 m mpy:n korkeudella sijaitsevat lattiat oli tarkoitus syventää 0.70 m mpy:n korkeuteen. Kellaritilan 0008 länsipäähän oli tulossa hissi. Kellarin 0008 luoteisnurkasta lähti luoteeseen läntinen putkitunneli 0009 läntiseen siipirakennukseen.

Kellareissa 0006 ja 0002 purettiin seinien vierustalla olleet betonikorokkeet. Tiiliseinien alla oli näkyvissä megapaalujen yläpäät ja niiden yläpuolella tiiliseinissä niiden betonivaluosat. Suihkutusporavaunun avulla näistä aukoista käsin vahvistettiin linnan perustuksia. Tiiliseinien alaosissa ei ollut merkkejä linnan itäosan kellareiden tapaisista tiilikorokkeista.

Kellarin 0002 koillisnurkasta oli avattu aukko itään 1. kerroksen eteisaulan alapuoliseen tilaan, jossa ei sijainnut kellareita. Aukkoa vahvistettiin aluksi pohjoisivulta betonituella ja myöhemmin lisätuilla. Kyseiseen tilaan ei ollut turvallista mennä vielä valvontakäyntien aikana. Aukkoa oli tarkoitus tukea kunnan betonirakenteilla ennen tilan kunnollista tyhjentämistä. Aukon suulta näkyi syvemmillä megapaalu ja katossa poikittaisia betonipalkkeja. Kohtaan oli tarkoitus tehdä tilan poikki käytävä linnan päärunгон itäosan kellareihin.

Kellarissa 0007 ei tehty rakennustöitä vaan se oli osittain työmaavarastona. Ainoastaan kellarin länsiseinän eteläpäässä oli puretun läntisen putkitunnelin säilyneeseen betoniseen länsiseinää tehty pieni aukko. Seinän alla näkyi megapaalu ja lännessä Korkeimman oikeuden rakennuksen muurattu kiviperustusta.

6. TUTKIMUSTEN TULOKSET

Kellareista 0031-0034 ei löydetty mitään linnan varhaisempaan aikaan viittaavaa rakennetta tai kerrosta. Tilat olivat tuhoutuneet lähes kokonaan vuoden 1960 mega – paalutuksen ja kellariin lattian alle kaivettujen kaapeleiden ja putken takia. Valvonnan alkaessa maalattiat (1.50-1.80 m mpy) sijaitsivat hiukan ylempänä kuin alkuperäiset lattiat. Kolmessa kohtaa kapeilla alueilla tavattiin korkeuksilla 1.80 ja 1.50 m mpy kellareiden vanhat mukulakivilattiat, joiden laskuhiekkan alla oli kerroksittain erilaisia hiekkokerroksia 40-50 cm noin korkeuteen 1.00-1.20 m mpy saakka. Etupihan ja läntisen matalan siiven vanhat kulttuurikerrokset sijaitsivat noin korkeuksilla 2.40-1.00 m mpy ja sisäpihan korkeudella 2.76-1.55 m mpy, joten kyseessä voisi olla korkeuksien puolesta vanhat kulttuurikerrokset. Kellareissa alimpana kerroksena ennen puhdasta hiekkaa oli useissa kohdissa korkeudella 1.16 m mpy pieniä kiviä sisältävä kerros. Tätä 15-20 cm paksua kerrosta oli myös linnan perustuskivien alla. Kyseessä on linnan puuarinan tasolle ja päälle (1.00 m mpy) ja kellareihin samalle tasolle levitettyä materiaalia, joten se osoittaa kellareiden kivilattioiden alapuolisten kerrosten olevan linnan rakentamisen aikaisia.

Päärungon kohdalla sijainneesta Merikadusta/Eteläisestä Rantakadusta ei ollut säilynyt mitään jäännöksiä. Linnan länsiosan kohdalla kadun on täytynyt sijaita noin korkeudella 2.50 m mpy sisäpihan ja etupihan vanhojen kerrosten pintakorkeuksien perusteella. Länsiosan kellareiden lattiat olivat korkeudella 1.25-0.96 m mpy. Linnan länsiosan kohdalla sisäpihalla entisen tontin pihakiveys oli korkeudella 2.09 m mpy ja piha oli selvästi laskemassa kaakkoon päin. Merikatu on voinut siten olla linnan itäosassa kellarin maakerrosten korkeuksilla, mutta mitään merkkejä siitä ei havaittu.

Profiilien hiekkakerroksissa tai kellareiden irtomaissa ei myöskään näkynyt mitään vanhoja löytöjä, jotka viittaisivat vanhoihin kulttuurikerrokseen. Kerrosten koostumuskaan ei viitannut vanhoihin kerroksiin. Kellaritilasta tuli irtohiekoista ainoastaan muutama vanha esine eroten täysin etupihan ja läntisen matalan siiven löytömaasta.

Linnan puuarina saatiin esiin rakennusrungon itäosan kellareiden oviaukkojen kohdalla, joissa on mennyt seinien suuntaisesti puuarinalinjat. Puuarinan ylimmät parrut olivat rakennusrungon keskiosassa korkeudella 1.00 m mpy ja eteläosassa 0.90 m mpy. Etelässä etupihalla sen pinta oli korkeudella n. 0.80 m mpy. Puuarinan yläpinta laskee siis 20 cm etelään päin mentäessä.

Rakennusrungon itäosan kaikissa kellareissa oli kahden tai kolmen seinän vierustalla tiilikorokkeet, joita megapaalutus oli rikkonut. Tiilirakenteiden sisällä oli isoja seinänkin sisään meneviä perustuskiviä. Perustuskiviä tuli myös tiilikorokkeen alapuolelta kellarin puolelle. Tiilikorokkeet näyttäisivät kuuluvan alkuperäiseen rakennusvaiheeseen. Linnan kaakkoisnurkka sijaitsi lähimpänä entistä merenrantaa, jonka vuoksi perustuksista on tehty vahvempia.

Rakennusrungon lounaisosan kellarit oli kunnostettu varastoiksi toisinkuin itäosan kellarit. Näissä kellareissa ei havaittu arkeologisesti mitään mielenkiintoista. Purettujen ”uusien” seinien takana oli vanhojen tiiliseinien vieressä betoniset korokkeet. Useasta avatusta kohdasta ei tullut esiin tiilikoroketta tai leveämpää

kiviperustaa. Maaperä oli ollut täällä parempaa rakennuksen perustamiselle kuin linnan kaakkoisnurkassa, joten kyseiset rakenteet eivät olleet tarpeellisia. Tiilikorokkeet on voitu purkaa kun kellareita on syvennetty tilojen muutostöissä varastoiksi. Vuoden 2012 havainnot viittaavat kuitenkin että niitä ei ole ollut.

Etupihalla vuoden 2010 koekuopista tuli megapaalutuksen takia vain uudempia täyttömaita, sillä linnan seinän viereen oli tehty leveä ja syvä kaivanto perustusten esillesaamiseksi. Perustukseen silloin tehdyn betoniseinän ja sen takana olevan alkuperäisen kiviperustan alta tuli esiin puuarina ja sen pystypaaluja ja megapaalutusta. Puuarinan alta alkoi melkein heti puhdas savi.

Vuoden 2011 etupihan luoteisosan kuoppa, **dokumentointikohta 11**, sijaitsi karttatutkimuksen mukaan tonttialueen itärajalta tai Ruotsin vallan lopulla aukiolla. Kuopan profiileissa ei näkynyt katu-/pihakiveyksiä tai isojen rakennusten muurattuja kiviperustuksia, tiilirakenteita eikä puurakenteita. Yhden tai kahden kevyen rakennuksen kivijalkojen osia tuli esiin tasoissa noin 90 – 110 cm linnan pihakiveyksen alapuolelta. Vanhat kulttuurikerrokset olivat yhden metrin paksuiset ja ne olivat lähes identtiset dokumentoiduissa kohdissa. Kerrokset ovat lähes samoilla korkeuksilla kuin läntisessä matalassa siivessä.

1.20-2.40 m mpy:n korkeuksien välissä sijaitsevat vanhat kerrokset laskivat hiukan etelään päin kohti merta. Korkeudella 1.20 m mpy oli tumma hiekkaraita ennen hiukan likaista hiekkaa (ihmisen tai rannan vaikutusta) ja puhtaita hiekkvoja. Kyseessä oli kaupungin alkuperäinen maanpinta ja vuoden 1654 tulipalon jäljet. Korkeudella 1.60-1.70 m mpy oli tahmainen orgaanista ainesta ja lastuja sisältävä savi-multhaiekkakerros. Kyseessä voi olla isovihan aikaisen venäläisten linnoituksen jälkiä. Vastaavia runsaita lastukerroksia on tavattu linnoituksen läheltä aiemminkin. Korkeuksilla 2.20 ja 2.40 m mpy oli nokinen hiekkaraita, joka on tulkittu vuoden 1808 tulipalokerrokseksi. Alue oli vielä tulipalon jälkeen muutamia vuosia entisessä käytössä ennen linnan rakentamista. Ylimpänä oli 40-50 cm uudempia hiekkvoja ja pihakiveystä.

Mitä kivrakenteet olivat? Tällä linjalla rannassa, etupihan eteläosassa, on sijainnut aiemmin melkein aina laiturin. Kivrakenteet sijaitsivat kuitenkin melko kaukana vanhimmastakin rannasta. Ensimmäisen kuopan kivistä oli niin vähän esillä ja ne olivat niin eri korkeuksilla että niistä voisi sanoa varmuudella mihin ne liittyivät. Kivet näyttivät olevan vanhan asemakaavan suuntaisia. Kuopassa voi olla rakennuksen luoteiskulman sisäosat. Kivien korkeudelta tuli punasavikeramiikkaa, joka viittaisi kaupunkiajan alkuun 1600-luvulle. Samaan viittaa tietysti myös löytökerrosten syvyys alimpina kerroksina.

Isompi rakenne on ilmeisesti kevyen rakennuksen perustus, aitan tai vastaavan rakennuksen, tontin itärajalta. Kivien seassa oli laastia, mutta perustus tai sen jäännökset ei olleet kuitenkaan kunnolla muuratut. Kuopan kaakkoiskulmassa oli laakakiven alla isompi kivi pohjoisseinän linjalta etelään. Kyseessä saattoi olla rakenteen itäsivun kivi, jolloin rakenne olisi vain 1.60 metriä itä-länsi-suunnassa. Rakenteen yhteydestä saadut löydöt viittaavat 1700-luvulle. Se on kuitenkin 50 cm oletetun vuoden 1808 maanpinnan alapuolella, joten se ei voi olla ihan tämän jakson lopulta. Rakenne sijaitsee tahmaisen kerroksen yläpuolella, joka voi olla isovihan aikainen.

Rakenteen länsireunan alla alimmissa kerroksissa oli merkkejä että kohdassa on voinut olla kaupunkiajan alussa tontin raja.

Linnan matalaan läntiseen siipeen ei oltu rakennettu 1800-luvun alussa kellareita vaan maanpinta oli 10-60 cm:n päässä lattian alapohjasta. Maanpinta oli samalla korkeudella kuin linnan etupihan pihakiveys. Maanpinta laski pohjoisen 2.80 m mpy:n korkeudesta etelän 2.30 m mpy:n korkeuteen. Ylimpänä oli keskimäärin, kuten pihallakin, 50 cm uudempia linnan rakentamisen aikaisia kerroksia. Ne olivat mm. laastikerroksia ja tiilipalasia ja laastia sisältäviä hiekkakerroksia.

Vanhojen kulttuurikerroksien pinnat olivat vastaavasti korkeuksilla 2.40-1.80 m mpy. Ne laskivat silloista rantaa kohti tasaisesti 60 cm. Eteläisin dokumentointikohta oli seitsemän metrin päässä 1600- ja 1700 -lukujen merenrannasta.

Siiven sisätilat eivät olleet koskemattomia. Siivessä oli kolme leveätä käytöstä poistettua kiviperustaa ja niiden täytetyt kaivannot siiven rakentamisen ajalta 1810-luvulta. 1. kerroksessa oli ollut niiden varassa ristiholvit, jotka purettiin kun siiven alkuperäiset varastot ja vaunutilat oli muutettu keisarillisen palatsin vartioston päällikönhuoneeksi ja vartiotilaksi 1840-luvulla. Ilmeisesti tiiliseinät oli purettu kiviperustuksiin, silloisen lattian alapuolelle, saakka. Rakennustutkijan raportin mukaan lattiaa ei olisi muutettu tässä vaiheessa. Hän arvuuttelee kivilattian ja maalattian välillä, sillä asiaa ei oltu tarkistettu palovakuutuksesta. Tilojen B ja C itäpuoliskolla maanpinnan ja kiviperustojen päällä oli SSW-NNE –suuntainen kivirivi, joka on tehty perustusten purkamisen jälkeen. Kyseessä on samanlainen ja samalla korkeudella oleva kivirivi kuin on siiven keskiosan nykyisen pitkittäisen lattiavasan alla.

Siiven länsiseinän luona oli koko siiven pituinen betoniseinäinen putkitunneli. Sen rakentaminen oli tuhonnut kokonaan tai osittain suurimman osan siiven keskilinjalla olevan pitkittäisen lattiavasan länsipuolista alueesta. Tunnelin avulla oli tehty megapaalutus rakennuksen länsiseinän kohdalla. Siiven itäseinä oli paalutettu pihan puolelta. Siiven tyhjentäminen ei mennyt aivan itäseinän alaosaan saakka tai alle, joten siitä ei voitu tehdä havaintoja oliko alla paalutusta ja puuarinaa. Granstedtin piirustuksissa vuonna 1817 sivurakennukseen on merkitty pelkästään kiviperustus ja pääruntoon paalutus ja puuarina.

Siipi kuului Ruotsin vallan aikana kokonaisuudessaan saman tontin alueeseen. Kerroksissa ei ollut kiinteitä rakenteita; pihakiveyksiä, kaivoja, paalutuksia tai kivirakenteita. Ainoa puurakenne oli **dokumentointikohdassa 13**, jossa oli kerrosten alaosassa päällekkäin kolme hiiltyneitä hirttä N-S -suunnassa. Valitettavasti se oli vain lyhyt katkelma, sillä sen katkaisi etelässä tilojen A ja B välinen poikittainen kiviperustus ja pohjoisessa mega-paalu. Lännessä oli heti putkitunneli.

Siivessä oli 90-100 cm paksuudelta vanhoja kulttuurikerroksia, josta tuli esinelöytöjä. Useimmat oli poimittu irtomaista tilaa tyhjennettäessä. Löydöt käsittivät ajallisesti koko Ruotsin vallan ajan 1640-1808, mutta pääpaino oli aikakauden jälkipuoliskon löydöissä.

Tontin asuinrakennukset ovat varmaankin sijainneet Eteläisen Rantakadun varrella linnan päärunгон eteläosan linjalla. Merenpuolella on ollut kevyempiä talousrakennuksia. Eriaikaisissa kartoissa näkyvät ranta-aitat, rantamakasiinit ja lukuisat laiturit ovat sijainneet meressä. Nämä sijaitsevat vasta tilan D eteläosan kohdalla ja eteläpuolella.

HELSINGISSÄ 15.8..2012

Markku Heikkinen

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

ARKISTO

Helsingin kaupunginarkisto(HKA):

Berndt Aminoffin kokoelma
Maistraatinarkisto

PAINAMATON AINEISTO

Marianna Niukkanen 1998. Helsinki, Presidentinlinna. Historiallisen ajan kaupunkikaivaus 1.-22.8. ja 29.9.-3.10.1997. Museovirasto/RHO.

Tuuli Pöyhiä 2007/2008/2010: Presidentinlinnan rakennushistoriallinen selvitys. Tasavallan presidentin kanslia.

KIRJALLISUUS

Berndt Aminoff – Leo A. Pesonen 1992: Helsingin kadunnimistön synty ja kehitys vuoteen 1946 mennessä. Helsingin kadunnimet. *Helsingin kaupungin julkaisuja 24*. Helsinki.

Yrjö Blomstedt 1992: Kauppakartanosta keisarilliseksi palatsiksi ja tasavallan presidentin linnaksi. *Linna – The Presidential Palace*. Toim. J. Kalela et al. Keuruu.

Eirik Hornborg 1950: Ajanjakso 1721-1809. *Helsingin kaupungin historia II*. Helsinki.

Pekka Kärki 1981: Helsingiläisiä porvaristaloja pikkuvihan aattona. *Narinkka 1981*. Helsingin kaupunginmuseo.

Tiina Merisalo 1995: Sederholmin kivitalo - porvaristalon vaiheita hyödyn ajalta 1990-luvulle. *Narinkka 1995*.

Oscar Nikula 1969: Augustin Ehrensvärd. *Skrifter utgifna av Svenska Literatursällskapet i Finland nr 380*.

Kaija Ollila – Kirsti Toppari 1975: Puhvelista Punatulkuun. *Helsingin vanhoja kortteleita*. Helsinki.

Eino O. Suolahti 1950: Ensimmäinen Vironniemen Helsinki (1640—1721). *Helsingin kaupungin historia I*. Helsinki.

O. Stenius (toim.) 1969: Helsingin asemakaavahistoriallinen kartasto. Helsinki.

Birger Åkerman 1937: Bouppteckningar i Helsingfors stad 1679-1808. *Suomen sukututkimuseuran julkaisuja XIII*. Helsingfors.